

НАУКА В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції

(10–11 жовтня 2013 р.)

У восьми томах

Том 6

Наукові дослідження з філології

Дніпропетровськ
Видавець Біла К. О.
2013

УДК 80
ББК 73
Н 34

НАУКА В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції

СКЛАД ВИДАННЯ

Том 1. Мікро- та макроекономіка: питання та шляхи ефективного розвитку	Том 5. Наукові праці з мистецтвознавства, культурології та педагогіки
Том 2. Актуальні питання сталого розвитку економіки	Том 6. Наукові дослідження з філології
Том 3. Технічні науки	Том 7. Сучасні проблеми та їх вирішення
Том 4. Наукові публікації біолого-медичного напрямку, психології та фізичного розвитку людини	Том 8. Актуальні дослідження з гуманітарних наук

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ:

Голова оргкомітету:

Корецький М. Х. – д. держ. упр., професор, Заслужений діяч науки і техніки України, проректор з наукової роботи та міжнародних зв'язків Національного університету водного господарства та природокористування, м. Рівне.

Члени оргкомітету:

- Бакуменко С. Д. – д. держ. упр., професор, Заслужений діяч науки і техніки України, проректор з наукової роботи Академії муніципального управління, м. Київ;
- Дацій О. І. – д. е. н., професор, Заслужений працівник освіти України, директор Науково-навчального інституту регіонального управління та місцевого самоврядування Академії муніципального управління, м. Київ;
- Бутко М. П. – д. е. н., професор, завідувач кафедри менеджменту організацій та державного управління Чернігівського державного технологічного університету.

Н 34 Наука в інформаційному просторі : матеріали ІХ Міжнар. наук.-практ. конф., 10–11 жовт. 2013 р. : у 8 т. – Дніпропетровськ : Біла К. О., 2013.

ISBN 978-617-645-140-2

Т. 6 : Наукові дослідження з філології. – 2013. – 96 с.

ISBN 978-617-645-146-4

У збірнику надруковано матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції «Наука в інформаційному просторі».

Для студентів, аспірантів, викладачів ВНЗів та наукових закладів.

**УДК 80
ББК 73**

ISBN 978-617-645-140-2

ISBN 978-617-645-146-4 (Т. 6)

© Авторський колектив, 2013

Зіньковська В. І.

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,

м. Луцьк, Україна

**ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ЯК ДОМІНАНТА ТВОРІВ
«Я (РОМАНТИКА)» М. ХВИЛЬОВОГО ТА «КНЯЖНА» М. ІРЧАНА**

Микола Хвильовий (1893) та Мирослав Ірчан (1897) народилися в одну епоху, пережили одні і ті ж ідейно-естетичні пошуки та суспільно-політичні обставини. Звичайно, їхні долі склалися по-різному: у 1933 р. М. Хвильовий вчинив самогубство – постріл, а М. Ірчана у 1937 р. розстріляли. Внутрішньо ці талановиті люди були споріднені, адже сповідували подібні духовні, моральні та естетичні погляди.

Революція була ідолом, якому поклонялися і приносили жертви. Сталося так, що фізична смерть перестала задовольняти «гегемонів революції», тому відбувається значно глибше підкорення людського єства, яке виявляється на психологічному, естетичному, етичному та моральному рівнях. Оскільки революційна романтика сповідувала тиранію та деспотизм, то початок ХХ ст. увійшов в історію української літератури як період повного краху гармонійності та стабільності людського начала у стадію роздвоєння власної психіки, а відтак і душі шляхом жорстоких, звірячих вбивств.

Поклоніння богині-революції описано у таких творах, як «Я (Романтика)» М. Хвильового та «Княжна» М. Ірчана у всій її психологічній ситуації. Головні герої цих текстів перебувають у боротьбі з власним «Я».

Оповідь у творах ведеться від першої особи, тобто «я» героя, очевидно, є тотожним «я» автора. Розповідь набуває форми сповіді, у якій письменники через призму своїх героїв переживають розчарування у нібито благородних цілях революції, викривають її звірячий інстинкт. Хоча герої віддають перевагу «загірній комуні», але, показуючи, якою ціною досягається «благородна» мета, розуміємо, що внутрішньо пусті люди не здатні принести оновлення у прапервісні закони природи.

Сюжетно-композиційна структура творів відрізняється. У М. Хвильового сюжетна лінія розмита й нечітка, але це лише підсилює психологічну напруженість

новели. У М. Ірчана, навпаки, сюжет чіткий і лаконічний, але наскрізь насичений психологічним струменем.

В обох випадках письменники описують притаманний тогочасній епосі стан душевного роздвоєння. Спостерігаємо внутрішню деградацію героїв шляхом кривавих вбивств мільйонів невинних, а також власної людяності, що втілювалася в образах: для героя М. Хвильового – це його Матір (Любов), у М. Ірчана – це хворість – любов дивитися на жіночу красу. Як бачимо, почуття людяності для героя «Я (Романтика)» мало моральне підґрунтя, а тому й відчутно біблійний мотив. У «Княжній» герой ототожнював це почуття з чисто платонічною любов'ю до краси жіночої природи, тобто естетичного світовідчуття.

«Я» героя М. Хвильового розкриває свою сутність поступово, у силу появи інших персонажів: твір розпочинається із зустрічі з матір'ю, далі з'являються Андрюша (взаємовідзеркалення головного героя), доктор Тагабат і дегенерат. Усі персонажі: дегенерат (сторож), доктор Тагабат (звір), Андрюша (вагання), Мати (любов) – це ніби відбиття внутрішнього полілогу самого героя. Це своєрідний аналітичний погляд на психологію чекіста в різні, зафіксовані оповідачем моменти.

Природа і суспільство, безперечно, підсилюють психологізм новели «Я (Романтика)» М. Хвильового в образах передгроззя та боїв, а також домінування опису нічних пейзажів і згадкою про контрастуючий «перламутровий ранок» [2, с. 216], зображенню доріг, що «біжать у могилах» [2, с. 217] і «мовчазного степу» [2, с. 217].

У «Княжній» М. Ірчана «я» головного героя вивільняється завдяки несвідомим галюцинативним станам сну-візії. Підсилювальними лагами психологічного стану героя є містицизм і таємничість території, де відбуваються події, а також незвичайний інтер'єр княжого замку (кімната-домовина, жовті троянди, білий череп), але найпотужнішим із них виявляється музика – баркарола на честь княжни, яка повністю звільняє головного героя від зовнішньої оболонки, залишаючи його сам на сам.

Хоча в новелі М. Ірчан виводить й інші образи (лікаря Шибая і Владислава Узіка, Довбана), але вони не мають значного впливу, лише Савченко, знаний як Ледяник, і образ княжни викликають перемену в душі героя.

Образ Ледяника і доктора Тагабата споріднені, вони обидва «переконані революціонери», ті, на кого рівняються головні герої новел, обравши їх за наставників, мріють стати такими ж.

Хоча М. Ірчан значно локалізував просторово-часові межі, але в обох творах дія відбувається в княжому замку під час революції.

Революція в оповіданнях зображена як жорстокий механізм, який підкорює людські душі, вбиваючи в них людське. Так, революція вимагає знищити останній доказ людськості, аби остаточно стати своїм. Щоб стати таким, як омріяний Ледяник («Княжна»), треба раз і назавжди покінчити з тим «далеким, давнім і знайомим» [1, с. 49], що бентежить його в цій дівчині. Тому герой стріляє («череп був розтрощений надвоє» [1, с. 52]). Стріляє, як і революціонер-фанатик із новели М. Хвильового, у власну матір, власну долю, чи власну душу.

Отже, головні герої новел, ці віддані пси революції, зреклися, розстріляли власну душу, повіривши в оманливі мрії далекої комуни, якій несила справдитися. Твори наскрізь психологічно наповнені внутрішньою боротьбою на тлі реальної суспільно-політичної ситуації.

Проводячи паралелі між новелами «Я (Романтика)» М. Хвильового і «Княжна» М. Ірчана, доречно відзначити вагомість проблематики: людина і суспільство, людина і природа, боротьба внутрішнього «я» героя із зовнішнім «я», роздвоєння психіки. Ці твори – не ідеологічні новели. Письменників хвилює людська сутність, тема людської чесності та відповідальності, родинні почуття, моральність та духовність.

Список використаних джерел:

1. Ірчан М. Вибрані твори: в 2 т. / М. Ірчан; упоряд., передм. та прим. Л. М. Новиченка. – К.: Держлітвидав, 1958. – Т. II. – 464 с.
2. Хвильовий М. Г. Сині етюди: новели, оповідання, етюди / М. Г. Хвильовий ; упоряд. та передм. І. Ф. Драча; прим. та комент. П. І. Майдаченка. – К.: Рад. письменник, 1989. – 423 с.

Клепець К. В.

*Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна*

МЕТАФОРА ТА ЇЇ ВИДИ У ПОЕЗІЇ МИХАЙЛА ПЕТРЕНКА

Дослідження метафори є важливим етапом в осягненні художнього образу. Цей вид тропу можна розглядати як механізм художнього мислення, джерело виникнення нових значень та засіб пізнання навколишнього світу. Метафора

виконує роль перенесення властивостей або ознак одного предмета, явища, аспекту буття на інший за принципом схожості чи розподібнення. Подібними можуть бути колір, форма, характер руху, будь-які індивідуальні властивості предметів. При метафоричному перенесенні змінюється предмет, однак саме уявлення чи поняття, раніше закріплене за іншим предметом, не змінюється цілком. Ознака чи властивість наслідуваного об'єкта обов'язково залишається [1, с. 250]. І. Франко в трактаті «Із секретів поетичної творчості» зауважив: «Поет, коли береться малювати, то не чинить се виключно красками, фарбами, котрі у нього властиво є тільки словами, зчепленням таких і таких шелестів і гуків, але торкає різні наші змисли, викликає в душі образи різнородних вражень, але так, щоб вони тут же зливалися в одну органічну і гармонійну цілість» [3, с. 405].

Зі спадщини українського поета-романтика ХІХ ст. М. Петренка збереглося близько двадцяти поезій. У його ліричних творах простежується активне використання метафор із метою емоційно-оцінювальною (досягнення експресивного ефекту), жанроутворювальною (основа ліричного вірша), орнаментальною (надання твору естетичного забарвлення).

Доречно звернути увагу на суцільну метафоризацію поетичної тканини текстів лірика. Головний, домінуючий троп, який формує весь текст, – це персоніфікація, тобто «оживлення». Найчастіше в поезіях М. Петренка набуває ореолу життя та поетичності природа. Вона у плинному русі, у тихому розвитку та зміні. Як і людина, вона сумує, радіє, тужить та вірить поряд із ліричним героєм. Для яскравого та найточнішого зображення природи поет використовує саме персоніфікацію, яка виконує образотворчу роль. Вітер у нього «в полі плаче, у діброві тяжко стогне» («Як в сумерки вечірній дзвін...») [2, с. 296], «кругом мовчить і небо, і земля» («Батьківська могила») [2, с. 304], ніч «темніє та плаче», хмари «схилилися на груди», весна «долини, гори звеселила», «розкинула квіти» («Весна») [2, с. 289], місяць молодий «схиливши голову, на горах засипав» («Рай цілий радості і пекло мук...») [2, с. 292]. Однак все це оживає поруч із почуттями ліричного героя. Через природу можемо побачити його внутрішній стан, горизонти його потаємних думок та глибоких душевних страждань, зрозуміти всю повноту нещасливого кохання.

Майже відсутнє використання в поезії М. Петренка метафори орудного відмінка, яка здатна посилити певний семантичний відтінок: «Кохуюся лихом, привіту не знаю» («Небо») [2, с. 286]. Часто в науковій літературі зауважують тонку

межу метафори орудного відмінка та порівняння, однак у цьому випадку створена певна метаморфоза, що є ознакою метафори, а, отже, є певна метафоризація.

Частотність уживання класичної метафори є великою. Метафора «твої дівки цвітуть» («Слов'янськ») [2, с. 289] є зіставленням дівчини з квіткою, з утіленням краси. У метафорах «вирвати з неба і душу, і очі» («По небу блакитнім очима блукаю...») [2, с. 287], «сонечко зайде і темрява почне томити очі» («Чи бачив хто слов'янську дівчину?») [2, с. 291], «тисяча тися зірок за ним бродє» («Туди мої очі, туди моя думка») [2, с. 295], «сонечко лягло спочинути за гори крейдянії», «ніч лягала по долині» («Рай цілий радості і пекло мук...») [2, с. 292], «сонечко ясне сідає у морі» («Чого ти, козаче, чого ти, бурлаче...») [2, с. 298] простежуються давні анімістичні вірування, згідно з якими всі предмети неживої природи можуть мати начало життя, душу, керуватися духом. Тому можна припустити, що джерелом цих художніх тропів є народні поетичні надбання. З народних пісень і метафори «пісні дівочі широко ллються», «душа горечком налеться через край», «серденько дуже ниє», «душа моя від смуги розболиться» («Чи бачив хто слов'янську дівчину?») [2, с. 291].

Ліричний герой досить часто позиціонує себе як частину природи: «тьохка серце у мене» (серце – співучий соловей), «потонуло в хмарах око» («Схилившись на руку, дивлюсь я...») [2, с. 288], «к далекому небу мене прикувала» («По небу блакитнім очима блукаю...») [2, с. 287], «в небо ясне я влюблюсь» («Ой біда мені, біда...») [2, с. 296].

Абстрактні поняття (найчастіше – почуття) у поезіях М. Петренка набувають зримого звучання в метафорах: «тяжке горе не дійде, не перескоче гори», «мою печаль, мою тоску, яка мене все точе, точе», «уб'є мене тоска» («Тебе не стане в сих місцях») [2, с. 294], «сирітське горе покаже, певно, і промове» («Батьківська могила») [2, с. 304], «наляже на серденько смуга» («Іван Кучерявий») [2, с. 301], «а думка все туди летить» («Як в сумерки вечірній дзвін...») [2, с. 296], «я радість горем запивав» («Рай цілий радості і пекло мук...») [2, с. 292], «покинула мене доля» («Думи мої, думи мої...») [2, с. 287], «заллюся горем» («Далеко од родини») [2, с. 293].

Цікавим щодо творення та змістового наповнення є такий тип метафори, як генітивна. Генітивна метафора являє собою незвичне для повсякденного вжитку поєднання слів у родовому відмінку. Це надає ліричному твору поетичної вишуканості. Окрім того, генітивна метафора дає можливість простежити власне авторські особливості бачення світу чи образу, побачити образно-метафоричний

світ як індивідуальне творче начало митця. М. Петренко використовує цей різновид метафори як художні вкраплення в полотно твору. «Хмара бід» («Схилившись на руку, дивлюсь я...») [2, с. 288], «рай радості», «пекло мук», «радість рая» («Рай цілий радості і пекло мук...») [2, с. 292] – приклади генітивної метафори поета-романтика.

Різновидом метафори є метафоричний епітет – особлива форма граматичного вираження метафори. Його використання у поезії М. Петренка є одиничним. «Горем з вітром поділюсь в буйную годину» («Ой біда мені, біда») [2, с. 296] – у наведених рядках знаходимо метафоричний епітет «в буйную годину», який поєднується з простою дієслівною метафорою «з вітром поділюсь». «В буйному морю» («Минулися мої ходи...») [2, с. 297], «не все гудуть вітри буйні» («Іван Кучерявий») [2, с. 301], «в морі з буйним вітром» («Думи мої, думи мої...») [2, с. 286], «покотилась буйна хвиля» («Недуг») [2, с. 302] – зразки такого метафоричного епітета.

Розглянувши метафорику ліричних творів М. Петренка, можна стверджувати, що метафора є однією з основ кожної його поезії. Метафора розширює межі тексту, надає словам нового сенсу та емоційного відтінку. Отже, метафори у всій сукупності відіграють важливу роль у поетичній творчості митця-романтика.

Список використаних джерел:

1. Ткаченко А. О. Мистецтво слова (Вступ до літературознавства) / А. О. Ткаченко. – К.: Правда Ярославичів, 1997. – 448 с.
2. Українські поети-романтики: Поетичні твори / упоряд. і приміт. М. Л. Гончарука. – К.: Наук. думка, 1987. – 592 с.
3. Франко І. Краса і секрети творчості: Статті, дослідження, листи / упоряд., приміт. Ф. Д. Пустова, Р. Т. Гром'як. – К.: Мистецтво, 1980. – 500 с.

К. філол. н. Насмінчук Г. Й.

Кам'янець-Подільський національний університет імені І. Огієнка, Україна

КОНЦЕПТ МЕЧА І МИСЛІ В ІСТОРИЧНИХ РОМАНАХ Р. ІВАНИЧУКА

Ідейно-смісловим засновком усієї історичної прози Романа Іваничука є діалектика особистого і загальнонаціонального як рівновеликих понять. «Знаходжуся в контексті моєї нації, – пише Р. Іваничук, – в тандемі з нею; нестримна її енергія є одночасно *моєю* енергією, її рух в упертому просуванні вперед є *моїм*

(підкресл. моє – Г. Н.) рухом» [4, с. 289]. Художній і публіцистичний набуток письменника у контексті питання українопізнання сьогодні аналізують дослідники В. Антофійчук, Н. Бічуя, Л. Воловець, О. Гандзій, Р. Гром'як, В. Дончик, М. Ільницький, А. Шевченко та ін. На глибоке переконання Ніни Бічуї, романістика Іваничука – «це насамперед філософія і українопізнання» [1, с. 130]. Олена Гандзій відзначає, що «публіцистика Р. Іваничука, як знакова система національно-культурного горизонту, є художньо-інформаційною площиною, де відбувається ідентифікація української (і не тільки) нації» [2, с. 9].

Уся творчість Іваничука – напрочуд динамічна система з визначеним ідейно-тематичним комплексом, вектор якого пролягає через бінарну опозицію меча і мислі. «Загальна концепція усіх моїх історичних романів, – наголошував Р. Іваничук, – зводиться в мене до єдиної формули «Меч і Мисль», яка означає переміну засобів зброї, засобів боротьби» [3, с. 74].

В концепті меча і мислі яскраво відбивається етнічний часопростір – від далекої минувшини до сьогодення. Бували в нашій історії часи, коли народ ставав байдужим і ледачим, коли іржавіли мечі під стріхами і затихали молитовні канти та бойові пісні, зрештою починали скиглити жебранки під церквами. Подібне Україна переживає і на межі ХХ–ХХІ століть. А тому «нині, – каже митець, – коли народові вибивають із рук зброю чужі й свої, може пригодиться моя жива мисль, якої так бракує у нашому світі» [7, с. 170].

Кульмінацією стверджувального аспекту роману «Орда» є розмова отця Єпіфанія з учителем Тимотеєм Вергуном. Колишній професор Києво-Могилянської академії заповідає колишньому спудеєві повернутися в Україну і продовжити справу осліплого за літописом Самійла Величка, силою думки ствердити те, що дотепер стверджувалося лише зброєю. Сильнішою від меча може бути тільки мисль, цю зброю неможливо відібрати. Тема мислі-зброї, стилета-стилосу (Є. Маланюк) проходить через усі історичні твори Іваничука. «Чим житиме народ, коли в нього не стане зброї, а до мислі не привчили? – запитує Григорій Сковорода, герой роману «Журавлиний крик». – Загине він. А щоб цього не трапилось, учитися треба: кожну мить, кожен день, розум свій будити – він же безмежний. А коли народ матиме його, хоча б у головах окремих людей, то уподібниться він кременеві, в якому затаївся вогонь» [5, с. 351].

Подібні міркування-осаяння означають еволюцію образу Єпіфанія: «Що потрібно дати народові, щоб він народом залишився, коли в нього відбирають меча? Сто разів правий Тимотей Вергун: мисль, просвіту, науку права і державності,

філософію буття. Крізь які інститути слід провести народ, щоб він мав усе це про запас на випадок поразки? – Тільки крізь храм науки і духовності» [6, с. 353].

Для того жорстокого часу, який вимагав від українського достойника Феофана Прокоповича складати «Родословний розпис російських царів до государя Петра I» та «Історію Петра Великого від народження його до Полтавської баталії», питання збереження енергії мислі було як ніколи гострим. Не втрачає воно своєї гостроти і сьогодні, коли, нарешті, з'явилося чимало книг з національної історії, що «густо просякнуті наступальною пасіонарністю» (О.Соловей) як, наприклад, «Аналітична історія України» О. Боргардта (Донецьк, 2001) чи «Сила м'якого знака» (газета «День», 2011).

Навколо концепту меча і мислі структурований і новий роман «Хресна проща». Процес зміни меча на мисль, на думку Р. Іваничука, завжди співпадає з ініціаційною стадією переходу нації з одного історичного періоду в інший: «Наша нація тільки тому зберегла донині свою ідентичність, що вміла міняти види зброї – меч на мисль і навпаки. Та про це ми вже говорили: зруйнування Запорізької Січі – і Шевченко, Іван Франко – і листопадовий зрив у Львові...» [7, с. 53].

Профіль історіософських зацікавлень Р. Іваничука великою мірою змодельований Шевченківською концепцією минулого України. Загострюючи свою увагу на зламних моментах української національної історії, Р. Іваничук, як і Т. Шевченко, особливо уважно аналізує ті явища і вчинки, які призвели до повного занепаду української державності і прирекли український народ віками жити «на нашій – не своїй землі».

При зіставленні картин сплюндрування України у Шевченка («Великий льох») й Іваничука («Орда») знаходимо не лише концептуальну спорідненість, а й чимало словесних співпадань. На запитання Єпіфанія «Що ви вже встигли знайти в могилах?», гробокопачі відповіли: «А нічого: кості й черепки. Золота ще не знайшли...» [6, с. 384]. І в поемі Т. Шевченка, москалі, розкопавши Богданів малий льох, знайшли замість скарбів «черепок, гниле корито й костяки в кайданах».

Т. Шевченко, пророкуючи у своїй поемі-містерії народження нового Гонти, наголошував «на ключовій ролі сильних особистостей, провідників-героїв у національно-визвольних змаганнях» [8, с. 23]. Р. Іваничук акцентує значення у цих змаганнях мисленневої енергії української першокниги – Шевченкового «Кобзаря», яка «виховає політиків і вождів» [6, с. 368]. Герої романів «Журавлиний крик», «Орда», «Хресна проща» мислять себе предтечами Месії і закликають правдивим словом, силою думки будити приспану свідомість народу.

Дослідження історичної романістики Р. Іваничука під кутом зору проблеми самоідентифікації і з погляду втілення концепту меча і мислі має перспективу продовження, оскільки, крім заглиблення у пласти минувшини, твори письменника містять знакові автобіографічні елементи. Втілення концепту меча і мислі в романістиці сучасного автора є художнім еквівалентом творчого вирішення історіософської проблематики українською класичною літературою.

Список використаних джерел:

1. Бічуя Н. Розімкнене коло слова або ж свято визнання / Н. Бічуя // Дзвін. – 1995. – № 5. – С. 121–123.
2. Гандзій О. Публіцистика Романа Іваничука: проблематика і поетика: автореф. дис. канд. філол. наук / О. А. Гандзій. – Івано-Франківськ, 2011. – 20 с.
3. Іваничук Р. Благослови, душе моя, Господа...: Щоденникові записи, спогади, роздуми / Р. Іваничук. – Львів: Просвіта, 1993. – 270 с.
4. Іваничук Р. Дороги вольні і невольні. Спогади та медитації / Р. Іваничук. – Львів: Просвіта, 1999. – 575 с.
5. Іваничук Р. Журавлиний крик / Р. Іваничук. – Х.: Світовид, 2001. – 384 с.
6. Іваничук Р. Мальви (Яничари). Орда / Р. Іваничук. – Х.: Євроекспрес, 2000. – 416 с.
7. Іваничук Р. Хресна проща: Романний триптих / Р. Іваничук. – Львів: Піраміда, 2011. – 284 с.
8. Пахаренко В. «Великий льох»: національна ідея, історіософія, метафізичний контекст / В. Пахаренко // Слово і час. – 2001. – № 3. – С. 16–23.

К. філол. н. Пастушок Г.О.

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, Україна

ЕВОЛЮЦІЯ ОБРАЗУ БЛАЗНЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ТА ВІДРОДЖЕННЯ

Присутність блазня на всіх етапах світової культури у різних її національних різновидах доводить універсальність цього явища і, разом з тим, його високу варіативність і протейність. Фігура блазня, представлена широким спектром іпостасей, являє антропологічний фокус внутрішньої антиномії людського буття – одвічної суперечності між ідеальним і реальним, сакральним і профанним, серйозним і смішним, трагічним і комічним, смертю і життям, що долається притаманними блазню ігровим, сміховим і комічним початками.

У культурологічному контексті про фігуру блазня мовиться як про онтологічну властивість людської природи, актуалізацію її (часто несвідомого) субверсивного, аксіологічно суперечливого, творчого первня. Антропологічні і фольклористичні дослідження ХХ ст. виділяють трікстера як діоскурну

(за К. Леві-Стросом), порогову постать, котра в міфологічній свідомості архаїчної людини виконувала ключову роль медіатора у ритуалах *переходу*, а відтак і у драмі на ранніх етапах її становлення. Оскільки в культурі європейського середньовіччя фігура трікстера, транспозиціонуючись семіотично із концептом біблійного глупця, здобуває етичне навантаження, блазень у перспективі сучасної неомедієвістики – це комплексна фігура, що фокусує у собі дихотомію світської і божественної глупоти. Карнавальний теологічний сміх, покликаний подолати цю дихотомію, тою чи іншою мірою, пронизує усі явища тогочасної культури, марковані ігровою топікою блазня. За законами середньовічного світогляду, що розмежовує «верх» і «низ» буття в найбуквальнішому сенсі (за М. Бахтіним), такі явища «осідають» здебільшого у низових продуктах клерикальної субкультури. Так, у візуальних видах мистецтва – це храмові мізерікорди або мініатюрні розписи перших літер псалтиря, у літературі – пародійні жанри, що наслідують жанрові матриці «високої» літератури (наприклад, «літератури дебатів», «літератури дурнів»), малі комічні форми «літератури факту» (наприклад, жест, фабльо).

Вищезгадана дихотомія дає підстави сформулювати поняття «мудрого блазня» (*wise fool*), що вибудовується на основі християнського концепту «блазня Господнього» і стає імпліцитним фокусом сатиричної позиції багатьох авторів, іконічним «персонажем-об'єктивом», дзеркалом суспільних вад. Пізньосередньовічні і ренесансні автори проєктують суспільні вади на різні іпостасі «мудрого блазня», формуючи моральну інтерпретацію гріха як глупоти.

Значущим є твердження про вторинну ідентичність блазня, зумовлену його карнавальною онтологією. На відміну від архетипних образів літератури, яким часто притаманна «бінарна семантична опозиційність» (за А. Нямцу), блазень характеризується нульовою семіотичністю, що наповнюється лише за рахунок симбіотичного «паразитовання» образу на об'єкті карнавалізації. Блазень служить тіньовим маркером, інверсією опонента за рахунок «зниження» останнього на аксіологічній осі координат, що дозволяє говорити про цілковиту залежність образу від соціо-культурного контексту побутування.

У середньовічній епістемі простежуються три фокальні точки семіотичного симбіозу блазня – із монархом у соціальному вимірі (як повнота безвладдя придворного блазня-слуги), із Богом в аксіологічному вимірі (як повнота аморальності і глупоти блазня-дурника), із конвенційністю в антропологічному вимірі

(як повнота антиконвенційності і свободи блазня-трікстера). Іншими словами, ідентичність блазня актуалізується у протиставленні до влади, мудрості і номосу (за О. Голо зубовим). Ієрархічна та аксіологічна сталість середньовічного світу зумовлює яскравість і масштабність культурного феномену блазня, котрий живить свою субверсивність і карнавальність саме непорушністю конвенцій і авторитетів. Відтак, говорячи про універсальність блазня, окремо виділяємо унікальний спалах цього феномену в культурних умовах феодальної Європи.

Денотатами лексеми «блазень» та її англійського еквівалента «fool» в англійській культурі V–XVII ст. слугував мінливий спектр соціальних типів (ріогдрутів, йокуляторів, жонглерів, менестрелів, мімів, гістріонів, джестерів, бурдерів, казкарів і т.д.), що їх в історіографічних джерелах прийнято поділяти на дві великі групи – природних (фізично або ментально неповносправних – *natural fools*) і штучних або професійних (спеціально найманих для розваги – *professional fools*) блазнів. Усі вони, як показує аналіз текстів із залученням візуального ряду, відображені в малярстві, іконографії, скульптурі та літературі відповідного періоду. Дослідження підтверджують не стільки літературно-художній мімезис цих фігур у писемних пам'ятках, скільки їх екстралітературний вплив на подальше формування образу блазня в англійській середньовічній і ренесансній драмі.

У зв'язку із парадоксом нульової ідентичності блазня, при аналізі цього образу в літературному творі слід послуговуватися комплексним набором ідентифікаційних маркерів. У вузькому сенсі «образ блазня» – фігура особистого слуги середньовічного монарха, воєначальника, вельможі. В ширшому сенсі під «образом блазня», незалежно від його літературної іпостасі, слід розуміти персонажа, для якого характерна одночасно більшість із наступних поетологічних ознак: часопросторова пороговість, театральність, симбіотична ідентичнісна гра, позафабульна функціональність, рецептивна атракційність, тропи комічного інакомовлення (гумор, іронія, сатира тощо), низова лексика, субверсивність, аксіологічна амбівалентність, гротескна тілесність, динамізм, інтертекстуальність, висока культурна референтність. Виняткове значення при розгляді блазня в художньому творі має інтертекстуальний і навіть екстралітературний його аналіз.

У літературознавчих студіях XX–XXI ст., присвячених феномену блазня в англійській літературі, помітна увага насамперед до пізніх стадій формування «шекспірівського блазня». Вона пов'язана із розвитком театального прочитання драм В. Шекспіра у шекспірознавстві XX ст., започаткованому чотиритомним виданням Е. К. Чемберса про елизаветинський театр (1923). Останнє,

в свою чергу, завдячує публікації у 1904–1908 рр. щоденника імпресаріо Ф. Генслоу. Дослідників приваблює типологія та інтертекстуальна природа англійського сценічного блазня, нерідко без врахування його функції у гомілетичній літературі раніших періодів.

Аналіз представлених недраматичних творів доби раннього Середньовіччя засвідчує аксіологічну амбівалентність фігури блазня (позитивну у кельтському народному епосі, негативну – у християнсько-монастирській літературі), а також її незначний вплив на поетику творів. Постать ірландського ріогдрута чи англійського войовничого блазня, позначена функціями медіатора, слуги, розважальника і мудреця в оточенні правлячої особи, генетично пов'язана із фігурою двірського блазня у творах доби зрілого Середньовіччя.

Використання «низового» топосу блазня у гомілетичних (екземпльом про короля Роберта) та пародійних (дебати між Соломоном і Маркольтом) жанрах клерикальної латиномовної літератури XII–XIV ст. є виявом *першої еволюційної фази блазня* як літературного персонажа – аксіологічно-символічної транспозиції фігури рекреативного слуги і фольклорного трікстера із біблійним концептом дурня. В англійській літературі ця фаза збігається із подібним явищем в інших літературах тогочасся і лише відтворює загальноєвропейську тенденцію. Прикметним для англійської літератури є перетин семантичних полів блазня і чорта на рівні гротескної тілесності, сатири з есхатологічної перспективи, аксіологічного та екзистенційного «низу». Імплицитна постать «мудрого блазня» у проаналізованих зразках сатиричної «літератури дурнів» засвідчує продуктивність позиції «чужого з-поміж своїх» серед англійських письменників межі XV–XVI ст.

Подібна транспозиція спостерігається в англійській морально-дидактичній драмі XII–XV ст., розвиток якої виявляє тісне переплетення церковної гомілії із карнавальним дійством. Історико-літературний і текстуальний аналіз містерій і мораліте виявляє значне запозичення цими жанрами традиції англійської фольклорної драми. Йдеться, зокрема, про часопросторову зумовленість топосом карнавалу, а також типологічну схожість між блазнями маммерії та комічними віланами гомілетичної драми. Вона простежується у пороговій грі драматичним і сценічним часопросторами, гротескній тілесності, вербальній топіці представлення і виходу порогових персонажів, а також в акумуляції сміхового дискурсу навколо одного чи кількох фігур, що творять рецептивну атракцію дійства. У п'єсах Містерійного циклу такою фігурою стає Диявол та дотичні

imagines diaboles (Каїн, Ірод, Пилат та ін.), занурені у карнавальний сміх. Симбіотична ідентичність блазня в іпостасі чорта реалізується у протиставленні до Христа. У драмах-мораліте функція комічного атрактора поступово зміщується із напівтваринного чорта-алазона на анропоморфну фігуру алегоричного Порока. Карнавальна ідентичність блазня в алегоричній іпостасі Порока актуалізується в опозиції до фігур чеснот. У процесі розвитку жанру протягом XV–XVI ст. спостерігаємо трансформацію алегоричної фігури (*the Vice*) у комічну дійову особу (*a vice*), позначену візуальною атрибутикою двірського блазня, що наглядно ілюструє комедія «Погода» Джона Гейвуда. Ці перетворення маркуємо як **другу еволюційну фазу англійського блазня**.

Як показує аналіз містерійних «чортівських сцен» та сцен психомеханіки в мораліте, уже в XV ст. комічні вілани служать засобом «англізації» біблійних істин, їхньої адаптації до соціо-культурних реалій англійського реципієнта, творення національного колориту загальноєвропейської драми. Саме завдяки тому, що в інтерпретації англійських авторів канон Містерійного циклу значно розширюється комічним підсюжетом за участю маргінальних або вигаданих біблійних персонажів, можемо говорити про формування самобутньої англійської драми до феномену елізаветинського театру. У XV ст. фігура Порока у моральних інтерлюдіях поступово епітомізує в собі загальний каталог суспільного зла, перегукуючись із сатиричними мотивами «літератури дурнів».

Третя еволюційна фаза блазня в англійській літературі – хронологічно значно коротша – є суто національним явищем, зумовленим історико-культурним кліматом Англії епохи правління династії Тюдорів і розвитком світської драми. Вона полягає у трансформації демонічної і алегоричної комічної дійової особи у сценічного блазня-клоуна як своєрідного носія англійського культурного коду. Поява у Лондоні в 1570-х роках стаціонарних театрів, на тлі розвитку міста як торговельного центру, дає поштовх комерціалізації театральної гри як публічної розваги, у центрі якої стають відомі комічні актори. Безпрецедентна експлуатація драматургами фігури блазня в ролі «англійського локуса» у п'єсах про віддалені в часі і просторі події будувалася на його потужному фольклорному первні і сприяла національній консолідації англійського суспільства у часи релігійних і політичних протистоянь. Хоча, як засвідчує історико-літературний аналіз, більшість авторів відводили блазням другорядні ролі, окремим драматургам вдалося інтегрувати карнавальну топіку блазня у фабулу п'єс, трансформувати його зі сценічного резонера у повноцінного літературного персонажа.

Результат такого експерименту відчутний в образах В. Шекспіра: Бруска («Як вам це подобається»), Феста («Дванадцята ніч»), блазня Ліра («Король Лір»), Автоліка («Зимова казка»). Нерідко блазень є засобом імпліцитної сатири з позиції «мудрого блазня».

Інтерпретація низки п'єс В. Шекспіра доводить типологічну і генеологічну тяглість між комічними фігурами середньовічної драми і блазнями шекспірівського «драматичного канону». Так, карнавальна топіка Феста «Дванадцяті ночі» засвідчує спорідненість шекспірівського блазня із Пороком моральних інтерлюдій, а інфернальна сцена з Воротарем у «Макбеті» – із Чортом містерій. Фольклорний топос протистояння між Старим і Молодим Блазнями маммерії як символ циклічності буття (народження-смерть-воскресіння), карнавальної перемоги добра над злом, сміху над номосом має своє продовження у підсюжетних лініях Шекспірових п'єс. До спільних ознак англійського «шекспірівського блазня» на різних стадіях його становлення належить фамільярно-майданна мова (гра слів, пародійна клятьба і пародійний плач, малапропізми, макаронічні вислови, мізогінічні та сексуальні жарти, скатологічна лексика, «собача латина» тощо) і субверсивна позиція у відношенні до магістральних персонажів. Як і комічні вілани середньовічної драми, блазні В. Шекспіра виконують роль рецептивних атракторів і несуть відповідальність за актуалізацію фабули у момент дійства.

На формування образів блазнів у зрілих і пізніх п'єсах В. Шекспіра значний вплив мала акторська та письменницька діяльність комічних акторів «Глобуса», передусім Р. Арміна. Професійне зацікавлення відомого коміка природою людського божевілля, ідіотизму, глупоти і блазнювання, відображене у його творах, а також сценічний талант Арміна, дозволили В. Шекспіру повному обіграти один із найплідніших мотивів середньовічної драматичної традиції – представлення суспільного пороку під видом глупоти блазня. Аналіз створених Арміном сценічних образів, зафіксованих у «драматичному каноні» В. Шекспіра на початку XVII ст., дозволяє говорити про *четверту* – завершальну – *фазу еволюції блазня* у межах даного дослідження. Вона полягає у подоланні блазнем фольклорної функції «великого родового тіла», статичного узагальнюючого *еврімена* і перетворенні в персонажа із власною ідентичністю та психологічною динамікою. Головними чинниками цього процесу є поширення книгодрукування, внаслідок чого публікації п'єс переважила їх сценічну постановку, а також вплив популярних наративів про блазнів у збірниках джестів,

позначених ренесансною увагою до людської індивідуальності. Блазень як носій живої імпровізаційної та інтертекстуальної гри розчиняється у фіксованому тексті. Карнавал перестає бути філософією і світовідчуттям, перетворюючись на літературу.

Прикметним є тісний зв'язок блазня з інакомовністю як національною рисою англійської словесності – традиція алегоричного мімезису зберегалася тут найдовше з усіх європейських літератур. Протягом XVII ст. жанрове ядро англійської літератури зміщується у бік прозової *літератури фактів* із подальшим формуванням роману, що своїм поетологічним потенціалом відтворення складної соціальної картини переростає ренесансну і класицистичну драму. Блазень, з його іманентним театральним хронотопом, на цій стадії літературного процесу втрачає повноту художнього образу, поступаючись епічним фігурам крутія, шахрая і пройдисвіта. Занепад інституту двірського блазня додатково послаблює його візуалізацію в літературі. Карнавальні властивості цього образу, проте, проявляються у фігурі аукторіального наратора, авторської маски, що відповідає за *прозову інакомовність* як форму алегорії в недраматичній літературі і вносить у структуру роману пороговий сценічний часопростір.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що масштабність феномену блазня, його культурний і художній потенціал вказують на відкритість до подальших продуктивних досліджень англійської літератури в рамках заданої теми.

К. філол. н. Сардарян К. Г.

Маріупольський державний університет, Україна

ОБРАЗ АВТОРА У КНИЗІ СПОГАДІВ ІРИНИ ЖИЛЕНКО

«HOMO FERIENS»

Книга спогадів «Homo feriens» – феноменальний твір, в якому прочитується життєве кредо та світовідчуття авторки, поєднуються внутрішній світ із творчістю мисткині та певним чином пояснює саму творчість.

У книзі спогадів постає І. Жиленко зі своєю життєвою та мистецькою філософією, тут її болі та страждання, її лірична душа. Поетеса називає себе «несміливою стриптизеркою» (автор постійно оголює душу перед читачем), оскільки боїться недобрих людей, їхніх вироків та суджень. Тому пише «далеко не все і не про все». Вірші І.Жиленко вважає «сіточкою на оголеному тілі», в той час

як епістолярна спадщина повністю розкриває митця. Те, що створює мисткиня, потрібно небагатьом, її поціновувачі – аудиторія думаюча.

Із книги спогадів ми відкриваємо для себе І. Жиленко – глибоку, цілеспрямовану, нещадну, вибагливу до себе: «Для сучасної жінки немає робочіших днів, ніж вихідні. В них, як у стічну канаву, стікають усі найтяжчі труди. І хоч Бог велів чинити інакше, але... там, де не доробляє Господь, переробляють люди... Що ж, Господь має рацію: труд – сіль на хлібі щастя. Без нього нам не смакувало би ніщо. Аби тільки хліб залишався все-таки хлібом, а не перетворювався на суцільну сіль» [3, с. 364]. Переконання письменниці в тому, що нічого в цьому світі не дається задарма є кодексом моралі, життєвим кредо поетеси: «Не можна в цьому світі не трудитися каторжно. Гріх. Задурно ніхто нічого не дає. За все треба платити. І люди платять: хто – совістю, а хто – і безсмертям душі. В цьому преїскуранті заплатити трудом найвигідніше» [3, с. 365].

Книга спогадів І. Жиленко дає матеріал для спостережень, теоретичних висновків про час, в період якого відбувалося становлення творчої особистості, та яким чином ті обставини впливали на митця й формування його творчого кредо, трансформацію у сфері емоцій та самоаналізу: «І все ж – я не жахаюся. Боротьба добра зі злом не нами розпочата і не нас закінчиться. Та й, врешті, з людьми боротися не так складно, як із самим собою. Мабуть, легше бути вільним у в'язниці, ніж в'язнем на волі... [3, с. 537].

Поцінування творчості колег спостерігається в епістолярних діалогах, вони вельми змістовні й інформативні, рясніють багатством деталей. Поетеса дає відгуки про творчі здобутки митців (письменників, музикантів, художників, сценаристів, акторів). Захоплене ставлення до талановитих людей є обов'язковою частиною багатьох діалогів письменниці.

Акцентуємо на тому, що саме не замовчування митецького хисту сучасників є властивим для І. Жиленко, а навпаки, мисткиня щедра на добрі слова, вона висловлює похвалу колегам, пишається їхніми творами як надбанням культури рідної України. Це є екстраординарним випадком.

У листі до В.Дрозда (18.IX.64 р.) І. Жиленко із захопленням переповідає чоловіку епізоди з кінофільму «Тіні забутих предків», не обминаючи увагою гри акторів, їхньої співучої мови, деталізації народних відправ та обрядів, особливо мисткиню вражає неперевершена робота кінорежисера С. Параджанова: «... Твір, звісно, перероблено ґрунтовно. Але «на рівні». Дух Коцюбинського, його імпресіоністичність, мелодійність, – усе це збережено. Це Україна і водночас – весь світ. ... Робота пророблена колосальна (попри, звісно, творчі

озаріння). Взагалі, я не дуже люблю екзотику, і ця буйна етнографічність могла би гнітити мене, аби вона була самоціллю. Але вона у фільмі, як оркестр, що підтримує головну мелодію скрипки, мелодію трагічної любові Івана і Марічки. Я перечитала «Тіні...» і познаходила цілу низку прекрасних і не використаних у фільмі епізодів. А коли почала вдумуватися глибше – майже всі відкинула. І зрозуміла Параджанова, який ішов цим же шляхом. Нічого зайвого!» [3, с. 388].

І. Жиленко пишається витворами мистецтва своїх подруг – А. Горської та Л. Костенко: «Учора водила Ліну по художниках. Були в Алліній майстерні. Стільки барв, такі шалені речі, аж очі боліли. Алла захопилась триколірною гравюрою (чорно-біло-червоною), робить дуже експресивні роботи. Правда, готових ще нема. Є малюнки, за якими вона збирається різати лінолеум. Є два колосальних портрети Драча (один – в олії, другий – графіка). Є річ, присвячена Симоненкові...

Ліна ошелешено, аж мовби перелякано, дивилась на величезні Алліні ескізи. Спитала: «Як ви можете, Алло, все це робити, знаючи, що ніколи не зможете виставити свої роботи?» Алла засміялась лукаво: «А ви?» А я дивилась на цих ставних і гордих жінок із буйно-золотими зачісками, у пасмах сигаретного диму, і думала: які вони схожі!» [3, с. 242];

«У Вінграновського вийшла збірка «Атомні прелюди». Перевершила мої сподівання. Маємо вже дві могутні книги: «Мандрівки серця» Ліни Костенко і Миколину. Тепер чекаємо на Драчеву...» [3, с. 349].

Поцінування поетичного дару Л.Костенко звучить у багатьох епістолярних діалогах книги спогадів: «...Учора була у Ліни. Воістину, в цій жінці сидить демон (чи янгол?) поезії. Я виходжу од неї завжди ущасливлена. Німб маскується під її буйне золоте волосся. Я – Лінин раб. Довкола неї витає аромат талановитості... Ліна Костенко завжди поетеса – і в поезії своїй, і в зовнішності, в погляді, в манері розмовляти, в спосіб життя, навіть у тому, як вона лицює спідничку (саме за тим заняттям я її застала). Вона – ніби в хмарині таланту, як левиця-аристократка в парфумах ...» [3, с. 503].

Захоплення талантами І. Дзюби у листі до чоловіка (17.I.65 р.): «...Іван – геніальний оратор, трибун, смолоскип! І він у нас єдиний – з таким широченним діапазоном розуму; з такою глибиною, ґрунтовністю знань; з таким натхненним темпераментом; врешті – з такою лютою, вбивчою дотепністю. Здавалося, що звелася сама Совість і почала говорити на біле – біле, а на чорне – чорне. У наші часи це виглядає сюрреалістично» [3, с. 513].

І. Жиленко критично оцінює творчість дилетантів, незважаючи на соціальний статус автора. З листа до В.Дрозда (9.I. 64 р.): «...Закінчила рецензію на

цей дурний роман Т. Анатольєвої. Мене попереджено, що авторка – якийсь партійний діяч і в неї «сильна рука» в ЦК. Але рекомендувати до друку таку жахливу, безпорадну писанину – це наплювати собі в фізію. Я розбила роман ущент і навіть наглумилась над найбільш дикими місцями. Плювати ! Хай у неї «рука» буде аж у Господній канцелярії» [3, с. 229].

І нарешті, найвагоміший шар епістоляріїв І.Жиленко – самоаналіз, розкриття потаємних вагань творчої особистості, творчих тортур. Часом мисткиня мучиться питанням для чого вона страждає, для чого пише. І приходиться до висновку, що це, можливо, є інстинктивним самопорятунком, через який виводиться жах. У мисткині немає жодних посягань на славу та популярність, але не писати вона не може, хоча й страждає словом. Вона страждає, але не заздрє тому, «хто не страждає».

Поза листами цей механізм творчого самокопирсання неможливо було б уявити. Отже, у такі миті, коли поетеса почувала себе творчо безплідною, вона писала до чоловіка: «Почуваюся мов співак, що тимчасово втратив голос. Заспокоюєш себе, а ні-ні та й подумаєш: а що, як оця німота назавжди? Боронь Боже! Єдиним втішаюся: колись Драч сказав, що у нездар не буває творчих криз і провалів. Вони завжди плідні» [3, с. 507].

Найчастіше мисткиня критично ставилася до своїх творів, це оцінка власної творчості ніби збоку, іноді вони схожі на рецензії, часами Ірина Жиленко обстоює своє бачення творчості, свій «світ», з приводу цього виникають епістолярні дискусії: «...Володю, я маю дещо отаке для душі, але для своєї душі, тобі це не підійде. Тобі потрібна своя віра. І вона в тебе є. Просто бувають такі дні, коли мовчить і душа, і віра. Бог не пускає людину на світ без віри. Треба тільки вслухатися в себе й у світ і довіритися своїй вірі. Усі потуги розумувань, намагання щось «охопити» і щось у собі «виробити» маю за клоунаду. Всі людські «ізмами» – потоки розумового бруду. Хай вони течуть повз мене, не залишаючи сліду. Щоб душа моя залишалася завжди зосередженою, чистою, трохи зверхньою і вдячною. Тоді я писатиму вірші. «Мое» – тобі не підходить. Для тебе це, як ти пишеш, «пейзажно-сезонні пристрасті». Але хоч би як ти нав'язував Жиленці Дрозда, Жиленко залишиться Жиленкою, а Дрозд – Дроздом. І навпаки... » [3, с. 506].

Доречно зауважити, що листи документально й незаперечно засвідчують поцінування таланту ще юної І. Жиленко творчою інтелігенцією та читацькою аудиторією. У архіві подружжя зберігся лист від Р. Корогодського до В. Дрозда, написаний 07.XI.64 р. під враженням від товстого зошита, списаного віршами Ірини Володимирівни. Цей лист є свідченням рівня, на якому розмовляли та

мислили майстри слова: «Дорогий Дрозд! Ось я і сів за листа, якого довго виношував. Це не рецензія на «Агульный сшытак» (синій зошит, де переписані вірші Іри). Просто кілька думок після прочитання (уважного і, зізнаюсь, – з утіхою) повного зібрання тв. І. Жиленко-Дрозд. ... Можу цитувати до нескінченності (твори І. Жиленко – К. Сардарян). І все це буде такого ж людяного плану. Відвертість і щирість, у якої немає кордонів, бо вона вже сама ПОЕЗІЯ. Найінтимніші мотиви в Іри, оголеність душі й дивовижна (несучасна) довірливість, кришталева чистота – зовсім іншого походження. Вона ВІДВЕРТА САМА ІЗ СОБОЮ. У цьому смислі її поезія – школа виховання почуттів. Вона ніколи не дозволяє собі ні сенсаційних «відкриттів»-одкровенень, ні панібратського блазнювання. ...Ірина поезія вся у вихорах тополиного повітря. Вона національна не за крикливими освідченнями волелюбного чада, а за внутрішньою структурою образного мислення. Музика слів, пісенність ритмів-вокалізів (писати пісні на її вірші, мабуть, важко, бо у неї не прямі образи «а-ля Малишко», складні, асоціативні, колористичні системи – про це мова попереду) ; духмяність повітря (осінні мотиви), ласкавість, м'якість сонечка і рвучкі пориви злих вітрів, мінливість води, її швидкоплинність, як і часу, природи, – все це характеризує її поезію як явище національне у масштабі виміру загальних людських цінностей. Забарвлена в яскраві й переважно – приглушені, локальні тони своїх настроїв, Іра сповідається як живописець. Її поезія – тиха, класична симфонія барв...

...Коли читаю (можу нескінченно) її елегійні пісні про розлуку, я думаю одразу про все: про Україну і її маленьку поетесу, про Тебе, про себе, про Женю С., про світ, про небо, про жінок, про любов і ще чорт його знає про що – і все це мені говорить про національний український характер більше, ніж усі абстрактні схеми і догми будь-якого звучання і стилю. Про це раніше я знав, тільки читаючи Шевченка...» [3, с. 335].

У цьому листі Р. Корогодський осмислює глибину творчості юної Жиленко, визначаючи природу її поетичного кредо, ускладненість образної системи вірша, тематичну спрямованість. Цей лист, сповнений авторських спостережень та аналізу творчості мисткині, доповнює портрет Ірини Жиленко.

Пейзажні мініатюри, якими приправлені листи І. Жиленко, свідчать про ліричність душі мисткині: «Любий! Сьогодні БУЛО СОНЦЕ! Коли я звела очі й побачила першу ополонку в хмарах, я не повірила своїм очам. Але небо було, і я аж втомилась сьогодні від весняного щастя...» [3, с. 279].

Вражає глибина сприйняття поетесою всього, на чому зупиниться її погляд. Пейзажні мініатюри з листів І. Жиленко до чоловіка створюють в уяві

колеритні картини, письменниця мовбито пише словами картини: «Учора був казковий день. Такої зими я ще не бачила. Паморозь завтовшки, мабуть, сантиметрів зо п'ять. Волохаті віти, немов обгорнені пишним білим хутром, і такі важкі, що під ними годі пройти. Я їхала автобусом до Житомира три години – немов зачаклованим царством Сніжної Королеви. Спершу небо було фіолетово-сірим, а сніг – на цьому тлі – білим, як порцеляна. А потім у сірувато-фіолетовому з'явилося чітке червоне коло сонця. Воно нічого не освітлювало, не променилось – просто червоне коло на сірому тлі. Але чим далі коло розгорялось і дерева ставали рожевими, здавалось, автобус їхав велетенським квітучим абрикосовим садом. А небо зробилось яскраво-синім. Тоді й сніг заголубів і заіскрився. І від дерев простяглись густо-сині тіні. Автобус із замерзлими вікнами саяв і переливався. Такі бідні слова, Володю! Білі ранкові хатки, напівзанесені снігом. І тоді я згадала твою мрію про білу хатку на краю села. Живуть собі людоньки і не здогадуються, що – щасливі. Колись і ми з тобою, можливо, не відчуватимемо присутності щастя в нас і довкола нас, як не відчуваємо повітря. Дай Боже!» [3, с. 230].

Обґрунтовано можемо назвати Ірину Жиленко майстром слова, художником, великим митцем, який словами випишує барвисті картини коханому, адже у ті часи єдиним способом спілкування у подружжя були лише листи.

У листах поетеси до чоловіка, справді, маємо екскурси в історію, філософію, часами вони подібні до рецензій. Це підтверджує поліфункціональний характер епістолярної творчості. Опановуючи в університеті атеїзм, письменниця доходить висновку, що «ідея прогресивна і прекрасна, поки гноблена. Поки вона – ідея, тобто – дух, безкорисливість. Але варто їй запанувати – вона перетворюється на свою протилежність, тобто стає жорстоким і цинічним визискувачем. Хіба не така доля всіх найбільших ідей світу. Так було з християнством, так є з соціалізмом, так, можливо, буде із національною ідеєю. Може, тому митці, найтонші й найчесніші, завжди в опозиції до панівної ідеї і завжди підтримують пригноблену» [3, с. 284].

Саме подібні ремінісценції у книзі спогадів яскраво демонструють нам глибоку натуру І. Жиленко, яка з безпосередністю вводить читача у мікрокосм своїх мистецьких осяянь. У її епістоляріях відбито відверті спостереження, що відхиляють для зацікавлених завісу таємниці.

З листів Жиленко маємо уявлення про риси характеру мисткині, яка навіть у скрутні часи не просила, мала гордість, взагалі для неї велику цінність мали

свобода, а саме, свобода особистості, свобода творчості; загальнолюдські чесноти: кохання, людяність, справедливість.

Тому в 60-х рр. на питання: «Так чим би могли вам допомогти ?», відповідає: «Будь ласка, не турбуйтеся. Мені не потрібно нічого». Переповідаючи у листі до чоловіка «нонєшній деньочок» (15.І. 64 р.), І. Жиленко запевняє В. Дрозда, що від зловтішників їй нічого не потрібно. Намагання принизити та вжалити не здобуде мішені: «...А ще мені їх шкода. У них є тільки те, що я в гріш не ставлю. А у нас із тобою – цілий світ! І таке життя! Скільки ми з тобою ще краси побачимо, аж дух захоплює! Ще ми з тобою облазимо Карпати вздовж і впоперек, ще ми з тобою не одну пляшечку «Столового» розіп'ємо на вокзалах і в аеропортах, вирушаючи в мандрівки. Ще поїдемо ми з тобою до моря і за море... А скоро я приїду до тебе! [3, с. 233]

Юна дівчина, яка залишилася сама, не втрачає оптимізму, водночас словами підтримує свого коханого, розуміючи, що в тому становищі йому ще гірше. Мрії про щасливе майбутнє є тим вогнищем, що зігріває у ті скрутні часи молоді подружжя митців. Кохання дає наснаги протистояти нещадним обставинам, пронизує епістолярні діалоги Ірини Жиленко та Володимира Дрозда: «... Я люблю тебе таким, як ти є, але, мабуть, тому, що ти саме такий, якого я хотіла бачити своїм другом. Я не могла б тебе любити зломленим. Мені було б шкода тебе, я б, може, до смерті була б з тобою, але не любила б тебе. Жінка (а я справжня жінка) може любити тільки Чоловіка! Мужчину! Господи, ти навіть не уявляєш собі, наскільки ти став частиною мене, і як мені ця частина іноді болить» [3, с. 228]; «...Потрібно берегти в собі те, що робить душу вагомою. А в твоїй душі – я! А я ж таки важенька – близько сорока п'яти кг. Та ще до мене в додачу всілякі там таланти, принципи, ідеї – маса гарного і смішного мотлоху, але такого необхідного, аби утриматися в цьому житті. Аби тебе не знесло... » [3, с. 209].

Ніколи І. Жиленко не бажала «багато мати», навпаки вона співчувала товстосумам, адже у них немає нічого справжнього. На її думку, багата людина – раб, невільник, довічний покупець, у якого душа перебуває в непевності щодо своїх «покупок». «Яка там свобода, коли тягнеш на собі торбу з грішми, обліплєну охочими поживитися. Врешті, він усе може. Але чи він по-справжньому хоче чогось? Голий король» [3, с. 269]. Для родини письменників Дрозд-Жиленко духовні потреби завжди відігравали першочергове значення у житті.

Квінтесенцію епістолярного любовного роману І. Жиленко становлять її листи до чоловіка, рідних, друзів. Ці листи є вагомим інформативно та емоційно насиченим документальним матеріалом. Велике зацікавлення становлять

також листи друзів до Ірини Володимирівни та Володимира Григоровича. Це листи від І. Драча, І. Дзюби, О. Заливахи, Є. Концевича, Л. Скирди, В.Шевчука та інших діячів культури. Ось лист І. Драча, адресований І.Жиленко у 1963 року: «Ірцю! А чи не кривдять тебе прозаїки, коли що – то я твій заступник. Написав вірша, і перо саме присвятило його тобі, щоб у тебе був добрий настрій і щоб тобі добре писалося. З привітом – поето-кінематографіст-філософський сюрреаліст і містик – Ів. Драч» [3, с. 169].

В. Дрозд дуже сильно кохав свою дружину, до її імені він добирав безліч пестливих варіацій, про це свідчить лист до дружини на Буковину 1963 року, де поетеса прополювала кукурудзу та збирала матеріал для сценарію для документального фільму: «О велика з великих! О мужня з мужніх! О працювита з найпрацьовитіших з кукурудзководів, Ірино Жиленко! Я схиляю перед тобою набубнявілу Винниченком голову! Я, звісно, ніколи не піднімався до таких вершин героїзму та відданості нашій епосі і ніколи не був таким прекрасним прикладом, таким палаючим фактором для всієї нашої молоді літератури, щоб нині голосно і повноправно сказати: «Здрастуй, моя дружино!» тому я кажу: «Доброго дня, Ірина Володимирівно!» [3, с. 169].

Є. Концевич у своїх спогадах про Б. Тена зазначає, що він дуже шанував багатогранні таланти поетеси: «Про Ірину Жиленко Борис Тен говорив: «Камерність і затишність її лірики – річ дуже оманлива. У неї тихі цвіркуни говорять нам про сучасність гучніше, ніж у декого – гуркіт космічних ракет».

Буваючи в Житомирі, поетеса відвідувала старого майстра, читала йому свої вірші, він ще з самого початку творчого шляху ставився з великою прихильністю до її музи. А почувши, як І. Жиленко співає, був просто приголомшений: «Така сама крихітна, витончена й тендітна, наче з японської мініатюри зійшла, а видула таке дуже голосище... Звідки в ній така сила ?...»

І. Жиленко наспівала на магнітофонну плівку українську народну пісню «Ой, верше, мій верше...» «Ось ще одне живе підтвердження відомої істини: справжні поети – натури щедро обдаровані, – говорив він, слухаючи спів поетеси. – То добре, що вона закінчила університет, але при її поетичній обдарованості філолог і сам по собі, за належної, звичайно, праці, ніде не подівся б, а от якби вона закінчила ще консерваторію та віддала б належне своєму чудовому голосові, то ми, напевно, мало б, крім поетеси, ще й оперну співачку Ірину Жиленко...» [3, с. 170]. Б. Тен був не лише поціновувачем поетичної творчості мисткині, він був у захваті від її співу. Ці спогади є додатковими штрихами до портрету великої української поетеси І. В. Жиленко, яка була обдарована Богом на таланти. В. Чорновол цитує

та не шкодує захоплених слів для поезії І. Жиленко. І. Світличний відкрив у Жиленко теоретика поезії (стаття І. Жиленко про А. Ахматову).

Отже, спогади без викривлень, набагато повніше й автентично вимальовують справжню суть митця, не приховуючи внутрішніх суперечностей, психологічного й художнього самоаналізу. З листів, що включено у канву твору, прозирає вдача митця, листи та щоденникові записи роблять внутрішній світ майстра надбанням загалу, не потрібно щось домислювати, вигадувати. Освоєння книги спогадів, побачений образ І. В. Жиленко здатний внести корективи у хрестоматійний образ авторки, свідчить про її неперевершений митецький хист, високий інтелект, духовне багатство, гуманізм, ліричність натури, поцінування загальнолюдських чеснот, художніх явищ, усвідомлення серйозності життя та його призначення. Епістолярний портрет мисткині є складнішим і об'ємнішим, ніж той, що викарбовується з її творчості та біографічних відомостей, він суттєво доповнює та збагачує літературно-художній образ.

Список використаних джерел:

1. Дроздовский Д. Ирина Жиленко: «Я вся – суцільне серце...» / Д. Дроздовський // Зеркало недели. – 2011. – 21 мая (№ 18). – С. 12.
2. Дроздовський Д. Поетична суб'єктність у віршах Ірини Жиленко / Д. Дроздовський // Слово і час. – 2008. – № 1. – С. 10–18. (Библиогр. в конце ст.: 10 назв.).
3. Жиленко І. Homo feriens: Спогади / І. Жиленко; передм. М. Коцюбинської. – К.: Смолоскип, 2011. – 816 с.

Українська та російська мови

Грицевич Ю. В.

Наук. керівник – к. філол. н., доцент Громик Ю. В.

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,

м. Луцк, Україна

ГРАМАТИЧНІ ЯВИЩА ВОЛИНСЬКОПОЛІСЬКИХ ГОВІРОК У ЗБІРНИКУ ФОЛЬКЛОРНИХ ЗАПИСІВ О. КОНДРАТОВИЧ «ВЕСІЛЛЯ НА ПОЛІССІ»

Останнім часом лінгвістика все більше використовує фольклорні записи як одне із джерел інформації про особливості місцевих говірок, оскільки в таких матеріалах (за умови достовірної фіксації) збережено виразні риси фонетико-граматичної та лексичної систем. Тексти фольклору зберігають слов'янські архаїзми,

численні інновації, які розвинулися в говірці і часто мають локальне поширення. Надійним джерелом для вивчення говірок Волинського Полісся слугує збірник фольклорних записів О. Кондратович «Весілля на Поліссі» [1].

В опрацьованих фольклорних записах простежено численні діалектні явища морфологічного рівня, зокрема в системі субстантивної словозміни – морфологічний архаїзм *сватове*, пор.: «*Не дивуйте, сватове, що дари коротейки*» [1, с. 11], «*Віте, сватове, дари беріте, на таролочку гроші кладіте*» [1, с. 44]; історичну флексію *-a* в Р. в. одн. іменників давніх **-ǫ*-основ: *сорома, сира*, пор.: «*Не чужа сторона, та й нема сорома*» [1, с. 99], «*Наша сваничка сива не наробила сира*» [1, с. 100]; збереження давнього закінчення Н. в. та З. в. одн. іменників м'якої групи середнього роду: *зілле, весілле, зодиванне, годування*, пор.: «*Забирай своє все зодиванне, дякуй матьонци за годованне*» [1, с. 26], «*На вгороди зілле, під городом зілле, в сьому дому, що й на рогу, зачалося весілле*» [1, с. 85]; історично закономірне закінчення *-и* Р. в. одн. іменників давніх вокалічних *-ї*-основ: *вісти, печи*, пор.: «*Заходять нам вісти, що хочуть дати їсти*» [1, с. 64], «*Пускайте до печи нагріти плечи*» [1, с. 95]; аналогічне закінчення *-ою* в О. в. одн. іменника *зоря*, пор.: «*Ой місяцю із зорою, засвіти надо мною*» [1, с. 83]; форми М. в. одн. іменників чоловічого і жіночого родів твердої групи з закінченням *-и*, що відбиває рефлекс ненаголошеного **ě*: *на вгороди, на дорози, на порози, в комори*, пор.: «*Ой на вгороди кукурузойка зацвіла*» [1, с. 19], «*І не в печі, і не в комори, но на тесовім столи*» [1, с. 32].

У системі ад'єктивної словозміни передано збереження повних нестягнених форм прикметників жіночого роду та множини, пор.: «*Покрутили, поламали крутій рабрини*» [1, с. 23], «*В нас хата малейкая, симне веселейкая*» [1, с. 25], «*Втоптаная стежичка од стола до припічка*» [1, с. 75]; закінчення *-ий* у М. в. прикметників жіночого роду, що відбиває рефлексацію **o > [и]*: *на битий*, пор.: «*Сподоби нас, Боже, на першій порози, на першій порози, на битий дорози*» [1, с. 16]; закінчення *-и* у прикметниках Н. в. та З. в. мн.: *тесови, голодни, годни, помазани, поважани, плохи, добри, сиви, подорожни, тонки, повинни* пор.: «*Ой застилайте тесови столи, бо я йду*» [1, с. 19], «*Ми люди не голодни, но повагойки годни*» [1, с. 22], «*А мні, матьонко, – тонки, білії платочки*» [1, с. 66], «*Ой як ми будем добри вістойки чувати, то ми будемо щонеділейки бувати*» [1, с. 80], «*Ми люди подорожни – у нас торби порожни*» [1, с. 98]. Колишні закінчення Р. в. та О. в. одн. прикметників м'якої групи перенесені на відповідні форми твердої групи за аналогією: *чужеї, лихеї, малею*, пор.: «*Що схочемо, те зробимо з чужеї*

дитини» [1, с. 23], «Ой упросила моя матьонка, впросила, як малею на ручейках носила» [1, с. 54], «Гіш-ша, сороки, з хати, годи скрекотати, бо наїхали ворони з чужеї сторони» [1, с. 98].

Із-поміж діалектних явищ словозміни займенників підкреслено відсутність приставного [н] у формах непрямих відмінків займенників 3 особи: *до його, на йому* пор.: «*Говори ти до його, лихий долі годи*» [1, с. 8], «*На йому шапка має, як мак зацвітає. На йому шуба сива, всі бояри закрасила*» [1, с.92]; специфічно західнополіську форму Н. в. займенника 2 особи множини з компонентом *-те*, пор.: «*Віте теє знали, віте теє знали, нам сира забрали*» [1, с. 60], «*Віте пийте, не лайте, віте нас не лайте*» [1, с. 59]; архаїчні вказівні займенники *сьой, се, ся* відповідно до давніх *сь, *се, *си (ся), пор.: «*Чи позволить, благословить сьой день звеселити*» [1, с. 85], «*Бери подушки на сіх дві душки*» [1, с. 103]; давню форму Д. в. займенника 1 особи *мні*, пор.: «*Що мні там говорити?*» [1, с. 49], «*А я ляжу спати, бо мні треба рано встати*» [1, с. 86]; стягнені форми присвійних займенників на зразок *меї, теї, твеї, свої, свому*, пор.: «*Бо вже в меї тецейки мед-вино п'ють*» [1, с. 50], «*Помалейку, братику, розлітай, тільки меї головою не шарпай*» [1, с. 53], «*Я ні з ким не знаюся, кожному кланяюся, старому й малому, ще й милейкому свому*» [1, с. 72], «*Ой хто ж теї Пречистії упросив?*» [1, с. 54], «*Взети Надьочку на сиви кони та й приїжджати до свої дома*» [1, с. 101], «*Просимо, Іванко, милости твеї: гляди Надьочки, як душі свеї*» [1, с. 110] тощо.

Відмінності у фонетичному оформленні числівників передано спорадично: «*Ще нам їхати чатири мили борами*» [1, с. 93], «*Розкидай, Боже, братову клуню по їдний диривини*» [1, с. 96]. Лише подекуди акцентовано стягнення дієслівних форм 1 особи множини майбутнього часу: *стоятимо, топтимо, топтатимо*, пор.: «*Доки ми стоятимо, чобітки топтимо?*» [1, с. 53], «*Доки ми стоятимо, муравку топтатимо?*» [1, с. 95].

Відмінності супроти літературної мови на словотвірному рівні нечисленні, хіба що простежено велику продуктивність суфіксів *-ейк-, -ойк-, -ийк-*, пор.: «*Не шуми, дубровойко, не звени, дорожийко*» [1, с. 16], «*Чого хмеличок на ліщинойку повився?*» [1, с. 82], «*Тут грудочок сухейкий, нашій князь молодецький*» [1, с. 95]; так само суфікса *-иц-я*, пор.: «*Покривайлиця плаче, покриватися не хоче*» [1, с. 67].

На синтаксичному рівні простежено діалектні прийменники *к, каля, круз*, пор.: «*Круз окно тріски скачуть, по косі дружки плачуть*» [1, с. 17], «*Тесть же*

зятя вітає, к сердейку пригортає» [1, с. 21], «Можже, раба зозулийка летіла – каля твого столика а сіла» [1, с. 71], сполучник та частку *ци*, пор.: «*Ци ляжым та й пуд вишінькою*» [1, с. 99] тощо.

Проаналізований матеріал виразно відбиває локальні особливості волинсько-копільських говірок на рівні словозміни.

Список використаних джерел:

1. Кондратович О. П. Весілля на Поліссі. Народні звичаї та обряди / О. П. Кондратович. – Луцьк: Надстир'я, 1996. – 111 с.

Зіньковська В. І.

*Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна*

БОТАНІЧНА ЛЕКСИКА У ПОЕТИЧНИХ ЗБІРКАХ В. ЛАЗАРУКА

Постановка наукової проблеми. З кінця 60-х років ХХ ст. в україністиці поступово утвердився принцип системного дослідження лексики за тематичними групами, застосування якого забезпечило докладне вивчення її складу, структурної організації та семантики.

Пізнання рослинного світу, широке утилітарне та обрядове використання рослин українцями зумовлювали номінацію фітооб'єктів від давнини до сьогодення. Відтак у складі флоролексики поєднано номінативні одиниці різного часу постання – архаїчні, що мають відповідники в багатьох давніх мовах, і близькі до сучасного хронологічного зрізу. Останнє уможлиблює вивчення шляхів формування, ареальної варіативності, визначення місця і функцій флороменів у системі національної мови, пізнання її історії, заглиблення в мовну картину світу українців.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Лексика на позначення рослин є давньою за часом формування й цінною як джерело інформації про історію мови. Цій тематичній групі присвячено ряд праць В. Л. Карпової, М. М. Фещенко, Й. О. Дзендзелівського, Я. В. Закревської, І. В. Сабадоша, А. Й. Капської, Л. О. Симоненко, Т. П. Заворотної, А. М. Шамоти, Л. Д. Фроляк, О. А. Малахівської, Л. А. Москаленко, О. Ф. Миголинець, Р. С. Омельковець, А. О. Скорофатової та ін.

Одним із цікавих явищ у мові залишається лексична мотивація. У різних тематичних групах виявляються як загальні, так і специфічні мотиваційні ознаки, які є засобом єдності змісту й форми вираження.

Мета роботи полягає у з'ясуванні складу та особливостей структури ЛСК назв рослин у сучасній українській літературній мові та семантичного потенціалу фітономенів у творах В. Лазарука. Джерелами дослідження послужили поетичні збірки В. Лазарука, творчість якого засвідчила споконвічний зв'язок природи й людини. Назви його книг є промовистим підтвердженням цього, а саме: «Глаголи землі», «Літораль», «Музика верховіть», «Озерний дзвін» та інші.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У вищеназваних збірках нами виявлено 100 назв рослин, значна кількість яких не має стильових обмежень у своєму вживанні, позначена емоційно забарвленими та переносними відтінками, в тому числі символічними конотаціями. Серед них можна виділити такі семантичні підгрупи: дерева і кущі (*дуб, верба, осика, береза, груша, яблуня*), декоративні рослини (*конвалія, плющ, троянда*), сільськогосподарські культури (*гарбуз, горох, картопля*), назви грибів (*боровик, маслюк, мухомор*).

Фіксуємо флорономени, в основі яких лежать властивості, що пізнаються в процесі психофізіологічного, перцептивного та когнітивного відображення навколишнього світу, зокрема колір: *чорнобривці* [2, с. 51], *красноголовці* [2, с. 134], *зеленичка* [1, с. 59], *жовтець* [1, с. 13]. Автор також вживає словосполучення, у склад якого входить лексема на позначення певної кольорової гами, що посилює експресивний ефект: *золота жоржина* [4, с. 6], *ярий ячмінь* [1, с. 9], *голуба яблуня* [1, с. 12], *кедри – білі, блакитні, рожеві* [1, с. 25], *жовта глиця* [4, с. 66]. Отже, *жовтий* асоціюється з сонцем, вогнем; *червоний, білий, синій* – з красою, здоров'ям, благородством, чистотою, небом; *золотий* є символом життя, захищеності, матеріальної забезпеченості.

Присутні й такі сполуки, в яких ядром асоціативної метаморфози є сама рослина, що продукує певний інформаційний зміст: *брусничними очима* [1, с. 57] = *очі, налиті кров'ю*.

Надзвичайно цікаву групу становлять назви, походження яких пов'язане з легендами, міфами та повір'ями: *чортополох* [2, с. 44], *русальний квіт* [2, с. 94], *любисток* [2, с. 51], *терен* [1, с. 13], *лілія* [1, с. 30], *дуб* [2, с. 126], *папороть* [1, с. 62], *береза* [2, с. 87], *троянда* [2, с. 37].

Назвам рослин властива багатозначність. В одних творах вони вжиті як назви культур, напр., *плоди червонощокі яблуню пригнули до землі* [2, с. 223], а в інших – як назви плодів цих культур, напр.: *а в хатах пахне яблуками* [4, с. 51].

Найявне широкое використання ботанічної лексики у звертальних конструкціях: *барвіночку, привіт!* [1, с. 28], *чом тремтиш, осико?* [1, с. 67]. Частина найменувань – стилістично забарвленні лексеми: *осичина* [2, с. 202], *конопелька* [4, с. 39], *кипарисеня* [1, с. 30]. Виявлено й авторський неологізм – *барвінковохрещато* [2, с. 51].

Тексти збірок письменника багаті на художні засоби, в основі яких – також флорономени, напр. епітети (*логарифми тернові* [2, с. 13], *житній лан* [2, с. 214], *березові гаї* [2, с. 226], *ліщинові луки* [1, с. 51]), порівняння (*дерева – мов лілії* [1, с. 57], *місяць, наче диня* [2, с. 217], *а крапля в пучках тиші – мов горіх* [1, с. 57], *наче рябий біб, розсипана по стернях череда* [1, с. 58]).

Висновок. У лексиці збірок В. Лазарука назви рослин є помітною семантичною групою. Нами виявлено 100 флорономенів. Серед них можна виділити такі семантичні підгрупи: дерева і кущі (*дуб, верба, осика, береза, груша, яблуня*), декоративні рослини (*конвалія, плющ, троянда*), сільськогосподарські культури (*гарбуз, горох, картопля*), назви грибів (*боровик, маслюк, мухомор*).

В основі найменувань рослин, зафіксованих нами в творчості письменника, лежать такі мотиваційні ознаки: властивості, що пізнаються в процесі психофізіологічного, перцептивного та когнітивного відображення навколишнього світу та біологічні властивості.

Список використаних джерел:

1. Лазарук В. А. Глаголи землі. Поезії / В. А. Лазарук; худож. О. Д. Шамрай. – Львів: Каменяр, 1987. – 94 с.
2. Лазарук В. А. Літораль: Вірші, поеми / В. А. Лазарук. – К.: Рад. письменник, 1989. – 236 с.
3. Лазарук В. А. Музика верховіть. Поезії / В. А. Лазарук. – К.: Молодь, 1996. – 94 с.
4. Лазарук В. А. Озерний дзвін. Поезії / В. А. Лазарук. – К.: Молодь, 1982. – 94 с.

Д. э. н. Нижегородцев Р. М.

Институт проблем управления РАН, г. Москва, Российская Федерация

ГЛАГОЛЫ НЕПРАВИЛЬНОГО СПРЯЖЕНИЯ В СОВРЕМЕННОМ РУССКОМ ЯЗЫКЕ: ДИНАМИКА ЯЗЫКОВЫХ НОРМ

При обучении русскому языку как иностранному необходимо уделять много времени изучению глаголов неправильного спряжения. Там, где носителю языка достаточно языкового опыта и интуиции, иностранцу необходимы подробные разъяснения. Почему, например, глагол *скучать* 1-го спряжения,

а *стучать* – 2-го? Почему глагол *греть* 1-го спряжения, а *гореть* – 2-го? Перечень подобных вопросов можно продолжать.

Сформулируем ряд положений, отражающих состояние данной проблемы в современном русском языке.

1. **Глаголы-исключения**, спряжение которых не поддается никаким правилам и которые нужно просто запомнить.

1.1. Совершенно неправильный глагол *быть*, который в настоящем времени имеет всего две формы: *есть* (соответствует единственному числу) и *суть* (соответствует множественному числу): *я, ты, он (она, оно) – есть; мы, вы, они – суть*. В последнее время форма *есть* употребляется и во множественном числе: *мы, вы, они есть*. Такое употребление также следует считать вариантом нормы.

1.2. Глаголы-исключения *дать* (*я дам, ты дашь, он даст, мы дадим, вы дадите, они дадут*) и *есть* (в знач. «принимать пищу»: *я ем, ты ешь, он ест, мы едим, вы едите, они едят*). Глагол *дать* не следует путать со стандартным глаголом 1-го спряжения *давать* (*даю, даёшь, даёт* и т.д.).

2. **Основное правило**: большинство глаголов, инфинитив которых оканчивается на *-ить*, относится ко 2-му спряжению, большинство остальных глаголов – к 1-му.

3. Исключения из основного правила.

3.1. Исключения среди глаголов с ***безударными*** окончаниями умещаются в рамках относительно простого правила, ориентированного, как нетрудно понять, на носителей русского языка:

Слышать, видеть и терпеть,

Вертеть, обидеть, ненавидеть и дышать,

Гнать, зависеть и держать –

Все спряжения второго,

К ним *смотреть* прибавить слово,

Не забудь глаголов с *-ить*,

Исключив *стелить* и *брить*.

3.2. Существует ряд глаголов с ***ударными*** окончаниями, инфинитив которых оканчивается не на *-ить*, но которые, тем не менее, относятся ко 2-му спряжению:

блестеть (не путать с глаголом 1-го спряжения *блистать*, у которого наряду с современными формами *блистаешь, блистают* и т.д. сохранился более архаичный вариант: *блещешь, блещут* и т.д.),

болеть (у этого глагола два разных значения, в одном из них он имеет 1-е спряжение (*болеешь, болеет, болеют* и т.д.), а в другом – 2-е (*болишь, болит, болят*): человек *болеет*, а горло *болит*),

брюзжать, бурчать, велеть, верещать, визжать, висеть, ворчать, галдеть, глядеть, гореть, греметь, гудеть, жужжать, журчать, звенеть, звучать, корпеть, кричать, лежать, лететь, молчать, мычать, пищать, пыть, рычать, свистеть (не путать с глаголом *свистать*: *свищешь, свищет* и т.д.), *сидеть, сипеть, скрипеть, спать, стоять, стучать, торчать, трещать, урчать, хрипеть, хрустеть, шелестеть, шипеть, шуметь, шуришать.*

Нетрудно заметить, что глаголы-исключения, перечисленные в пунктах 3.1 и 3.2, по своему значению относятся в основном к глаголам звучания и движения. Тем не менее, данное эвристическое соображение отнюдь не является универсальным: существует множество глаголов звучания и движения, которые спрягаются по 1-му спряжению в соответствии с основным правилом 2 (*катать, качать, гулять, скакать* и т.д.).

3.3. Ко 2-му спряжению относятся глаголы, инфинитивы которых оканчиваются на *-ить*, за исключением глаголов *стелить* и *зизждить*, а также односложных (*бить, вить, брить, жить, лить, пить, шить* и т.д.), которые относятся к 1-му спряжению. Исключение из пункта 3.3 составляют односложные глаголы *злить, льстить* и *мстить*, которые тоже относятся ко 2-му спряжению. Например: Он *зизждет* свои выводы на ложных основаниях. Чтобы не запачкать стол, *подстелем* кусок картона.

3.4. Ряд глаголов, инфинитив которых оканчивается на *-ить*, спрягается по 2-му спряжению, за исключением форм 3-го лица множественного числа: *чтить, тащить, брезжить, драить, клеить*. Глагол *тащить* не нужно путать с глаголом *таскать* (*таскаешь, таскают* и т.д.). После языковой реформы 1960-х годов формы *чтят, тащат, брезжат, драят* и *клеят* считаются допустимой нормой, однако современное словоупотребление позволяет утверждать, что коллективное мнение носителей языка не приняло этих новаций. Ничуть не менее употребительны (и с точки зрения норм русского языка, пожалуй, более правомерны) словоформы *чтут, тащут, брезжут, драют* и *клеют*.

Словоформе *чтут* повезло больше остальных, поскольку спорный гласный находится здесь под ударением, так что реформаторам русского языка в данном случае труднее было ее искоренить. Некоторые современные пособия утверждают, что оба варианта спряжения в данном случае являются нормой.

3.5. В русском языке существует два глагола смешанного спряжения: *хотеть* (я хочу, ты хочешь, он хочет, мы хотим, вы хотите, они хотят) и *бежать* (я бегу, ты бежишь, он бежит, мы бежим, вы бежите, они бегут).

4. **Правило для производных глаголов.** Все глаголы, образующиеся от других глаголов добавлением префиксов или возвратной частицы *-ся*, спрягаются так же, как и те глаголы, от которых они производны. Например, глаголы *прошуршать, расслышать, недосмотреть, потерпеть, усидеть, загореться, обогнать* относятся ко 2-му спряжению.

Германо-романські мови

Галема О. Р.

Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

ВЖИВАННЯ У НІМЕЦЬКІЙ ПИСЕМНІЙ І РОЗМОВНІЙ МОВІ СТАЛИХ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ З ДІЄСЛІВНИМ КОМПОНЕНТОМ

Під сталим словосполученням з дієслівним компонентом (ССзДК) у німецькій мові розуміємо словосполучення, яке складається з функціонального дієслова та іменної частини (здебільшого – це іменник у знахідному відмінку або прийменникова група), що разом становлять семантичну єдність і виконують у реченні функцію присудка, наприклад: «*Beobachtungen anstellen*», «*zur Verfügung stehen*». У німецькій термінології дані словосполучення називають «*stehende analytische Verbalverbindungen*» (W. Schmidt), «*nominale Umschreibungen*» (К.-Н. Daniels), «*Wortverbände*» (E. Leisi), «*Nominalperiphrase*» (К.-R. Bausch), «*feste Verbindungen*» (Duden-Grammatik), «*gestreckte Wendungen*» (W. Jung), «*Streckformen*» (W. Schmidt), *Funktionsverbgefüge* (Helbig, Buscha). Дієслівна частина ССзДК за Петером фон Поленцом називається функціональним дієсловом – *Funktionsverb*. Функціональні дієслова у ССзДК, повністю або частково втративши своє лексичне значення, виконують граматичну функцію експонента дієслівних категорій (акціональності, стану, модальності). Значення присудка перемістилося в іменникові члени ССзДК, що є абстрактними іменниками, похідними від дієслів або прикметників, і за своїм лексичним значенням дорівнюють відповідним базовим дієсловам або прикметникам. Семантична єдність

функціонального дієслова та іменної частини виражена у тому, що ССзДК можна перефразувати відповідним за значенням повнозначним дієсловом (Vollverb) або прикметником зі зв'язкою, котрі мають той самий корінь, що й іменник у ССзДК: «*Beobachtungen anstellen*» – «*beobachten*», «*zur Verfügung stehen*» – «*verfügbar sein*».

Особливо часто ССзДК вживаються в публіцистичному стилі. Одна із причин використання ССзДК – стилістична: з метою уникнення повторень, як, наприклад: «*Ich habe geantwortet, dass das Entscheidungen sind, die der Vorstand treffen muss. Ja, aber der entscheidet nicht ohne den Aufsichtsrat*» (Focus 49/2006. S. 182). ССзДК «*Entscheidungen treffen*» у другому реченні замінено базовим дієсловом «*entscheiden*». Наступним важливим аспектом використання ССзДК є можливість зробити текст чи речення безособовим, що часто використовується в юридичній лексиці: «*Klage vor Gericht erheben: Unzufriedenheit alleine genügt nicht für einen Prozess*» (<http://www.handelsblatt.com/finanzen/vorsorge-versicherung/nachrichten/gesundheits-wo-wehren-sich-patienten-gegenaerztepusch/6075894.html>). Схожу семантичну функцію ССзДК можна побачити в газетних статтях у таких формулюваннях, як «*...brachten ihren Unmut zum Ausdruck*». Завдяки ССзДК акцент робиться на «*zum Ausdruck*». У цьому прикладі важливу роль відіграє власність ССзДК утворювати рамкову конструкцію речення. Іменник «*Ausdruck*», на який особливо робиться наголос, утворюючи рамку речення, стоїть у його правому кінці, а те, що у реченні стоїть якнайдалі правіше, видається завжди найважливішим, тобто сприймається слухачем чи читачем особливо наголошеним. Ще одну можливість, яку пропонують ССзДК, можна побачити у реченнях типу «*Dabei tragen auch die Analysten enorme Verantwortung*». (der Spiegel, 44/2002, S. 106). Тут завдяки тому, що іменник «*Verantwortung*» закриває рамкову конструкцію речення, він є особливо наголошеним і додатково може підсилюватись означеннями, що не так просто зробити з відповідною конструкцією «*verantwortlich sein*». В одному ССзДК можна використовувати також багато іменників, що допомагає об'єднати декілька речень в одне і використовується з метою стислого лаконічного висловлювання: «*Ihnen würde der Hamburger Senat dann jedoch nur einen Minderheitsverkauf von 49 Prozent anbieten, um weiterhin Einfluss und Kontrolle ausüben zu können*» (welt.de vom 06.12.2005).

Поряд із цими стилістичними і семантичними можливостями, які пропонують ССзДК, є випадки, коли необхідно використовувати ССзДК, оскільки в іншому випадку буде важко висвітлити стан справ або ж узагалі немає відповідного діє-

слова чи його значення не співпадає із значенням ССЗДК, наприклад: «*Der S-Bahn-Verkehr wurde mit einem Notfallplan in Betrieb genommen*» (http://de.wikipedia.org/wiki/Geschichte_der_Berliner_S-Bahn). Щоб висвітлити зміст даного речення без вживання ССЗДК, потрібно було б формулювати значно довше речення, оскільки відсутнє відповідне дієслово, яке водночас містило б дане значення та акціо-нальність. Дієслово «*betreiben*», яке лежить в основі цього ССЗДК, можна було б використати лише у формулюванні, як, наприклад: «*Die S-Bahn wird wieder mit einem Notfallplan betrieben*». При цьому однозначно міняється акціо-нальна семантика, оскільки тут описується стан, а не зміна стану та і зміст речення змінився.

Окрім газетних статей, ССЗДК часто вживають у наукових, юридичних текстах, в мові управлінських структур. У наукових текстах ССЗДК використовують, як шаблони для вираження певних аспектів. У мові управлінських структур та в юридичних текстах ССЗДК необхідні для того, щоб зробити текст більш безособовим. Проте і тут певні ССЗДК, як «*in Kraft treten*», «*zur Anzeige bringen*» набули більш шаблонного використання. Завдяки ССЗДК такі види текстів звучать більш офіційно, аніж інші: «*Die von der Stadtverwaltung angeordneten Änderungen bei den Arbeitszeiten sollen ab kommender Woche für zwei Monate in Kraft treten.*» (www.news.ch, 2011–01–16). «*Das Opfer wurde demnach aufgefordert, die Vorfälle zur Anzeige zu bringen*» (Quelle: www.20min.ch, 2010–12–18).

У повсякденній розмовній мові ССЗДК використовуються значно рідше. Можна виділити, що вони частіше вживаються у розмовній мові, якщо це ССЗДК не має відповідного дієслова і є більш лексикалізованим. Як приклад тут можна назвати ССЗДК «*etw. in Ordnung bringen*». Таке речення, як «*Bring dein Zimmer in Ordnung*» доволі часто використовується, оскільки відповідне дієслово «*ordnen*» не виражає тієї ж семантики. Це стосується й ССЗДК типу «*eine Antwort geben*», «*in Gang kommen*» у таких реченнях, як «*Jetzt kommt die Party endlich in Gang*». «*Kannst du mir mal eine Antwort geben?*». Ці речення часто можна почути у розмовній мові, оскільки до ССЗДК «*in Gang kommen*» відсутній дієслівний базовий відповідник, а дієслово «*antworten*» і ССЗДК «*eine Antwort geben*» різняться у своєму значенні. Речення «*Kannst du mir mal eine Antwort geben?*» у порівнянні з реченням «*Kannst du mal antworten?*» звучить більш саркастично та іронічно. Це стосується й інших прикладів (*zur Erkenntnis kommen – erkennen*) і пов'язано з високим мовним стилем ССЗДК, що в розмовній мові звучить дещо іронічно. Так само, як і в писемній мові, у розмовній мові ССЗДК звучать більш сухо і шаблонно.

Таким чином, ССзДК, на основі їх синтаксичних, семантичних і стилістичних властивостей, є необхідною складовою мови, оскільки їх частково важко описати відповідними дієслівними формами а бо ж це зробити зовсім неможливо, не змінюючи при цьому значення речення. Отож важлива функція ССзДК полягає в тому, що вони, якщо немає відповідного повнозначного дієслова чи прикметника – відповідника, закривають прогалини в системі німецьких дієслів і прикметників і тим самим збагачують можливості вираження у мові.

Гнатенко Е. В., Ермолаев В. К., Максимова Е. В.

Харьковская государственная академия физической культуры, Украина

МЕТОД ИГРЫ-СИТУАЦИИ ПРИ ОБУЧЕНИИ ЛЕКСИКЕ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В НЕЯЗЫКОВОМ ВУЗЕ

Наше время характеризуется поиском новых форм, методов и приемов обучения. Современный ВУЗ нуждается в методах обучения, которые бы помогли не только качественно обучить, но в первую очередь, развить потенциал личности. Современное обучение направлено на то, чтобы готовить студентов не только приспособляться, но и активно осваивать ситуации социальных перемен.

На занятии по изучению английского языка особое место занимают формы преподавания, которые обеспечивают активное участие каждого студента, стимулируют речевое общение, способствуют формированию интереса и стремления изучать английский язык. Эти задачи можно решить с помощью игровых-ситуативных методов обучения. В игре-ситуации способности любого человека проявляются в полной мере. Игра – особо организованное занятие, требующее напряжения эмоциональных и умственных сил. Игра-ситуация предполагает принятие решения – как поступить, что сказать, как выиграть? Желание решить эти вопросы обостряет мыслительную деятельность обучающихся. А если учащиеся при этом говорят исключительно на английском языке, игра-ситуация открывает богатые обучающие возможности.

Что представляет собой обучение лексике английского языка? Это определенный процесс расширения словарного запаса, который предполагает три стадии: введение нового слова, практика его употребления в однотипных ситуациях, и, наконец, возможность его применения в любых сферах. Другими словами, необходимо не просто ознакомиться с новой лексической единицей

(словом), но и проиллюстрировать его значение в похожих и не только примерах, чтобы потом в случае надобности это слово автоматически всплыло в вашей памяти.

Являясь развлечением, отдыхом, игра способна перерасти в обучение, в творчество, в модель человеческих отношений.

Термин «дидактическая игра», под которым понимались специально создаваемые для обучения игры, впервые ввели Ф. Фребель и М. Монтессори. Игры, которые они предлагали, были предназначены для детей дошкольного возраста. Постепенно дидактические игры стали проникать и в школу, университет, принимая форму игровых приемов в обучении.

Психолого-педагогической основой игровых методов обучения является игровая деятельность. Большое значение в психологическом механизме игры-ситуации отводится мотивации деятельности. Игровые методы обучения используют различные способы мотивации:

1. Совместное решение игровых-ситуативных задач стимулирует межличностное общение и укрепляет отношения между учащимися (мотивы общения).

2. В игре-ситуации учащиеся могут постоять за себя, свои знания, свое отношение к деятельности (моральные мотивы).

3. Каждая игра-ситуация имеет близкий результат (окончание игры) и стимулирует учащегося к достижению цели (победе) и осознанию пути достижения цели. В игре учащиеся изначально равны, а результат зависит от самого игрока, его личностных качеств. Во время игры ситуации студенты достигают педагогическую цель, решая игровые задачи. Именно на этом уровне происходит усвоение новых слов английского языка, использование лексики в речи.

Обучение лексическим навыкам осуществляется в соответствии с тремя этапами:

1. Введение нового слова и его первичное воспроизведение

2. Ситуативная тренировка и создание лексических речевых связей в однотипных речевых ситуациях

3. Создание динамичных лексических речевых связей, то есть обучение комбинированию знакомых лексических элементов в различных речевых ситуациях.

Центральным звеном во всей работе по изучению лексики иностранного языка является создание прочных и гибких лексических речевых связей. Одним из основных условий успешности формирования лексического навыка является выполнение упражнений с ограниченным количеством трудностей.

Большинство авторов считают целесообразным проводить игру-ситуацию на заключительном этапе работы с лексикой по данной теме, поскольку игра дает возможность использовать новый материал в ситуации общения. Но существует большое количество игр-ситуаций, применение которых на занятии сделает процесс усвоения новой лексики увлекательным занятием. Игры-ситуации можно использовать на любом из этапов работы над лексикой английского языка.

Исследования в психологии и методике показали, что успешность овладения иностранным языком определяют не только когнитивные процессы, но и эмоциональная сфера личности. Мотивация является пусковым механизмом всякой деятельности.

Игровые методы дают возможность изучать новый лексический материал в ситуациях общения, повышая мотивацию к изучению иностранного языка. Игровой метод имеет богатый обучающий и психотерапевтический потенциал. Игра создает умственное напряжение, без которого невозможен активный процесс обучения. Игра представляет собой ситуативно-вариативные упражнения, в которых создается возможность для многократного повторения речевого образца в условиях, приближенных к реальному речевому общению с присущими ему признаками – эмоциональностью, спонтанностью и целенаправленностью воздействия.

Мельник І. М.

Львівський національний університет імені І. Франка, Україна

СТРАТЕГІЇ ВВІЧЛИВОСТІ В СУЧАСНІЙ ІСПАНСЬКІЙ МОВІ

На сучасному етапі розвитку лінгвістики ввічливість вважається комплексом соціальних норм, які є загальноприйнятими та особливими для кожного суспільства. В розрізі ввічливості виділяється і комунікативна ввічливість, яка спрямована на підтримання позитивного образу адресанта та пом'якшення певних мовленнєвих актів, які вважаються неввічливими. Стратегії ввічливості є механізмами підтримання ввічливості і можна стверджувати, що мовлення завжди є стратегічним, адже в результаті розмови ми прагнемо отримати певну інформацію чи дію або донести їх до співрозмовника. Виділимо два види стратегій: автоматичні, які використовуються в ритуалізованих актах мовлення (привітання) та сплановані, які вимагають вибору конкретної стратегії у адресанта.

Зосередившись на дослідженні спланованих мовних стратегій ввічливості, слід зазначити, що існує два найпоширеніших види: пом'якшення та підсилення. Використовуючи пом'якшення мовець намагається виглядати скромним, ввічливим, готовим до співпраці. Загалом стратегічно пом'якшуються наміри, дії та точки зору мовця. Найчастіше пом'якшення використовується для зменшення якостей та дій адресанта (*Juan no vendrá, bueno, yo no soy quién lo sepa seguro*) та для зменшення негативних якостей «ти», ІІ особи чи дій, які впливають на адресата (*Estáis un poquito distraídos. Pareces un poco enfadada*). При прагматичному пом'якшенні мінімізується роль учасників переговорів чи зменшується ілюкативна сила сказаного, це здійснюється за допомогою перформативного дієслова (*Yo pienso que tampoco me he portado tan mal. El día veintiuno me imagino que vendréis animar y hacer fotografías, ¿no?!*). Вживання минулого недоконаного часу (pretérito imperfecto) у значенні ввічливості чи умовного способу (modo condicional), виражає міжособову дистанцію і таким чином, модифікує ілюкативну силу дієслова (*Querría que vinieras a mi casa*). Вживання умовного способу дієслова для вираження ввічливості передбачає вищий рівень пом'якшення у порівнянні з минулим недоконаним часом, а цей час, в свою чергу, передбачає вищий рівень пом'якшення в порівнянні з теперішнім часом. Йдеться про ті вживання минулого часу, котрі можуть замінюватись теперішнім без зміни значення речення. Відділяючи пропозиційний зміст реального часу, в якому розгортається розмова між мовцями, досягається очікуваного ефекту (*Quería preguntarle si me podrían llevar a casa. Te recomendaría que no fueras*). На початку чи в кінці речення деколи з'являються елементи-модалізатори акту мовлення: стереотипні формули, фразеологічні звороти та інші види виразів (*Sé que no tienes tiempo, pero me gustaría decirte una cosa. En mi opinión, deberías ir. A lo mejor tienes razón. A decir verdad, no me había dado cuenta*). Пом'якшення шляхом деперсоналізації «Я». Це нейтральні агенти, що не мають специфічного співвідношення (*Oiga, el coche no se puede dejar aquí*). Як стратегія ввічливості, безособові речення можуть вживатися двома способами: для деперсоналізації агента чи слухача та для того, щоб дати пораду чи інструкцію, наприклад, вдаючись до узагальнюючого закону. (*Se respeta a los mayores. No se mata impunemente y tú mataste mi amor*).

Семантично-прагматичне пом'якшення- це тип пом'якшення, який мінімізує дії через пряму модифікацію якогось з елементів, які складають речення. Можна виділити наступні групи семантично-прагматичних пом'якшень:

пом'якшення одного елемента граматичною чи лексичною модифікацією (*Es un poco latoso. Está como muy dulce. Es como muy sosa*). Пом'якшення всього речення проявляється через модифікації речення, такі, які додаються до певного типу підрядних речень, де перша частина передує у ввічливій формі опозиції чи обмеженню, вираженому в другій частині і яка позначається часткою «pero» (*Pues Mari, en febrero hay convocatoria y seguro que apruebas y Mari, si acaso no apruebas es igual, en septiembre*).

Використовуючи підсилення, адресат хоче додати аргументативної сили сказаному, підсилюючи стан речей, які представляються. Ресурси, які вживаються для підсилення можуть бути лексичними, морфологічними чи семантичними, хоча в багатьох випадках вони комбінуються. Виділяємо наступні методи підсилення:

– Внутрішня модифікація. Здійснюється за допомогою збільшеного суфікса чи підсилюючих префіксів (*¡Vaya tiarrona ésa! ¡Me lo pasé superbien!*).

– Зовнішня модифікація. Здійснюється за допомогою кількісних числівників чи специфічних конструкцій зі значенням підсилення (*Te pasaste tres pueblos. Me gusta un montón*).

Отже, можемо виділити наступні методи підсилення: артикль el/la+ іменник+ que (oración de relativo) (*Las tías que ligaban. Con la gente que venía*). Артикль lo+прикметник/прислівник+ que (*Lo que bueno es*) Артикль lo+ que+ дієслово (*Lo que estudiaba el tío*). Та похідні від них: *Lo bien que trabaja. Con lo bien que trabaja. Lo que comía el pavo ése. Para lo que vale*. Артикль+de+іменник. (*La de leche que bebe. La de veces que se lo he dicho*). Цей ресурс підсилення впливає на кількість і схожий на той, на чолі якого стоїть кількісний числівник. (*¡Cuántas veces te lo he dicho!*). Дієслово + de+ іменник. Ця конструкція також є кількісною. (*Va de gente a esa verbena, bebe de agua*)

Іншими синтаксичними конструкціями, які вживаються для підсилення є наступні: використання засобів вираження, які йдуть один за одним, з пропуском другого терміну. (*Está, que muerde, que trina, etc. que se sube por las escaleras*). За допомогою конструкцій порівняння чи компаративно-модальних, пропущених чи ні (*Eres más celoso que mi pade y ya es decir*). За допомогою вигуків (*¡Qué imbécil eres! ¡Anda la mosquita muerta!*). Конструкція *no...sino....*(з другим терміном підсиленням) (*Pero no guapa, sino superguapa*). Вираження згоди із сказаним співрозмовником (*¿Te gusta la película? Está interesante.-¡Claro que me gusta! ¿Qué te iba a decir?*); привітання (*¿Te estás*

sacando el carné ya? - Sí, el teórico ya - ¡Vaya! ¡Qué suerte! ¡Enhorabuena!); незгода з самокритикою з боку співрозмовника (*Eso es lo que necesito porque yo tengo un cuerpo estropeado - ¡Tú tienes el cuerpo estropeado? - ¡Oy que no! - Tú flipas*).

Отже, як було показано стратегії пом'якшення та підсилення є найпродуктивнішими стратегіями у сучасній іспанській мові, це стосується і їхніх форм вираження, і застосування загалом. Ці стратегії впливають на ілокутивну силу мовленнєвого акту для отримання бажаного ефекту адресантом.

Д. філол. н. Приходько В. С., Шпанько Т. С.

Харківська державна академія фізичної культури, Україна

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Проблема формування комунікативної компетентності у студентів у процесі вивчення іноземної мови є ключовою в процесі підвищення їхнього рівня професіоналізму. Основними факторами, які ефективно впливають на формування комунікативної компетентності – професійна спрямованість, гуманістичний стиль спілкування, орієнтація на культуру як на професійну цінність. Під час занять студенти вчаться правильно пояснювати певні соціальні явища, грамотно вирішувати поставлені викладачем завдання, оцінювати, прогнозувати ситуації, оформляти й працювати з діловою кореспонденцією, вчаться умінню вести майбутні переговори, заключати контракти тощо. Ділова лексика, стиль спілкування, а також культура поведінки не залишаються поза увагою, оскільки також є невід'ємними змістовними частинами поняття комунікативна компетентність.

Передумови, які забезпечують успішність формування комунікативної компетентності у студентів, відзначимо як першочергові, а саме:

– сприятливий психологічний клімат у студентській групі, який повинен будуватися на взаємоповазі, підтримці й розумінні, що спонукає до вільного висловлювання;

– формування установки на професію, що надає становленню особистості професійну стійкість і толерантне відношення до іншомовної культури як показник освіченої людини;

– ефективність педагогічного впливу, що повинна опиратися на такі педагогічні принципи, як: особистісно-орієнтоване спілкування, колективна

взаємодія, рольова організація навчального матеріалу й навчального процесу, опора на особистий досвід студентів, облік контексту професійної діяльності, моделювання ситуацій спілкування;

- розвиток професійно значущих комунікативних навичок.

Навички й уміння, сформовані під час занять, багато в чому допомагають і у майбутній практичній діяльності. Отже, розвиток комунікативної компетентності – одне з першочергових завдань вищої професійної освіти.

У більшості європейських країн показником, що найбільшою мірою відповідає сучасним вимогам, визнано компетентність як інтегральний соціально-особистісно-поведінковий феномен, який поєднує в собі мотиваційно-ціннісний, когнітивний і діяльнісний компоненти. Структура компетентності як загальної здатності особистості та важливості внеску всіх груп компетентностей у кінцевий результат ще не повною мірою усвідомлюється суспільством. Наприклад, Комісія з питань культурного співробітництва при Раді Європи (1991 рік) визначила основні групи компетентностей: соціальні, полікультурні, комунікативні, діяльнісно-творчі, саморозвитку і самоосвіти. Дослідники з науково-методичної літератури посилаються на рекомендації Ради Європи щодо формування соціальної, полікультурної, комунікативної, самоосвітньої компетентностей. Розв'язання проблеми протиріч в оцінці компетентностей має вийти за межі теоретичних обговорень у площину прикладного застосування, бо поруч ще співіснують і компетенція, і компетентність, і групи компетентностей.

Відродження української національної освіти та піднесення її статусу вимагають підвищення загальної культури майбутнього викладача. Йдеться про його інтелектуальне збагачення досягненнями національної та правової культури спілкування, побуту праці, поглиблення філософсько-педагогічних знань, які спрямовані на відродження та розвиток нових економічних відносин у суспільстві, а саме – впровадження новітніх освітніх технологій, забезпечення дієвого зв'язку навчання з практичною діяльністю, індивідуалізація навчання, диверсифікація джерел фінансування (державне, за рахунок фізичних та юридичних осіб, державне індивідуальне кредитування), вдосконалення системи ступеневої професійної підготовки, реалізація міжнародних програм обміну викладачами і студентами, створення інноваційних та інформаційних центрів тощо.

Але найважливішою проблемою сучасної освіти, що вимагає негайного вирішення на фундаментальному рівні, є не тільки проблема професійної підготовки майбутнього фахівця, тобто не надання людині певної суми знань, а її розвиток, становлення особистості, формування мотивації та навичок до

самонавчання. У міжнародному освітньому просторі вже впроваджені й успішно реалізуються на практиці форми, які дозволяють втілити в професійну освіту основні ідеї компетентнісного підходу. Складовими процесу підготовки фахівця з компетентнісним підходом визнаються особистісні компетенції – подолання проблем і стресів, нестандартність у прийнятті рішень, ініціативність, аргументованість і фахові компетенції тощо.

В Україні компетентнісний підхід упроваджується в освітню практику зі значними труднощами. Реалізація основних положень компетентнісного підходу в процесі підготовки фахівця дозволяє вирішити важливі проблеми педагогічної освіти – запобігти слабкій практичній підготовці, бо результатами навчання визначаються компетенції та досягнення фахівців у галузі. «Компетенції є інтегрованим результатом навчальної діяльності учнів... Визначення навчальних досягнень учнів є особливо важливим з огляду на те, що навчальна діяльність у кінцевому підсумку повинна не просто дати людині суму знань, умінь та навичок, а сформувані їй компетенції».

Компетентність сьогодні трактується як інтелектуально і особистісно обумовлений життєвий досвід соціально-професійної життєдіяльності людини, який ґрунтується на знаннях, цінностях, нахилах, набутих під час навчання. Підготовка фахівця нової генерації потребує володіння ним високим рівнем майстерності та відповідальності.

Таким чином, можна дійти висновку, що компетентність – це забезпечення комплексного поєднання усіх структурних компонентів, тобто структурні компоненти компетентності – знання, діяльність та особистісні якості – взаємовпливові та щільно пов'язані. Особливо рельєфно це проявляється у світлі визначення магістральних завдань, які ставить стратегія реалізації компетентнісного підходу в освіті.

Школьна Н. О.

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Україна

НАЦІОНАЛЬНЕ ТА ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНЕ У НІМЕЦЬКІЙ ФАХОВІЙ МОВІ ПРОМИСЛОВОЇ АВТОМАТИЗАЦІЇ

Бурхливий розвиток науки і техніки у кінці ХХ та на початку ХХІ століття спричинив поштовх до розвитку термінології. З огляду на це особливої уваги заслуговують лексичні зміни, які відбуваються у термінології сучасної німецької мови промислової автоматизації.

Географічне розташування Німеччини у центрі Європи сприяє постійному проникненню у німецьку мову іншомовних слів та виразів, адже суспільно-політичні, господарсько-економічні та культурні відносини з сусідніми країнами сприяють збагаченню національної мови. Головна причина появи запозичень – виникнення нових понять, які з'являються в інших мовах і культурах, і відсутність аналогічної назви німецькою мовою. Це закономірний, природний процес розвитку мови, а будь-яка термінологія найбільше взаємодіє з іншими мовами і віддзеркалює їх вплив. Завдяки запозиченням лексичний запас мови збагачується новими словами, поняттями і термінами, проходить подальша диференціація уже існуючих понять. Більшість вчених вважають запозичення природною складовою процесу розвитку мови. Це пояснюється намаганням лінгвістів вирішити питання взаємопроникнення науково-технічної лексики. Запозичення – це елемент чужої мови, перенесений з однієї мови в іншу в результаті мовних контактів, а також сам процес переходу з однієї мови в іншу.

Одна з класифікацій запозичень, як одного з способів поповнення термінології, ґрунтується на зовнішніх ознаках лексики, тобто іншомовні запозичення поділяються на: 1) фонетичні – запозичення деяких звуків непритаманних мові, що приймає запозичення; 2) графічні – використання нетипових літер та буквосполучень; 3) морфологічні – відхилення від граматичних норм; 4) словотвірні – використання нетипових словотвірних елементів; 5) синтаксичні – вживання незвичних моделей словосполучень для мови-реціпієнта; 6) семантичні – специфічність контексту чи тематичних областей, до яких належать поняття, що іменуються запозиченнями.

Найбільш очевидними основами класифікації С. В. Гринев вважає час запозичення, мовне джерело запозичення і сферу вживання запозичень. Класифікуючи запозичення, він вказує на їхні причини, а саме екстралінгвістичні (позамовні) та лінгвістичні.

До екстралінгвістичних причин належать: культурний вплив однієї мови на іншу; наявність усних та письмових контактів з різними мовами; історично обумовлене захоплення певних соціальних шарів культурою чужої країни; умови мовної культури соціальних прошарків, які приймають нове слово.

До лінгвістичних причин відносять: відсутність у рідній мові еквівалентного слова для нового поняття; тенденція до використання одного запозиченого

слова замість описового звороту; прагнення усунення омонімії і полісемії у рідній мові; потреба в деталізації відповідного значення; неможливість утворення похідних від споконвічних термінів.

При здійсненні аналізу запозичень розглядається взаємодія екстра- та інтралінгвістичних чинників, які стимулюють чи сповільнюють його роботу в двох часових вимірах: синхронії та діахронії. Існування усних та письмових джерел запозичень обумовлюють роботу цього механізму.

Екстралінгвістичні причини сприяють збільшенню частоти вживання іншомовного терміну чи термінологічного словосполучення у мові, сприяють розширенню кола носіїв нової термінології. В результаті запозичені терміни закріплюються у мовній свідомості. Використовуючи усні канали запозичення з'являються спочатку в усному мовленні і лише згодом переходять у письмове мовлення. Згідно з В. І. Адамським перехід терміна в автохтонну терміносистему являється багатоступінчастим процесом, що складається з п'яти етапів:

I етап – іноземний термін зустрічається тільки за межами своєї автохтонної терміносистеми;

II етап – іноземний термін починає поширюватись у своїй терміносистемі;

III етап – іноземний термін вживається в усній та письмовій формі мови поряд зі своїм терміном, що має аналогічне значення, тобто встановлюється рівновага у вживанні і обидва терміни співіснують на рівних правах;

IV етап – іноземний термін закріплюється у письмовій і усній формі мови, в той час як власний термін з аналогічним значенням в усній мові вже не вживається, а тільки в письмовій;

V етап – іноземний термін стає номенклатурним явищем, власний термін виходить за межі номенклатурної термінології, тобто стає не номенклатурним.

Однак, можливе співіснування двох термінів при виникненні їх змістової диференціації. Залучення іншомовного терміна у автохтонну терміносистему використовуючи при цьому тільки усне мовлення процес досить тривалий.

Наступним важливим лінгвістичним чинником є тенденція до вживання іншомовного терміна замість власного громіздкого, як-от: Computer/PC – Datenverarbeitungsanlagen/EDVA.

В останні десятиріччя помітний великий вплив англійської мови, яка все активніше проникає у всі галузі лексики сучасної німецької мови. Англіцизм – це запозичене з англійської мови у будь-яку іншу мову або сформоване в ній за англійським зразком мовне лексичне або синтаксичне утворення, яке в цій мові сприймається як «чуже» її лексико-семантичній системі.

Власне запозичення – це запозичення з іноземної мови, яке уподібнюється запозичуваній мові або фонологічно, або морфологічно, або орфографічно або на двох чи всіх трьох названих рівнях водночас. Згадані вище морфологічні, орфографічні та фонологічні фактори є суттєвими ознаками щодо розрізнення понять «іноземне слово» та «запозичене слово». Зупинимося на них детальніше.

1. Морфологічна ознака. Запозиченні в німецькій мові англійські дієслова всі без винятку отримують інфінітивну морфему *-(e)n*, як-от *clicken* від *to click*, *starten* від *to start*, *managen* від *to manage* тощо. При відмінюванні до їх основ приєднуються особові закінчення німецьких дієслів. Прикметникові англіцизми впорядковуються в німецькій мові через німецьку флексію. Більшість іменникових англіцизмів отримують німецьку форму множини, наприклад *das Display - Dispaays*.

2. Орфографічна ознака. Орфографічні зміни наявні, коли при написанні англійське *-c-* і *-ss-* передаються через німецьке *-k-* і *-ss-*, наприклад: *product – Produkt*, *component – Komponent*, *code – Kode*, *stress – Stress*. Подальшими змінами є: нім. *Scheck* замість англ. *check*, нім. *Streick* замість англ. *strike*, нім. *Schok* замість англ. *Shock* та ін.

Лексеми або сполучення лексем, які в німецькій мові утворені засобами мови-джерела, але не існують у ній в такому вигляді, позначаються як несправжні запозичення. Ми можемо поділити несправжні запозичення на три додаткові категорії: власне змінене запозичене слово, справжні лексичні запозичення та несправжні семантичні запозичення.

Змінене запозичене слово є морфологічно зміненим запозиченням англійських мовних знаків. Б. Карстенсен поділяє змінені запозичені слова на наступні категорії:

1. Скорочення окремих слів. Типовим прикладом цього є слово *Pulli*, коротку форму якого використовують для позначення слова *Pullover*. Іншими прикладами скорочень англійських лексем є *Messtechnik* від *Dimension Technik*, *fesch /fasch* від *faschionable* і *Profi* від *professional*.

2. Скорочення складних слів. Ця підкатегорія стосується власне мовного скорочення англійських складних слів, яких в англійських країнах не знають. Так, наприклад, англійське *discount store* скоротилося до *Discount* в німецькій мові; часто зустрічається також *Porket* як коротка форма від англійського *porket camera*.

3. Скорочення одиниць більш ніж одного слова. Ця третя підкатегорія має на увазі власне німецьку зміну англійських фразеологічних лексемних сполучень.

Англійський фразеологізм *Right or wrong it is my country* в значенні «правильно або невірно (йдеться про) мою Батьківщину» в німецькій мові скоротилося до *Right or wrong my country*.

4. Морфологічно змінені форми. За Б. Карстенсеном у цій підкатегорії йдеться про «перетворення запозиченого з англійської мови морфемного інвентаря». Прикладами з нашої вибірки є терміни *Messwertdaten, Max-Werte, Min-Werte, feinmodulare Bauweise* тощо.

Під несправжніми семантичними запозиченнями ми розуміємо запозичення англійського слова в його оригінальній формі з одним або багатьма значеннями в німецьку мову, при чому запозичений англіцизм йде своїм власним семантичним шляхом в німецькій мові і набуває додаткове одне або більше значень, яких зовсім не мало в англійській мові. Так, іменник *der Bulk* у німецькій мові означає *судно, корпус корабля*, в той час як в англійській мові воно позначає величину, об'єм, основну частину, як-от: *Smartklasse, Bulk-Engineering* тощо.

Змішані (гібридні) складні слова – це складні слова з англійських, німецьких слів або лексем інших іноземних мов. Складне слово може базуватися на англійському зразку або ж утворюватися в німецькій мові без англійської частини, наприклад: *Hightech-Produktionshalle, Softwarelösung, Pufferbatterie*. Під «гібридизацією» Т. В. Пономарьова розуміє утворення нових лексем за допомогою запозичених елементів на основі словотвірних моделей німецької мови. Ці гібриди широко використовуються у німецькій термінології промислової автоматизації, наприклад: *Smart-Grid-Anwendung, Offshore-Windfarm, Hightech-Produktionshalle*. Список найбільш частотних англіцизмів у складі гібридних складних слів у фаховій субмові промислової автоматизації наведено в табл. 1.

Таблиця 1. Список найчастотніших англіцизмів у складі гібридних складних слів у фаховій субмові промислової автоматизації

Лексема	Кількість слів	%	Лексема	Кількість слів	%	Лексема	Кількість слів
System-	48	5,8	Maschine-	11	1,3	System-	48
Energie-	34	4,1	Tools-	11	1,3	Energie-	34
Safe-	34	4,1	Technik-	9	1,1	Safe-	34
Auto-	29	3,5	Application-	8	1	Auto-	29
Daten-	27	3,2	Diagnose-	7	0,8	Daten-	27
Software-	25	3,0	Funktionalität-	7	0,8	Software-	25
Produkt-	23	2,8	Safety-	7	0,8	Produkt-	23

До внутрішніх запозичених слів (Inneres Lehngut) відносяться запозичення, які не містять жодного англійського морфемного матеріалу. Оскільки вони не різняться морфологічно від німецьких утворень, їхнє англійське походження на думку Б. Карстенсена не слід надалі визнавати. В даному випадку йдеться про цілковите заміщення англійського мовного матеріалу через німецькі слова. Як родове поняття для внутрішнього запозичуваного слова В. Бетц вибирає слово «калька» (*Lehnprägung*), що складається із запозичення одного лексико-семантичного варіанту та поморфемного перекладу, а також із запозичення словосполучення та запозичення елементів синтаксису. Порівняно з зовнішніми запозичуваними словами кількість лексем цієї категорії дуже обмежена. В подальшому дослідженні ми розглядаємо лише іншомовні та запозичені слова, несправжні запозичення та змішані складні слова, в той час як запозичення, які складаються лише із німецьких морфем, лишаються поза увагою, оскільки їх важко встановити і кількісно вони не є важливими.

Використовуючи запозичені корені при створенні похідних та складних термінів до уваги беруться типові німецькі способи словотворення, наприклад, похідні терміни іменники з німецькими префіксами: *Absorber*; складні терміни – іменники з двох чи більше запозичених коренів: *Magnetresonanztomographie*, *Klimawandel*, *Computertomographie*, *Energiemanagement*; або складні терміни – іменники, які складаються з запозичених і німецьких коренів: *Gebäudetechnologie*, *Solarkraftwerke*, *Datengenerierung*.

Здійснивши аналіз запозичених одиниць, що функціонують в галузі сучасної промислової автоматизації на семантичному рівні, можемо виділити такі тематичні групи термінів:

- Назви обладнання, що використовується: *Elektromotor*, *DiagnoseSoftware*, *Hardware*;
- Назви процесів: *Recycling*, *Monitoring*, *Datalogging*;
- Загальні поняття: *Multiuser-Engineering-Fähigkeit*, *Client-Server-Systemarchitektur*;
- Позначення процесів: *generieren*, *clicken*, *downloaden*, *parametrieren*;
- Вказівки на ознаки: *digital*, *optimiert*, *integriert*, *fehlertolerant*;
- Назви документації: *Produktportfolio*, *Protokoll*;
- Терміни, що вживаються у дотичних галузях промисловості та науках: *Reaktion*, *Diagnose*, *Rezept*, *Gasatmosphäre*.

Отже, в результаті постійної взаємодії термінологічних систем різних мов з'являються запозичення у німецькій мові, що підтверджується фактичним матеріалом. Ефективність запозичення залежить від наявності лінгвістичних та екстралінгвістичних факторів, які впливають на входження, закріплення, актуалізацію запозичених термінів. Беручи до уваги особливості процесів промислової автоматизації, яка виражається в активному усному використанні автохтонної та запозиченої термінології, а також завдяки білінгвізму, ми можемо спостерігати перевагу термінів, що походять з англomовного фахового дискурсу.

Загальне мовознавство

Бенькевич Г. А.

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, Україна

АНТРОПОЦЕНТРИЗМ У СФЕРІ ФРАЗЕОЛОГІЇ

З давніх-давен у мовознавстві основним питанням постає взаємообумовленість мови і людини, усвідомлення сутності мовних процесів і ролі в них людини як вербальної істоти [14]. Тому принцип антропоцентризму актуальний в лінгвістиці донині. До мовних питань зверталися Платон, Арістотель, Ф. Бекон, Т. Гоббс, Дж. Локк, Дж. Берклі, Д. Юм, Л. Вітгенштайн, Р. Карнап, Дж. Остін, Дж. Серль, Е. Касірер, М. Гайдеггер, Г. Гадамер, О. Лосєв, Г. Шпет, П. Флоренський, М. Попович та ін. [3, с. 16].

В античності це питання розглядали в аспектах походження мови, зв'язку мови і мислення, співвідношення мовних знаків з об'єктивною реальністю [14].

Грецькі філософи розглядали людину як живу істоту, яка має логос – розум, мову і мовлення. Питання сутності мови щораз більше зацікавлювало філософів. М. Гайдеггер вважає мову видом людської діяльності. Через дар мовлення він вирізняє людину з довкілля і характеризує її сутність [3, с. 16].

Наприкінці ХІХ ст. І. Бодуен де Куртене у праці «Фонологія» (1899) виокремив науку антропофоніку, що займається звуками людської мови. Цей принцип знайшов своє відображення в Н. Арутюнової, А. Вежбицької, Ю. Апресяна, В. Алпатова, Р. Будагова, О. Кубрякової, В. Маслової та ін. [5, с. 354].

У ХХ ст. зростає інтерес до лінгвофілософії. Голландський філософ Ф.-Р. Анкерсміт зауважив вагомість мови у філософії ХХ ст. [3, с. 17].

Філософи часто зверталися до мови, і, за висловом німецького вченого О.-Ф. Больнова, аналізували її вплив на світогляд людини; трактували мову як носія особливого світогляду; спостерігали за тим, як людина сприймає і вибудовує своє життя через мову; зауважували вплив мови на буденність та творення сутності людини [19, с. 17].

Російський лінгвіст Р. Фрумкіна вважає мову єдиним інструментом у висловленні філософських тверджень про світ і трансляції знань. Важливим стало питання про мову філософії та її подібність до буденної мови. Філософія стимулює пізнавальну діяльність лінгвіста, пояснює сутність фундаментальних світоглядних ідей, дає змогу осмислити, зрозуміти й пояснити наукові факти. Питання сутності мови потребують філософського трактування. Для сучасної філософії мова стала важливим об'єктом досліджень [3, с. 17–18].

У 90-ті роки ХХ ст. антропоцентризм остаточно сформується як один з основних принципів лінгвістики та стає методологічною основою сучасних лінгвістичних досліджень. Було змінено вектор, парадигму розвитку. В центрі уваги поставлено людину, яка творить мову [15, с. 11; 6, с. 43]. Характерною рисою науки про мову кінця ХХ ст. є «орієнтація на перехід від позитивного знання до глибинного на шляхах цілісного осягнення мови як антропоцентричного феномену» [16, с. 25]. Тому універсальним концептом оголошена людина і вона постає в центрі дослідження антропоцентричної лінгвістики [9, с. 18].

Ф. Бацевич зазначає, що зміна філософських поглядів на природу лінгвістики формує в науці мовні образи. При дослідженні мови застосовуються два підходи: іманентно-семіологічний та антропологічний. В іманентно-семіологічному підході мова виступає як структура і система. Цей підхід знайшов своє відображення в структуралізмі. В антропологічному – мова розглядається у зв'язку з духовним світом людини [3, с. 27]. Антропологічний підхід стає панівним у сучасному мовознавстві, а мова виступає репрезентативною формою людської свідомості, пізнанням. З антропоцентричних позицій людина пізнає світ «через усвідомлення себе в ньому» і створює в своїй свідомості «антропоцентричний порядок речей», який визначає її духовну сутність, вчинки, ієрархію цінностей [13, с. 6–7].

Людська особистість поступово стає основою пізнання і ціннісних орієнтацій сучасної науки. У сучасній антропологічній парадигмі переважає вивчення мовних явищ. Оскільки людський чинник в мові представлений антропоцентризмом, через нього постає принцип «наповнення» мовних категорій [10].

Зосередженість дослідників на вивченні «людського фактору в мові» визначає антропологічну спрямованість сучасного лінгвістичного знання (Е. Бенвеніст). Антропоцентрична парадигма досліджень повертає людині статус (*homo mensura*), проголошений софістом Протагором: «мірилом всіх речей є людина» [23].

Антропологічний напрям у мовознавстві розглядає: 1) вплив людини на мову і 2) вплив мови на людину, її свідомість, культуру [17, с. 8]. Антропологічне вивчення мови відбувається у таких варіантах: 1) мова одухотворюється, наділяється рисами людини, але людина в теорію мови не входить [11]; 2) мова розглядається як «частина людини» [2]; 3) мова вважається конструктивною властивістю людини [4; 8].

Антропоцентричний підхід як загальний стиль мислення визнаний у всіх сферах пізнання і є новим витком спіралі у розвитку науки. Антропоцентризм як принцип дослідження вивчає наукові об'єкти відповідно до їхньої ролі для людини, призначення для життєдіяльності, функцій для розвитку людської особистості та її удосконалення. Його принципи споріднюють лінгвістику з іншими сферами знань. «Людина стає точкою відліку в аналізі тих чи інших явищ, вона залучена до цього аналізу, визначаючи його перспективи та кінцеві цілі» [21].

В антропоцентричній лінгвістиці через мову спостерігаємо всесторонній прояв людини – психологічний та соціальний, індивідуальний та типовий, навчальний та професіональний і т. ін. Зацікавленість мовою означає зацікавленість користувачем [21]. Вивчення мови триває у зв'язку зі свідомістю та мисленням людини, її культурою та духовним життям [3, с. 27, 36].

Антропоцентричний підхід доводить, що при описі мовного фактору мова не може існувати без мовної особистості [19].

Згідно з принципом антропоцентризму, мовець привласнює собі мову в процесі використання, адже «мова не має іншої об'єктивності, крім тієї, яка встановлюється в суб'єктивному» [24].

Отже, антропоцентризм стає одним з провідних напрямків лінгвістичних досліджень на межі ХХ–ХХІ ст., оскільки в мовознавстві встановлюється когнітивно-дискурсивна парадигма, в якій вирішувалися питання отримання, кодування, зберігання і передачі інформації різними засобами, зокрема й лінгвістичним [7].

Антропоцентричний принцип в лінгвістиці знаходить своє вираження через фразеологічний фонд, який є джерелом виразності, образності, емоційності й оцінності. Через фразеологізми можна передати сприйняття навколишньої дійсності носіями мови [18, с. 10].

Дослідження фразеології на основі принципу «людини в мові» призвело до розвитку антропоцентричної фразеології. На думку дослідників, цей «новий стадіальний виток» є інтерпретуючим, оскільки теорія фразеології пов'язана з інтерпретацією [1, с. 67].

З позиції антропологічної парадигми лінгвістики фразеологія є найбільш антропоцентричною наукою. Усі фразеологізми містять інформацію, наповнену додатковими асоціативно-емоційними елементами [22].

Отже, антропоцентризм є одним з основних принципів сучасної лінгвістики. Очевидним є те, що вітчизняна й зарубіжна наука змінила вектор, парадигму свого розвитку, поставивши в центр уваги людину – творця мови. Людина пізнає, відображає і омовлює світ ідей, концепцій за власними критеріями цінностей [12].

Антропоцентричний підхід до вивчення фразеологічних одиниць є особливо важливим у мові, оскільки людські цінності можуть виражатися через фразеологізми.

Фразеологізми розглядаються як цінне джерело вивчення свідомості, національних особливостей та самобутності народу – носія мови. Вони є свідченням глибокої мудрості народу, яскравим засобом мовної і стилістичної характеристики особи та її мовної поведінки [20, с. 223].

Список використаних джерел:

1. Алефиренко Н. Ф. Спорные проблемы семантики: монография / Н. Ф. Алефиренко. – М.: Гнозис, 2005. – 326 с.
2. Альбрехт Э. Критика современной лингвистической философии / Э. Альбрехт. – М.: Прогресс, 1967. – 160 с.
3. Бацевич Ф. С. Нариси з комунікативної лінгвістики: монографія / Ф. С. Бацевич. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. – 281 с.
4. Бенвенист Э. Общая лингвистика / Э. Бенвенист. – М.: Прогресс, 1974. – 448 с.
5. Бодуэн де Куртенэ И. А. Избранные труды по общему языкознанию / И. А. Бодуэн де Куртенэ. – М.: Изд-во Академии наук СССР, 1963. – Т. I. – 384 с.
6. Ворожбитова А. А. Актуализация философско-лингвистического наследия как отражения «антропоцентрического сдвига» в филологии конца XX века / А. А. Ворожбитова // Антропоцентрическая парадигма в филологии. – Ставрополь, 2003. – Ч. 2: Филология. – С. 43–48.
7. Гайдарова З. Т. Антропоцентризм в идиоматической картине мира лезгинского, русского, английского и немецкого языков: автореф. дис. канд. филол. наук: спец. 10.02.20 / З. Т. Гайдарова. – Махачкала, 2010. – 27 с.
8. Гумбольдт В. Язык и философия культуры / В. Гумбольдт. – М.: Прогресс, 1985. – 451 с.
9. Ерошенко А. Р. Концепт «Человек» в антропологической лингвистике: особенности интерпретации / А. Р. Ерошенко // Антропологическая парадигма в философии. Ставрополь, 2003. – Ч. 2: Филология. – С. 18–20.
10. Забуранна О. В. Антропоцентризм фразеологічної семантики (на матеріалі фразеологічних одиниць української, перської, японської мов зі значенням відносного часу): автореф. дис. канд. філол. наук: спец. 10.02.15 / О. В. Забуранна. – К., 2003. – 15 с.

11. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М.: Наука, 1987. – 263 с.
12. Лащук О. М. Образні характеристики бінарного концепту «Distanz» у німецькій лінгвокультурі / О. М. Лащук // Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка. Серія «Філологічні науки». – 2013. – № 9 (268). – Ч. I. – С. 261–267.
13. Маслова В. А. Современные направления в лингвистике / В. А. Маслова. – М., 2008.
14. Пилипак В. П. Антропоцентричні та егоцентричні концепції в лінгвістиці / В. П. Пилипак // Лінгвістичні студії: зб. наук. праць. – Донецьк: ДонНУ, 2009. – Вип. 18. – С. 13–17.
15. Покровская Е. А. Человек в языке и культуре: новые аспекты изучения / Е. А. Покровская // Антропоцентрическая парадигма в филологии. – Ставрополь, 2003. – Ч. 2: Филология. – С. 11–18.
16. Постовалова В. И. Лингвокультурология в свете антропологической парадигмы (к проблеме оснований и границ современной фразеологии) / В. И. Постовалова // Фразеология в контексте культуры. – М.: Языки русской культуры, 1999. – С. 30–45.
17. Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира / Б. А. Серебренников, Е. С. Кубрякова, В. И. Постовалова и др. – М.: Наука, 1988. – 216 с.
18. Синельникова И. И. Эмотивные фразеологизмы французского языка в полевом аспекте: монография / И. И. Синельникова. – Белгород: «Белгород»; НИУ «БелГУ», 2013. – 188 с.
19. Слабоуз В. В. Антропоцентрический подход к описанию языка / В. В. Слабоуз // Севастопольский национальный технический университет Вестник СевГТУ.– 2005. – Вып. 65. – С. 189–195.
20. Сони́на Н. Н. Антропоцентрический подход в изучении фразеологических единиц русского и английского языков / Н. Н. Сони́на // Актуальные проблемы лингвистики XXI века: Матер. междунауч. конф. (8–9 апреля 2010 г.). – Киров: Изд-во ВятГГУ, 2010. – С. 222–224.
21. Таценко Н. В. Теоретичні засади антропоцентризму мовних інновацій / Н. В. Таценко // Вісник Житомирського держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2006. – Вип. 28. – С. 208–211.
22. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / В. Н. Телия. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1996. – 288 с.
23. Убальдо Н. Иллюстрированный философский словарь / Убальдо Н.; пер. с ит. – М.: БММ АО, 2006. – 584 с.
24. Guillame G. Lecons de la linguistique, publiques par le Roch Valin, Klincksieck / G. Guillame. – Paris, 1971.

К. филол. н. Бугакова Н. Б.

*Воронежский государственный архитектурно-строительный университет,
Российская Федерация*

К ВОПРОСУ О СПОСОБАХ ВЕРБАЛИЗАЦИИ КОНЦЕПТА «ИКОНА» В РОМАНЕ И. С. ШМЕЛЕВА «ПУТИ НЕБЕСНЫЕ»

Задачей данного исследования является рассмотрение способов вербализации концепта *икона* в романе И. С. Шмелева «Пути небесные».

Традиционно под иконой принято понимать живописное изображение Бога, Божьей Матери, ангелов, святых угодников, а также евангельского или церковно-исторического события.

Рассмотрим когнитивные признаки концепта **икона**, актуализируемого лексемой *икона* и ее синонимами в произведении И. С. Шмелева.

«...иконы сияли ризами, венчиками из розочек, голубыми лампадками Рождества» [1, с. 190]; актуализируется когнитивный признак «изображение, украшаемое на праздник».

«С тяжелым сердцем склонилась она перед Иконой, стараясь собрать мысли; но не было сил молиться. Она собирала силы, твердила: «Прости, очисти... в соблазне я... дай мне силы, Пречистая!..» [1, с. 186]; актуализируется когнитивный признак «предмет культа, настраивающий на нужный лад при общении с Божьей Матерью».

«Эту комнатку попросила она себе молиться... Там стояли большие пальцы, висели душевные иконы – Рождества Иоанна Крестителя, Рождества Богородицы, Анастасии-Узорешительницы, и лежал коврик перед подставкой с молитвословом» [1, с. 189]; актуализируется когнитивный признак «любимое изображение».

«Долго взирала на иконы молящим взглядом» [1, с. 218]; актуализируется когнитивный признак «живописное изображение Бога, Божьей Матери, ангелов, святых угодников, сцен из Священного Писания, являющееся предметом поклонения у верующих».

«Пошла в спальню, встала перед Казанской, сложила в немой мольбе ладони и с болью вспоминала, как благословляла ее матушка Агния, как тайком пронесла она эту икону из обители, обманула матушку Виринею...» [1, с. 323–324]; актуализируется когнитивный признак «изображение, осуществляющее покровительство».

Для объективации концепта **икона** автором используются также следующие лексемы: *иконная*; *образ*; *имена собственные, обозначающие название праздника, в честь которого была создана икона*; *Владычица*; *Пречистая*; *ФС Страстная Матерь Божия*, а также *составные номинации*, в которых автор использует лексемы *икона* и *образ* в сочетании с именами собственными, называющими святого или праздник, в честь которого создана икона:

- *Иконная.*

Данная лексема образована от производящего существительного «икона» при помощи суффикса «н», который придает лексеме торжественную окраску.

« – Она была *новая* для меня, *явленная... иконная!* – рассказывал восторженно Виктор Алексеевич. – Уже тогда показалось мне, что не от мира этого она» [1, с. 161]; актуализируется когнитивный признак «почитаемая как относящаяся к миру Бога, святых».

- *Образ.*

«В комнатах висели *образа*, разысканные в сундуках, старинные» [1, с. 144]; актуализируется когнитивный признак «живописное изображение Бога, святого или святых, являющееся предметом поклонения».

«Ей стало страшно, и она отошла от *образа*» [1, с. 324]; актуализируется когнитивный признак «изображение Бога, святых, внушающее страх».

- *Имена собственные, обозначающие название праздника, в честь которого была создана икона:*

«Как-то ночью он услышал, что она горько плачет, детскими всхлипами. ... Он стал утешать ее, спрашивать, что случилось. Прильнув к нему, она поведала, что ей страшно, что Господь не простит ее, что она грешница из грешниц, ... что у них даже и лампадочка не горит, а она боится без лампадочки, и *Матушка-Казанская* ... «во тьме висит» [1, с. 140–141]; актуализируется когнитивный признак «живописное изображение Божьей Матери, перед которым следует зажигать лампаду».

- *Лексема Владычица:*

«Ждала только, церковь когда откроют, помолиться перед *Владычицей*»; актуализируется когнитивный признак «изображение Божьей Матери, являющееся предметом поклонения» [1, с. 97].

- *Лексема Пречистая:*

«С тяжелым сердцем склонилась она перед Иконой, стараясь собрать мысли; но не было сил молиться. Она собирала силы, твердила: «Прости, очисти... в соблазне я... дай мне силы, *Пречистая!*...» [1, с. 186]; актуализируется когнитивный признак «живописное изображение Божьей Матери, являющееся объектом просьб».

- *ФС Страстная Матерь Божия:*

«Взглянула на *Страстную Матерь Божию* и подумала в сердце, будто Пречистая мне велит: «Все прими, испей» [1, с. 119]; актуализируется когнитивный признак «изображение Божьей Матери, с которым можно разговаривать».

• *Составные номинации*, в которых автор использует лексемы *икона* и *образ* в сочетании с именами собственными, называющими святого или праздник, в честь которого создана икона:

«Обрадованный, что она говорит разумно, что, должно быть, ей стало лучше, он перенес и устроил на столике у ее постели *образ Богородицы Казанской*, благословение матушки Агнии...» [1, с. 154]; актуализируется когнитивный признак «живописное изображение Божьей Матери, осуществляющее покровительство».

« – Было, конечно, глупо передавать ей пошлости, – рассказывал Виктор Алексеевич, – но я тогда этими пустяками упивался, и восторги других от Дариньки ... были приятны мне. Помню, этот сюсюкающий бароша встретил меня тогда словами: «Она – пре-ле-стна, твоя монашка! Она – жемчужина ... с чудотворной *иконы Страстной Богоматери*...» [1, с. 229]; актуализируется когнитивный признак «ценное изображение Божьей Матери, способное исцелять».

Проведенное исследование позволило выявить и описать способы вербализации концепта *икона* в романе И. С. Шмелева «Пути небесные».

Индивидуально-авторскими когнитивными признаками концепта *икона* в языковой картине мира И. С. Шмелева являются следующие:

«изображение, украшаемое на праздник»; «предмет культа, настраивающий на нужный лад при общении с Божьей Матерью»; «любимое изображение»; «изображение, осуществляющее покровительство»; «почитается как относящаяся к миру Бога, святых»; «изображение Бога, святых, внушающее страх»; «живописное изображение Божьей Матери, перед которым следует зажигать лампаду»; «любимое изображение»; «живописное изображение Божьей Матери, являющееся объектом просьб»; «изображение Божьей Матери, с которым можно разговаривать»; «ценное изображение Божьей Матери, способное исцелять»; «ценное изображение».

Для объективации данных когнитивных признаков используются лексемы *икона*, *иконная*, *образ*, *образок*, лексемы – *имена собственные, обозначающие название праздника, в честь которого была создана икона*, лексемы *Владычица, Пречистая, ФС Страстная Божия Матерь*, а также *составные номинации*, в которых автор использует лексемы *икона* и *образ* в сочетании с именами собственными, называющими святого или праздник, в честь которого создана икона.

Список использованных источников:

1. Шмелев И. С. Пути небесные / И. С. Шмелев. – 2-е. изд. – М.: Дарь, 2007. – 848 с.

Перцева Е. Н.

*Воронежский государственный архитектурно-строительный университет,
Российская Федерация*

ЯЗЫКОВАЯ РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ ХАРАКТЕРА РУССКОЙ ЖЕНЩИНЫ–МАТЕРИ В РАССКАЗАХ В. М. ШУКШИНА

Русский национальный характер неоднократно подвергался исследованию. О нем написана масса книг, множество ученых в своих трудах обращались к этому феномену, однако до настоящего времени проблема характера русской нации остается дискуссионной. Важным источником, позволяющим сделать выводы об особенностях национального характера, является литература, отражающая реалии действительности. В русской литературе от золотого века до современности показана целая галерея характеров, своеобразных, отличающихся своей индивидуальностью, но в то же время схожих своей «русскостью».

В творчестве В. М. Шукшина самобытно выразился национальный характер русского народа. Состояние души и судьба русского человека были главными темами его творчества.

Личность будущего писателя формировалась в суровые для нашей страны годы. Он прошел через голод и холод раскулаченной деревни, тяжелый труд во время Великой Отечественной войны.

Принципы художественного творчества Шукшина – реализм и народность стали продолжением его мироощущения. Он считал, что правда в искусстве – как бы горька она ни была – способна лечить души людей. Поэтому герои шукшинской прозы – обычные люди, а описываемые события – реальная жизнь со всеми ее коллизиями.

Многие рассказы В. М. Шукшина содержат образы, раскрывающие национальные черты личности. В данной статье мы рассмотрим, каким образом женский русский характер, а точнее материнский характер, репрезентируется в произведениях писателя.

В рассказе «Материнское сердце» посредством выражений матери «батюшки – святы», «ангел ты мой господний», «ангелы вы мои, люди добрые», «Господи, помоги, батюшка», «спаси тебя, Христос», «возьми, да в уме помолись», «свечечку Николе – угоднику поставлю, попрошу тоже его», «Господи, да она пешком пойдет в эти краевые организации» репрезентируется такая черта характера, как религиозность, обращение к высшим, божественным силам

в самый сложный момент жизни. Вера в добро, как важная черта русского национального характера, актуализируется с помощью лексемы «вера», а также с помощью лексических повторов: «она вызовет сына, она верила в это, верила», «ничего, добрые люди помогут, она верила, помогут», «и та неистребимая вера, что добрые люди помогут ей, вела ее и вела».

Такая особенность характера как сердечное, а не рассудочное понимание ситуации воплощается с помощью глагола «поняла»: «поняла, что этот длинный враждебно настроен к ее сыну», «поняла, что и этот невзлюбил ее сына».

Жалостливость матери репрезентируется с помощью лексемы «жалко», а также с помощью лексических повторов: «жалко сына Витьку, ох жалко», «когда они хворают, дети, тоже очень их жалко, но тут какая – то особая жалость – когда вот так, тут – просишь людей, чтоб помогли, а они отворачиваются, в глаза не смотрят».

Главное качество характера матери – сердечная мудрость, интуитивное постижение ситуации, угрожающей ее ребенку. Это качество подчеркивается с помощью прилагательного «мудрое»: «материнское сердце – оно мудрое».

Материнская боль за своих детей, страдание воплощается с помощью существительного «слезы», глагола «плакать». Мать не показывает своих страданий, это качество репрезентируется с помощью наречия «молча»: «она молча плакала, вытирала слезы концом платка» «на ходу, скоро, вытирая слезы концом платка», «не останавливалась, чтобы наплакаться вволю».

В рассказе «На кладбище» также видим воплощение материнского страдания по умершему сыну с помощью указанных выше лексем: «она молча поплакала, молча же вытерла концом платка слезы, вздохнула», «она опять поплакала, опять вытерла слезы и вздохнула», «женщина плачет», «да так горько плачет», «плачет какая – то женщина на кладбище», «то опять примется плакать», «об вас, говорит, плачу, об молодом поколении», «плачу об вашей непутевой жизни».

Данное произведение представляет собой рассказ в рассказе, в котором мать на кладбище у могилы сына повествует случайному прохожему о Богородице, страдающей, проливающей слезы за всех людей. Религиозность, как важная черта женского русского характера, также выражена посредством следующих выражений: «божья мать», «образ божьей матери», «Господи, господи».

В рассказе «Ванька Тепляшин» беззащитность, уязвимость матери вербализуется с помощью лексем: «взмолилась», «жалкий голос», «заученно – жалкий»,

«привычно – жалкий», «униженно просит». Обида за сына, сострадание к своему ребенку также выражается с помощью лексем «плакать», «слезы»: «сидит и плачет», «вытирала полushалком слезы», «не плачь». Мать так любит своего ребенка, что становится уязвимой, готова пойти на любые унижения ради него.

Необходимо отметить, что ни в одном из проанализированных рассказов матери не называется по имени, то есть можно говорить о том, что в произведениях Шукшина мать предстает в своем главном высшем предназначении, образ матери обобщенный, собирательный.

На основании сказанного выше, можно сделать выводы, что материнский характер в произведениях В. М. Шукшина включает следующие черты: религиозность, вера в добро, жалостливость, сердечная мудрость, уязвимость, молчаливое, тихое страдание за своего ребенка.

К. филол. н. Пестова М. С.

Уральский гуманитарный институт, г. Екатеринбург,

Российская Федерация

К ОПРЕДЕЛЕНИЮ ПОНЯТИЯ «АНТОНИМИЯ»

Отсутствие единства в понимании противоположности, составляющей семантическую основу антонимии, приводит к расхождениям в терминологическом аппарате теории антонимии. Это, в свою очередь, зачастую приводит к подмене понятий, терминологической избыточности терминосистемы, появлению лексикографических изданий, основанных на разных принципах отбора антонимов. Целесообразным представляется обращение к существующим определениям понятия «антонимия», которое, на наш взгляд, нуждается в уточнении. В лингвистической литературе данный вопрос решается неоднозначно, исследователи в целом исходят из того, что антонимия является одной из основных семантических категорий языка.

Так, антонимия трактуется О. С. Ахмановой как «семантическая противопоставленность, противоположность» [1, с. 50]. В. И. Лысов ссылается на то, что «антонимия – это тип семантических отношений лексических единиц, имеющих противоположные смысловые значения» [4, с. 165]. А. Л. Толстая полагает, что «антонимия представляет собой ... одно из существенных измерений

семантико-синтаксической системы различных языков» [7, с. 9]. Н. Б. Боева-Омелечко отмечает, что «в настоящее время в лингвистике утвердилось определение *антонимии* как лингвистической универсалии, представляющей один из типов семантической связи между словами, отражающими экстралингвистическую действительность». Антонимия, по мнению ученого, «может быть представлена на разных уровнях языковой системы, т.е. она может быть лексической и грамматической» [2, с. 91]. Доу Кеюнь указывает на то, что «антонимия относится к числу наиболее широко распространенных в языке видов системных отношений парадигматического вида» [3, с. 59]. Л.А. Новиков пишет, что антонимия – одно из проявлений «системных отношений в языке», выражающееся в соотносительной противоположности его элементов [6, с. 29], а также, что «... антонимию можно рассматривать как предел проявления того или иного качества, признака, свойства или отношения, а сами антонимы как обозначения этого предела» [6, с. 53]. В то же время Л. А. Новиков отмечает, что антонимия «... должна быть определена как наиболее общее и характерное для всех носителей языка противопоставление слов», обладающих противоположным значением, «закрепленное в нормах словоупотребления и основанное на опыте не отдельных групп, а всего языкового коллектива» [6, с. 36].

Анализ существующих определений позволяет сделать вывод о том, что антонимия как универсальное явление, свойственное различным языкам и наблюдаемое на различных уровнях языковой системы, характеризуется неоднозначным и многоаспектным подходом ученых-лингвистов.

На наш взгляд, с позиции лингвистического подхода антонимию следует рассматривать как универсальное явление, свойственное различным языкам, наблюдаемое на различных уровнях языковой системы, характеризующееся как противопоставление противоположных понятий, отражающее реальность на уровне осмысления и оценки предметов, их качеств, свойств или действий. «Противоположность, лежащая в основе антонимии, – это различие внутри одной и той же сущности (качества, свойства и т.д.), крайние противостоящие проявления такой сущности, их полярные определения» [8].

При этом следует различать разновидности антонимии в зависимости от уровня языка, от перемещения акцентов ее изучения: от общезыкового плана к конкретно-речевому ее воплощению. Учеными выделяется лексическая антонимия, фразеологическая антонимия, грамматическая антонимия, лексико-грамматическая

(межчастеречная) антонимия, синтаксическая антонимия, социолингвистическая антонимия, контекстуальная антонимия и пр. Так, например, *лексическая антонимия* рассматривается учеными-лингвистами как тип семантических отношений, существующих «в парадигматическом плане между лексическими единицами, имеющими противоположные значения» [5, с. 28]. *Фразеологическая антонимия* является «важнейшим изобразительным средством художественной речи» [6, с. 316]; выделяется в рамках лексической антонимии в качестве типа отношений, устанавливаемых между фразеологизмами, характеризующимися противоположным значением. «*Грамматическая антонимия* представляет собой тип семантических отношений между единицами грамматического уровня языка (морфемами*, формами слов, синтаксическими конструкциями), обладающими противоположными значениями в силу наличия в структурах этих значений антонимичных морфологических или синтаксических сем. Особым видом грамматической антонимии выступает *лексико-грамматическая*, а точнее *межчастеречная антонимия*, представляющая собой тип отношений противоположности между словами, принадлежащими к разным частям речи (лексико-грамматическим разрядам)» [2, с. 91]. *Синтаксическая антонимия*, по мнению Л. А. Новикова, «опирается прежде всего на лексическую противоположность компонентов конструкции» [6, с. 30].

Обращение к центральному понятию теории антонимии отнюдь не исчерпывает круга нерешенных проблем, количество которых достаточно велико, несмотря на значительные достижения в области изучения антонимии. Теория антонимии не стоит на месте, непрерывно развивается и совершенствуется по мере того, как развивается язык, формы его существования, меняется вектор интереса исследователей.

Список использованных источников:

1. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – Либроком, 2010. – С. 50.
2. Боева-Омелечко Н. Б. О терминологическом аппарате теории антонимии / Н. Б. Боева-Омелечко. – Профессиональная. Междун. науч.-практ. конф. – М.: РИПО ИГУМО, 2007. – С. 91.
3. Доу Кеюнь. Антонимы в юридической лексике / Кеюнь Доу // Русская филология: Вестник Харьковского национального пед. ун.-та им. Г. С. Сковороды. – Х., 2011. – № 3–4 (45). – С. 59.
4. Лысов В. И. Лингвистическая экспертиза как объект изучения речевой антонимии государственного обвинителя и адвоката / В. И. Лысов // Вестник Тюменского государственного университета. Филология. – 2012. – № 1. – С. 165.

5. Новиков Л. А. Антонимия / Л. А. Новиков // Энциклопедия: Русский язык. – М., 1998. – С. 28.
6. Новиков Л. А. Избранные труды. Т. 1: Проблемы языкового значения / Л. А. Новиков. – М.: РУДН, 2001. – С. 29.
7. Толстая А. Л. Антонимия как механизм создания контраста в современной публицистической речи / А. Л. Толстая: на материале русского и немецкого языков: автореф. дис. канд. филол. наук. – М., 2010. – С. 9.
8. Ягодкина М. В. Глагольная антонимия в системе языка / М. В. Ягодкина: дисс. ...канд. филол. наук: 10.02.01. – СПб., 2000. – 190 с.

Петрусенко Н. Ю., к. филол. н. Соина И. Ю.

Харьковская государственная академия физической культуры, Украина

ОСОБЕННОСТИ ВОСПРИЯТИЯ ЕМКОСТИ СЛОВА В ИНОСТРАННОЙ АУДИТОРИИ

Учение о поэтической речи тесно связано с проблемами языка и сознания, индивидуального мышления, синтаксических структур, интонационно-ритмической организации текста и его эмоционального содержания.

Актуальность темы определяется тем, что проблема эстетики художественного текста изучена еще недостаточно.

Общей целью статьи является изучение эмоционального и смыслового содержания текста в аудитории иностранных студентов.

Новизна работы определяется спецификой подхода в изучении художественных текстов с иностранными студентами.

Методологической основой исследования послужили философские положения о неразрывной связи языка, мышления и действительности, положение о взаимообусловленности формы и содержания, о единстве частного и общего.

В процессе исследования использовались метод лингвистического наблюдения и описания. Для уточнения свойств лексических единиц привлекались приемы сопоставления и описательно-сравнительный метод.

Проблемы лексического наполнения и синтаксиса художественной речи и поэтической в частности находились в поле зрения исследователей и получили освещение в их трудах. Так, В. В. Виноградов [2] подчеркивает, какое огромное значение имеют приемы и принципы расположения слов. Проблема представляется важной, т.к. индивидуально-стилистическое своеобразие в формах и приемах речевого словоупотребления, речевых конструкций помогают осознанию и определению образов текста. В. М. Жирмунский [3] отмечает, что

язык литературного произведения представляет творческий отбор художественных выразительных средств из материала речевых возможностей, которыми общенародный язык располагает в настоящее время.

Несмотря на большое количество работ по поэтической организации речи, остаются малоисследованными проблемы, связанные с изучением смысловой и эмоциональной нагрузкой речи. Своеобразие смысловой и эмоциональной емкости лексических единиц связано и с поэтическим мышлением, и с предметом поэтического изображения, мироощущением автора, принадлежностью его к определенной школе, традиции этой школы, стремление автора их продолжать и т. д.

Литературное произведение возможно воспринять лишь при владении знаниями и ценностями некоторой национально-культурной и языковой общности. Важность этого положения еще более очевидна применительно к восприятию текста поэтического, в котором активно реализуются семантические, стилистические потенции языковых единиц и смысловая емкость слова особенно велика. Как отмечает Л. И. Тимофеев, «слово в стихе играет значительно более самостоятельную роль сравнительно с другими типами речи» [2, с. 260].

Понимание смысловой емкости слова, а значит, и восприятие образной системы стихотворения, зависит не только от языкового опыта учащегося иностранца, но и от знания конкретной реалии, являющейся предметом художественного изображения. Подход к анализу поэтического текста с позиций лингвострановедения дает возможность более полно раскрыть семантические особенности слова в конкретном стихотворном произведении, помогает иностранному студенту понять эмоционально-эстетическое содержание произведения.

Изображение природы в лирических произведениях выражается в образах наглядно-чувственного характера и опирается на представления. Наглядность, изобразительность речи во многом определяет выразительность образов в пейзажной лирике, степень эмоционального воздействия на читателя.

Как указывает А. Н. Васильева, «читатель должен прежде всего стать зрителем», через слово (системный отбор и организацию слов) он должен мысленно «увидеть» определенную внешнюю картину жизни» [1, с. 33]. Поэтому при функционировании в художественном произведении слово в первую очередь приобретает чувственно-образную аспектизацию, сохраняя при этом и свое понятийное значение. Это положение, выявленное по отношению к художественной речи в целом, еще в большей степени приложимо к языку стихотворений

о природе. Специфика существительных, называющих предметы и явления природы, в поэтическом тексте заключается в особой актуализации наглядно-чувственного элемента их семантики.

Если рассмотреть данные элементы семантики слова с позиций лингвострановедения, то, очевидно, они включаются в объем «лексического фона» слова.

Таким образом, работу с художественным поэтическим текстом в иностранной аудитории целесообразно организовать с учетом лингвострановедческой методики, позволяющей раскрыть национально-культурные компоненты семантики лексических единиц.

Список использованных источников:

1. Васильева А. Н. Художественная речь: Курс лекций по стилистике для филологов / А. Н. Васильева. – М., 1983.
2. Виноградов В. В. Избранные труды. Язык и стиль русских писателей от Карамзина до Гоголя / В. В. Виноградов. – М.: Наука, 1990. – 387 с.
3. Жирмунский В. М. Теория литературы. Поэтика. Стилистика / В. М. Жирмунский. – Л.: Наука, 1977. – 405 с.
4. Тимофеев Л. И. Основы теории литературы / Л. И. Тимофеев. – М., 1966.

Перекладознавство

Болгова О. О., к. філос. н. Кудрявцева Н. С.

Херсонський національний технічний університет, Україна

СТАТУТ ЯК ОБ'ЄКТ ЛІНГВІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ

У перекладознавстві та теорії перекладу чималу увагу приділяють проблемі перекладу фахових мов, а саме їх жанровій специфіці. Дослідженням специфіки міжнародної нормативно-правової документації займалися такі спеціалісти, як О. Р. Зарума-Панських, А. Н. Ковальов, А. Н. Кліменюк та ін.

Нормативно-правова документація належить до сфери офіційно-ділового стилю. Статутна документація як цілісна одиниця перекладознавчого аналізу вітчизняними вченими майже не розглядалася. Актуальність обраної теми полягає в тому, що процес перекладу статуту передбачає наявність знань багатьох дисциплін: юридичних, філологічних, історичних, соціологічних.

Статут – це нормативно-правовий акт, яким оформлюється створення організації будь-якої форми власності, визначається її структура, функції, правовий статус, взаємовідносини з іншими організаціями, а також обумовлюється порядок реорганізації та припинення діяльності. Статут є документом законодавчого підстилю, який підпорядковується офіційно-діловому стилю. Як стверджує Н. В. Артикуца, через стильову приналежність статутна документація вбирає в себе функції, а також особливості лексичного, граматичного, структурного та стилістичного комплексу офіційно-ділового стилю [1, с. 156]. Жанрова проблематика статуту зумовлена змістовним поділом документації. Саме таке розшарування створює труднощі при перекладі лексики. Статути можна класифікувати [3, с. 27–29]:

- за призначенням (організаційні, розпорядчі);
- за походженням (внутрішні, зовнішні);
- за стадіями створення (оригінал, копія);
- за юридичною формою організації (типові, індивідуальні).

Статут, як документ офіційно-ділового стилю має набір мовних засобів (лексичних, фразеологічних, граматико-стилістичних) та функції, що лежать в основі стилістичної його приналежності. До основних функцій статуту належать: номінативна, гносеологічна, аксіологічна, регулювальна, культуроносна та естетична.

Як і кожний документ нормативного характеру, статут має чіткі вимоги та правила, щодо структурних особливостей. На думку Г. Й. Волкотруба, нормотворча техніка – це система вироблених теорією і практикою правил і нематеріальних засобів вираження змісту нормативно-правового акта (документа), використання яких забезпечує визначеність і допустимість нормативно-правового матеріалу, системні зв'язки між нормативно-правовими актами та їх приписами [2, с. 78]. Слід зауважити, що нормотворча техніка тісно пов'язана з окремими способами тлумачення нормативно-правових актів (мовним, логічним, системним тощо). Головний елемент законодавчої документації – текст. Статут складається з назви, розділів, параграфів, пунктів та абзаців. Поділ тексту на абзаци має велике практичне значення. Це допомагає осмислити прочитане і підготуватися до сприйняття іншої підтеми. Статут відноситься до типу організаційних документів, що встановлюють основні принципи діяльності установи, організації тощо. Іншою рисою статутів є їх маркування, оформлення у вигляді рубрик, що також спрямовує текст до чіткого, структурного та логічного спрямування. Така текстова структурованість направлена на ефективність процесу офіційно-ділової

комунікації, а також визначає текст статуту, що має юридичну силу. Це підпорядковує особливий характер текстової організації: структурні частини тексту документа повинні бути точними, ясними, лаконічними. Зміст статуту вміщує інформацію про сфери та етапи життєдіяльності організації: її створення, юридичний статус, систему керівництва, права та обов'язки її членів, припинення діяльності та інше [3, с. 18]. Така текстова організація є уніфікованою та стандартизованою.

На лексичному рівні статутної документації можна простежити наявність тематично-маркованих спеціальних слів та термінів. Наприклад: *Chapter – глава, Article – стаття, Paragraph – пункт, Appendix – додаток* [5].

Мовною базою статутної документації є правнича термінологія поряд з якою простежується наявність загальноживаної лексики нейтрального плану. Тут можна побачити терміни різних терміносистем: *justice – справедливість, social progres – соціальний прогрес, collaboration – співпраця, recommendation – рекомендація* [5]. Вимоги до використання термінів зводяться до чіткості та однакового значення в усьому тексті, простоти, зрозумілості, стабільності, відповідності нормам української мови (та правопису) тощо. Важливою вимогою є суворе визначеність фраз, виразів, термінів, терміносполук. Кожна фраза, термін мають уживатися і розумітися тільки в одному значенні. Для одного і того ж акта передбачена єдність термінології [4, с. 20].

До загальноживаної лексики належать слова, що виступають назвами осіб за професійною та службовою належністю (*Ministers – міністри, Deputies – депутати, Secretary General – Генеральний Секретар*); дій, процесів, станів (*agreement – угода, common action – спільні дії, fundamental freedom – фундаментальна свобода*); просторових і часових понять (*London, 5.V.1949 – Лондон 5 травня 1949 року, 1103 meeting – 1103-є засідання*); назви установ та організацій (*Bureau – бюро, Congress – Конгрес, Chamber – Палата*) тощо [5]. Ці слова є широкоживаними, тому використовуються в усіх функціональних стилях.

Також до лінгвістичних особливостей статутної документації належить вживання канцеляризмів (*in special circumstances – в окремих випадках, in accordance with – у відповідності до, with regard to – щодо*), кліше та штампів (*under Article 4 and 5 above – передбачено в статтях 4 і 5 вище, as amended – згідно виправлень*), аббревіатур (*CM – трибунал, Res. – у відставці*) [5].

Мова ділових паперів має розповідний характер. У документах статутів, як правило, питальні та окличні речення трапляються дуже рідко. Натомість, функціонують прості речення: розповідні, поширені, повні, односкладні.

Специфіка синтаксису статуту, крім вживання виключно розповідних речень, полягає і в прямому порядку слів; використовуються дієприкметникові та дієприслівникові звороти, що виконують функцію стислості [4, с. 25]. Наприклад: *The members of the Council of Europe are the Parties to this Statute. – Учасниками цього статуту є члени Ради Європи. Any member of the Council of Europe which has seriously violated Article 3 may be suspended from its rights of representation and requested by the Committee of Ministers to withdraw under Article 7. – Будь-який член Ради Європи, який грубо порушив статтю 3, може бути тимчасово позбавлений права представництва, і Комітет міністрів може запропонувати йому вийти з Ради, згідно зі статтею 7* [5].

Отже, досліджуючи лінгвістичні особливості статутної документації ми дійшли висновку, що статут, як документ, що належить до офіційно-ділового стилю, має належні цьому стилю риси. Специфіка структури, лексики та синтаксису є взаємопов'язаною, оскільки документ виконує ряд функцій, які полягають не лише в донесенні інформації, але й регламентуванні діяльності організації.

Список використаних джерел:

1. Артикуца Н. В. Мова права та її вивчення студентами юридичних спеціальностей у вищих навчальних закладах України / Н. В. Артикуца // Зб. матер. наук.-практ. конф. – С. 155–158.
2. Волкотруб Г. Й. Стилїстика ділової мови: навч. посіб. / Г. Й. Волкотруб. – К.: МАУП, 2002. – 208 с. – Бібліогр.: 203–204.
3. Загорецька О. М. Збірник уніфікованих форм організаційно-розпорядчих документів / уклад: О. М. Загорецька, Л. В. Кузнєцова, С. Г. Кулешов; Держкомархів України. УНДІАСД. – К., 2006. – 73 с.
4. Мартинюк М., Якимович Б. Ділове українське мовлення: навч.-метод. посіб. для студ. навч. закладів фіз. виховання і спорту / М. Мартинюк, Б. Якимович. – Львів, 1998. – 65 с.
5. Statute of the Council of Europe. EST No.1. – Strasbourg: Documents and Publications Production Department of the Council of Europe, 1949. – 25 p.

Будко А. О., к. пед. н. Радецька С. В.

Херсонський національний технічний університет, Україна

ПОПОВНЕННЯ СЛОВНИКОВОГО СКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НЕОЛОГІЗМАМИ КОМП'ЮТЕРНОЇ ТЕМАТИКИ

Важливою умовою існування мови є її неперервний розвиток, який виявляється у появі нових слів і значень. Процес пізнання світу, поява нових і модернізація вже існуючих понять, зміни у соціальному житті, прогрес у науці та

техніці, поява нових об'єктів позамовної діяльності відбувається безперервно, що вимагає від мови забезпечення мовців необхідною кількістю нових лексичних одиниць. Значна кількість нових слів, які щорічно з'являються в англійській мові, вимагає від дослідників не тільки фіксацією у словниках, але й вивчення неологізмів в рамках певного періоду. Особливої уваги заслуговують неологізми сфери комп'ютерних технологій, які постійно поповнюють лексичний склад англійської мови. Це зумовлено низкою причин, найважливішою з яких є стрімкий розвиток комп'ютерної техніки і не менш стрімке проникнення нових технологій у повсякденне життя людей. Однак, незважаючи на вагогий внесок науковців у вивчення даної проблеми, окремі аспекти неології залишаються недостатньо дослідженими. Актуальність нашої статті полягає в дослідженні останніх тенденцій в сфері неологізації на прикладі комп'ютерної термінології.

Інтерес до вивчення причин появи нових слів, закономірностей і аномалій їхнього утворення не спадає протягом багатьох десятиліть. Проблеми утворення, перекладу та функціонування неологізмів вивчало багато вітчизняних та зарубіжних лінгвістів, таких як В. Н. Комісарова, Я. І. Рецкера, М. М. Шанський, О. А. Земська, А. О. Брагіна, Г. М. Віняр, Д. В. Мазурик, А. Самойлова та інші.

Неологізм – слово або мовний зворот, створені для позначення нового предмета чи вираження нового поняття. Кожне нове слово, що постає у мові, спочатку являє собою неологізм, а набувши широкого вжитку, входить в активний словниковий склад мови, перестає бути неологізмом [1, с. 151].

Чисельні комп'ютерні інновації входять до складу англійської та української мов разом з розвитком науки і техніки. В умовах відсутності певного поняття для позначення явища або об'єкта, процес номінації відбувається двома шляхами: новий термін запозичується з іншої мови разом з асиміляцією явища або поняття; або номінація відбувається засобами, існуючими у мові (напр., надання нового значення існуючим словам).

Розповсюджувачами неологізмів з царини комп'ютерної лексики є: 1) фахівці у галузі цифрових технологій, 2) засоби масової інформації, 3) активні користувачі комп'ютерних технологій.

Неологізми використовують для позначення: 1) складових частин комп'ютеру, наприклад: *baroque hardware* (громіздке апаратне забезпечення), *steam-powered iron* (застаріле, але надійне обладнання), *tired iron* (застаріле

обладнання); 2) програмних продуктів, комп'ютерних ігор, наприклад: *Microsoft Excel* (програмний продукт фірми Microsoft для роботи з електронними таблицями), *browser* (програма перегляду Web), *archiver* (архіватор), *utility* (утиліта, сервісна програма, призначена для виконання певної допоміжної функції), *Microsoft Outlook* (програмний продукт фірми Microsoft для роботи з електронною поштою), *DOS Disk Operating System* (дисківа операційна система, ДОС), *tarball* (архів файлів з розширенням tar), *wallpaper* (файл із лістингом програми), *bit-bucket* (кошик), *FPS First Person Shooter* («шутер» з видом від першої особи), *TPS Third Person Shooter* («шутер» з видом з боку); 3) назв фірм, що випускають апаратне та програмне забезпечення для комп'ютерів, наприклад: *MicroSoft*, *IBM*, *Hewlett Packard*; 4) роботи з комп'ютером, невдач в роботі з комп'ютером, наприклад: *beam* (послати по електронній пошті), *bum* (доводити написану програму до досконалості), *scrog* (зіпсувати, стерти інформацію), *send a message* – послати повідомлення, *delete (data)* – вилучити (інформацію), *disabled grovel* (виконувати дії уповільнено, але не втрачаючи працездатності), *barf* (видавати повідомлення про помилку), *glitch* («глючити», гальмувати), *handshaking* (ситуація успішного зв'язку між модемами), *surf* (переміщатися в Інтернеті), *gun* (відключити від мережі), *download* (переносити інформацію з мережі на свій комп'ютер), *freak* (підключитися до телефонних ліній), *log* (реєструвати, записувати, протоколювати); 5) користувача комп'ютера чи програміста, наприклад: *programmer* (програміст), *application developer* (розроблювач додатків), *program analyst* (програміст-постановник), *average programmer* (програміст середньої кваліфікації), *system administrator* (системний адміністратор), *softy* (програміст), *sys-frog*, *system jock* (системний програміст), *ironmonger* («електронщик»), *wirehead* (користувач мержі), *doco* (людина, що пише документацію), *netter*, *tourist* (користувач Internet), *flamer*, *pain in the net* (конфліктний користувач мережі), *bagbiter*, *lamer* (нерозумний, безпомічний, безглуздий користувач), *script kiddie* (недосвідчений зломщик, що використовує для своєї діяльності готові програми), *newbie*, *naive user* (початківець користувач у кіберпросторі, новачок), *wizard* (користувач, що розбирається в апаратному і програмному забезпеченні й допомагає новачкам), *high-rez* (спец), *lord high fixer* (головний фахівець), *superprogrammer* (суперпрограміст), *superuser* (привілейований користувач), *oldbie* (старожил, давній користувач Мережі); 6) повідомлення, які видаються користувачеві комп'ютером, наприклад: *Invalid Device*, *Can't open*,

system error; 7) абстрактні поняття, пов'язані зі світом Інтернету, наприклад: *cybersickness* (почуття хворобливості, викликане тривалим використанням Інтернету), *flame war* (суперечки з порушенням правил у сеансі зв'язку), *netiquette* (правила поведінки в мережі);

Відстежуючи основні тенденції в сфері неологізації треба зазначити, що основними моделями утворення неологізмів є: 1) префіксальний спосіб: *non-blocking* (неблокуючий), *hyperlink* (посилання в гіпертекстовій системі), *reformat* (переформатувати), *reuse* (повторно використати), *unbalance* (розузгодження), *e-book* (електронна книга); 2) суфіксальний: *caller* (викликаючий оператор, викликаюча програма), *decider* (блок вибору рішення), *webware* (програмні засоби доступу до веб-сторінок); 3) префіксально-суфіксальний: *reassignment* (зміна функцій), *outliner* (програма векторизації растрового зображення); 4) словоскладання: *workstation* (комп'ютер, підключений до мережі), *barfmail* (раптовий наплив пошти).

У сфері комп'ютерної мови останнім часом спостерігається значна кількість термінів, які включають до свого складу числівник, наприклад: *half-word*, *two-input*, *three-plus-one-address*, *four-digit*.

Останнім часом специфічними для англійської мови є: 1) багатокomпонентні терміни, що представляють собою лексикалізовані відрізки речення: *n-plus-a-half loop* – цикл з виходом з середини; 2) імперативні конструкції: *store-and-forward* – збереження та ретрансляція; 3) модель «дієслово + and + дієслово»: *point-and-click* – спосіб роботи з мишкою, *drag-and-drop* – перетаскування мишкою об'єкту; 4) утворення фразеологічних одиниць: *easter egging* – довільне переставлення не пов'язаних між собою частин програм.

Вивчаючи лексику комп'ютерної тематики, не можна не сказати про динаміку її розвитку, інтенсивність її збагачення новими мовними одиницями. Бурний розвиток комп'ютерної техніки спричинив активізацію номінативних процесів не лише в тих країнах, де ці технології розробляють і створюють, а й по всьому світі. У результаті глибокого проникнення комп'ютерної техніки у всі сфери життя суспільства, вона поступово втрачає вузькоспеціалізований характер функціонування та стає здобутком загальнолітературної мови.

Список використаних джерел:

1. Ганич Д. І. Словник лінгвістичних термінів / Д. І. Ганич, І. С. Олійник. – К.: Вища школа, 1985. – 360 с.

Бурова І. В.

Херсонський національний технічний університет, Україна

ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ ЮВЕЛІРНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ

Сучасна доба розвитку мови характеризується значним кількісним зростанням термінів у різних сферах науки і техніки, їх активним проникненням у загальну розмовну мову, процесом її інтелектуалізації, поповненням словникового складу новими одиницями. У зв'язку з розвитком науково-технічної інформації все актуальнішими стають проблеми вивчення особливостей функціонування термінів у процесі науково-технічного перекладу. Стаття присвячена основним труднощам перекладу спеціальних ювелірних термінів науково-технічної термінології англійської мови.

О. О. Реформатський визначає терміни «як однозначні слова, позбавлені експресивності» [2, с. 53]. Поняття «науково-технічний термін» можна визначити як номінативну групу (іменник чи субстантивне словосполучення), пов'язану із певним науково-технічним поняттям, що має стійкий комплекс ознак: системність, наявність дефініцій, тенденція до моносемічності в межах окремої термінології, відсутність експресії, стилістична нейтральність [5].

Оволодіння науковими знаннями неможливе без вивчення термінів та їх понять. Термін фіксує знання про спеціальний предмет, явище чи процес наукової сфери або професійної діяльності, розкриваючи його зміст за допомогою дефініцій шляхом виділення необхідних та достатніх ознак поняття. Враховуючи кількість диференційних ознак у семантичній структурі мовної одиниці, можна визначити ступінь термінологічності цього лексичного елемента. Відомо, що ступінь термінологічності буде тим вищий, чим більше диференційних семантичних ознак міститься в аналізованій термінологічній одиниці.

Не можна не погодитися з думкою про те, що головною умовою правильного перекладу науково-технічних термінів, тобто вибору потрібного слова з числа тих, що служать для передавання терміном змісту поняття в різних його значеннях, є розуміння того, про що в тексті йде мова, знання явищ дійсності та їх назв [4, с. 218]. Тобто перекладач повинен бути ознайомленим з відповідною сферою науки чи техніки та володіти спеціальною термінологією.

Особливої уваги при перекладі науково-технічних термінів вимагають так звані «фальшиві друзі» перекладача, тобто лексичні одиниці, що збігаються

зовнішньо і навіть за внутрішньою формою, але викликають хибні асоціації у зв'язку з наявністю в них іншого значення. Наприклад, термін «*inclination*» означає «нахил», а не українське «інклінація»; «*phenomen*» – «оптичний ефект», а не «феномен» тощо [7, с. 120–128]. Але труднощі перекладу пов'язані не з перекладом окремих термінів, які зафіксовані в термінологічному словнику, а з передачею правильного змісту кожної фрази, якому далеко не завжди відповідає дослівний переклад. Для цього знову ж необхідне знання предмета, про який іде мова.

При перекладі складних термінів та термінів-словосполучень важливу роль відіграє аналіз семантичних зв'язків між окремими компонентами терміна: «*uniaxial stone*» – «камінь, що має єдину оптичну вісь» [7, с. 133]. Залежно від сполучуваності, термін може мати різні значення: наприклад, ювелірний термін «*die – матриця*» [7, с. 114] може перекладатись у словосполученні таким чином: «*die casting*» – «лиття в металеву форму» [7, с. 114]; «*die forming*» – «процес вдавнення листового металу в матрицю» [7, с. 114]. Основні труднощі перекладу науково-технічних термінів полягають у наявності термінів-синонімів, полісемантичних термінів та термінів-неологізмів, що не мають перекладацьких відповідників, омонімічних термінів. Так, велика кількість термінів виражає одні й ті ж самі поняття чи явища дійсності. Це так звані терміни-синоніми, наприклад як: «*stone*», «*gem*» – «камінь» [6, с. 123], «*brilliant*», «*diamond*» – «діамант» [6, с. 142] «*sardius*», «*rubin*» – «рубін» [6, с. 150]. Для запобігання синонімії, небажаної в межах однієї термінології, треба використовувати певні критерії, наприклад, кількісні оцінки вмотивованості терміна, що виводяться на основі зіставлення його внутрішньої форми (буквального значення) та лексичного значення (словникової дефініції). Отже, в подібних випадках при перекладі із групи термінів-синонімів слід надавати перевагу більш умотивованим термінам.

Під полісемією (багатозначністю) розуміємо наявність у одного й того ж слова декількох пов'язаних між собою значень, що зазвичай виникають в результаті взаємодії та розвитку первинного значення цього слова [1, с. 95]. Полісемантичними термінами можуть бути як вузькоспеціальні терміни, так і широко вживані, що можуть мати два і більше значень навіть у межах однієї терміносистеми. Наприклад, «*dop*» – «мідний затискач (для огранювання діамантів)»; «*тримач алмазу (при його обробці)*» [7, с. 114].

Значні складнощі при перекладі виникають також через існування омонімічних термінів, коли один і той же термін може входити до різних терміносистем

даної мови, наприклад, «*cut*» в медицині «*порізатися*», «*розрізати*» у рідших випадках «*рана*». У спортивній термінології він означає «*швидкий ривок від захисника з метою отримати пас*», у агрохімії «*скошувати (урожай)*». «*Table*» має значення музичного терміну «*як верхня дека (у струнного інструменту)*» у поліграфії це «*матриця*», у космічній термінології перекладають як «*горизонт*». Таке співіснування термінів різних терміносистем часто трактують як міжгалузеву омонімію [3, с. 122].

Для правильного перекладу термінів-неологізмів можна скористатися вже існуючим відповідником у рідній мові, калькуванням, описово, транскодуванням або наявними інтернаціоналізмами [6, с. 226]. Наприклад, «*carat*» – «*карат (міра ваги дорогоцінних каменів)*» [7, с. 110]; «*bort*» – «*борт (невеликі частинки алмазу, які занадто малі для використання в ювелірних цілях)*» [7, с. 108]; «*doublet*» – «*дублет (камінь, зібраний з двох частин)*» [7, с. 114].

Зростання кількості інтернаціоналізмів у сучасній мові науки і техніки свідчить про тенденції міжнародного кооперування, інтеграції багатьох галузей з метою покращення ефективності професійного спілкування та обміну досвідом.

Виходячи з вищезазначеного, можна зробити висновок, що перекладач повинен орієнтуватися в тематиці текстів та володіти термінами і поняттями відповідної галузі науки чи техніки. Слід уникати «хибно орієнтуючих» термінів; перекладач повинен враховувати, до якої галузі науки чи техніки належить термін, особливо іншомовний. Необхідно уникати синонімічного вживання термінологічних одиниць або користуватися терміном з більшою вмотивованістю внутрішньої форми, розкриває саму сутність поняття і тим самим характеризується найбільшою кількістю диференційних ознак а також не шукати іншомовне слово, якщо в МП вже функціонує лексична одиниця з тим самим значенням. Термінологічні лакуни (прогалини) варто заповнювати інтернаціоналізмами. У перекладі повинні використовуватися терміни, що встановлені відповідними державними стандартами. Якщо в тексті зустрічається термін-неологізм, перекладач повинен сам підібрати еквівалент, використовуючи довідкову літературу.

Список використаних джерел:

1. Песина С. А. Полисемия в когнитивном аспекте: монография / С. А. Песина. – СПб.: РГПУ им. А. И. Герцена, 2005. – 325 с.
2. Реформатський О. О. Що таке термін і термінологія / О. О. Реформатський. – М.: Просвещение, 2007. – 283 с.
3. Самарин В. И. Пособие для самостоятельной работы студентов по дисциплине «Обработка алмазов и оценка качества бриллиантов» / В. И. Самарин, С. В. Золотова. – М.: Рос. экон. акад., 2008. – 342 с.

4. Федоров А. В. Основы общей теории перевода / А. В. Федоров. – М.: Филология, 2007. – 320 с.
5. Филологические науки. Актуальные проблемы перевода [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.rusnauka.com/9_NND_2013/Philologia/6_132258.doc.htm
6. Diamonds. Revised and reprinted edition / E. A. Bruton. – London: N.A.G. Press Ltd., 2008. – 302 p.
7. Knuth B. G. A Reference of Gems, Metals, Formulas, and Terminology for Jewelers / B. G. Knuth. – Toronto: Jewelers Press, 2007. – 134 p.

К. філол. н. Возненко Н. В., Харковець Г. В.

Херсонський національний технічний університет, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ НІМЕЦЬКИХ ТЕРМІНІВ-АБРЕВІАЦІЙ ГАЛУЗІ АВТОМОБІЛЕБУДУВАННЯ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ

Зважаючи на складну структуру більшості німецьких термінів та у зв'язку з актуальністю мовної та часової економії, останнім часом спостерігається значна тенденція до скорочення термінів, завдяки чому зокрема аббревіатури стають одним з популярних засобів для їх позначення.

Абревіація як специфічне мовне явище привертало увагу багатьох дослідників. Існування різних підходів до пояснення причин виникнення аббревіатур відображають плюралізм думок щодо умов їх утворення. Істотний внесок у розвиток теорії аббревіації зробили праці таких учених як К. А. Дюжикова та О. С. Кубрякова, які досліджували межі між аббревіацією та словоскладанням [3], Ю. В. Горшунов, який досліджував прагматику аббревіатур [2] та багато інших.

Багато лінгвістів цікавилися проблемою виникнення скорочень. Так, Н. М. Алексєєва визначила фактори, які зазвичай спричиняють появу аббревіатур, та вивчила їх історичний розвиток [1]. На її думку, існують фактори лінгвістичні та нелінгвістичні (екстралінгвістичні), або чинники внутрішні та зовнішні (по відношенню до мови). При цьому до екстралінгвістичних причин виникнення аббревіацій дослідниця цілком справедливо відносить:

- 1) науково-технічний і соціальний прогрес;
- 2) зростання потоку інформації;
- 3) широке використання механічних засобів зв'язку [1, с. 23].

Що стосується лінгвістичних причин, то нею розглядаються:

- 1) тенденція до компресії, мовної економії;
- 2) нерівномірність розподілу інформації між окремими елементами мовного потоку;

3) вплив розмовних і жаргонних елементів на лексику;

4) здатність до утворення слова для закріплення нового поняття замість його опису [1, с. 24].

Абревіація як особливий спосіб словотворення спрямована на створення більш коротких порівняно з вихідними структурами синонімічних їм номінацій. Вихідним теоретичним підґрунтям для визначення **абревіації** стало для нас, слідом за О. С. Кубряковою, розуміння її як процесу «створення одиниць вторинної номінації зі статусом слова, який полягає в усіканні будь-яких лінійних частин джерела мотивації і який призводить у результаті до появи такого слова, яке у своїй формі відображає якусь частину або частини компонентів вихідної одиниці» [4, с. 71]. Результативну одиницю такого процесу називають **абревіатурою**.

Явище абревіації поширене у сучасній німецькій мові загалом, і в термінології автомобілебудування зокрема. При цьому найбільшою функціональною активністю відзначаються терміни-абревіатури, утворені з початкових літер лексичних компонентів словосполучення. Ці абревіатури належать до абревіатур буквених, тобто утворених з алфавітних назв початкових літер вихідного словосполучення, наприклад: *ABS (Antiblockier System)* – антиблокувальна система гальм, *AGS (Adaptive Getriebe-Steuerung)* – самоналагоджувальна система автоматичної коробки передач, *ASMS (Automatisches Stabilitats Management System)* – протизаносна система, *ASC (Anti-Slip Control)* – автоматика запобігання буксуванню, *EDS (Elektronische Differentialsperre)* – електронне блокування диференціала, *MSR (Motor Schleppmoment Regelung)* – система контролю за гальмуванням двигуна, *RDC (Reifen Druck Control)* – система контролю за тиском повітря в шинах, *SLS (Self-Levelizing Suspension)* – система самовирівнювання підвіски.

Меншою функціональною активністю відзначаються терміни-абревіатури, утворені шляхом поєднання початкової частини одного компонента (або кількох компонентів) і повного компонента, тобто так звані частковоскорочені слова, наприклад: *Kmstand (Kilometerstand)* – пробіг автомобіля, *eAussenspiegel* – електродзеркало, *eDach* – електролюк, *eFH* – *eFensterheber* – електросклопідійомник, *CD-Wechsler* – *CD-чейнджер* або *програвач компакт-дисків з механічним пристроєм, який дозволяє прослуховувати декілька дисків один за одним.*

Рідко вживаними є буквено-цифрові або звуко-цифрові терміни-абревіатури (наприклад: *3-t. (drei-türig)* – автомобіль з трьома дверима) та терміни-абревіатури, утворені зі скорочених початкових елементів (морфем) словосполучень

(наприклад: *WiWa (Waschen der Scheinwerfer) – система миття фар*). Аббревіатури обох типів належать до ініціальних аббревіатур або акронімів (скорочення з початкових літер багатокomпонентних термінів-словосполучень).

Серед різних способів перекладу термінів-аббревіатур більшість перекладачів виділяють наступні: скорочений переклад, переклад шляхом транслітерації та експлікація [5]. Скорочений переклад та транслітерацію можна поєднати, оскільки ці обидва способи перекладу вживаються у тому випадку, коли певне скорочення поширене і загальновідоме носіям мови перекладу, наприклад: *ABS – система АВС*. У процесі перекладу німецькі літери замінюються відповідними літерами української мови. Але такий спосіб перекладу використовується не дуже часто, так як більшість термінів-аббревіатур є маловідомими. У такому випадку перекладачеві необхідно подати переклад його повного, нескороченого варіанту і лише за необхідності транслітерувати аббревіатуру або утворити її з перших літер українського терміна-словосполучення, наприклад: *EBV (Elektronische Bremskraftverteilung) – електронна система розподілення гальмівних сил*. При такому введенні скорочення в перекладі його необхідно взяти в дужки, а надалі у тексті вживати його, а не повний варіант терміна. Іноді при першому згадуванні вживається скорочений переклад, а його розшифрований варіант подається у виносці.

Отже, німецька галузь автомобілебудування характеризується вживанням термінів-аббревіатур і постійно поповнюється термінологічними одиницями скороченої форми, які репрезентовані у чотирьох основних формах: аббревіатури, утворені з початкових літер лексичних компонентів словосполучення; буквено-цифрові аббревіатури; аббревіатури, утворені зі скорочених початкових елементів (морфем) словосполучень та аббревіатури, утворені шляхом поєднання початкової частини одного компонента (або кількох компонентів) і повного компонента, тобто так звані частковоскорочені слова. Скорочення лексичних одиниць як принцип номінації є свідченням спроби раціональної комунікації, так як спрощується форма номінальної одиниці. Найпопулярнішим та найуживанішим типом аббревіації в межах німецької термінології галузі автомобілебудування є акроніми, які якнайкраще задовольняють потребу в спрощенні складних понять та мають легко відтворювану та прозору структуру. Основними способами перекладу автомобілебудівних термінів-аббревіатур є скорочений переклад, переклад шляхом транслітерації та експлікація.

Список використаних джерел:

1. Алексеева Н. Н. Типология сокращенных лексических единиц современного английского языка / Н. Н. Алексеева. – М.: Наука, 1984. – 151с.
2. Горшунов Ю. В. Прагматика аббревиатуры / Ю. В. Горшунов. – М.: МГУ, 1999. – 299 с.
3. Дюжикова Е. А. Аббревиация сравнительно со словосложением: структура и семантика / Е. А. Дюжикова. – М.: МГУ, 1997 – 340 с.
4. Кубрякова Е. С. Типы языковых значений. Семантика производного слова / Е. С. Кубрякова. – М.: Наука, 1981. – 200 с.
5. Латышев Л. К. Технология перевода / Л. К. Латышев. – М.: НВИ-Тезаурус, 2000. – 280 с.

Воскобойник Ю. В., к. пед. н. Радецька С. В.

Херсонський національний технічний університет, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ПАТЕНТНИХ ОПИСІВ

Патентні описи – це найбільш формальний вид науково-технічних документів, так як вони є основною документацією, в якій відображено винахід. Тому мають повністю розкривати технічну сутність винаходу і містити достатню інформацію для подальшої розробки об'єкта винаходу або його експлуатації. Переклад опису на винахід до патенту має також відповідати встановленим у кожній країні дійсним стандартам [4].

Завдання перекладача – точно передати суть оригіналу, максимально точно приблизивши її до стилістичних та лексико-семантичних норм мови перекладу. Для цього, крім знання мови та відповідного тезаурусу, перекладачеві необхідно знати структуру, стиль та термінологію патентних описів мови перекладу та мови оригіналу.

До основних особливостей мови американських та британських патентних описів належать [2, с. 73]:

1. Широке використання штампів та кліше: «*as disclosed in the prior patent specifications*» – «згідно з раніше опублікованим описом», «*novel features*» – «раніше незапатентовані особливості винаходу», «*the terminology should not be regarded as limiting*» – «термінологія не обмежується поняттям певного терміну»;

2. Наявність великої кількості синонімів, які можна розділити на дві групи. Перша група налічує такі, які являються синонімічними тільки у певних словосполученнях: «*to aid better*», «*to enhance*», «*to improve*», «*to increase*», «*to raise efficiency*» – «*підвищити*». Друга група містить такі слова, які незалежно від сполучення з іншими словами, є синонімами: «*complaint*», «*default*», «*defect*», «*defective feature*», «*deficiency*» – «недолік»;

3. Використання архаїзмів, більшість з яких мають словникові відповідники. Проте, їх переклад також не викликає значних труднощів. Варто лише прислівник «*there*» замінити на займенник «*it*» або «*them*», в залежності від контексту. Прислівник «*where*» можна замінити займенником «*which*»: «*therealong*», «*therebetween*», «*herein*», «*thereof*», «*hereinabove*», «*thereto*», «*herewith*», «*thereat*», «*thereby*», «*whereby*»;

4. Широке використання канцеляризмів, які передують детальному опису винаходу: «*accompanying*», «*annexed*», «*appended*» – «нижчезазначений, в додатках»;

5. Використання граматичних конструкцій від першої особи, які при перекладі доцільно опускати: «*My invention relates to...*» – «винахід стосується...», «*I aim to provide an engine...*» – «мета винаходу – створити двигун»), «*According to the invention we provide an engine...*» – «до уваги пропонується двигун...».

У структурі патентних описів мови оригіналу та мови перекладу можна виділити два основних розділи: бібліографічні дані та детальна основна частина. Крім того, частіше за все у текстах патентних описів зустрічаються наступні розділи [1, с. 171]:

- «заголовок опису та назва винаходу» – «*title of the invention*»;
- «реферат» – «*abstract of the disclosure*»;
- «вказівка області винаходу» – «*the field of the invention*»;
- «огляд відомого рівня техніки» – «*criticism of the prior art*»;
- «мета винаходу, технічне завдання, технічні засоби» – «*summary of the invention*»;
- «рисунок та стислий опис його видів» – «*drawing and brief description of its views*»;
- «детальний опис винаходу» – «*detailed description*»;
- «формула винаходу» – «*claims*»;
- «техніко-економічні результати використання винаходу» – «*statement of the advantages to be gained by the invention*»;
- «посилання» – «*references cited*».

Проте, на практиці деякі розділи можуть бути опущені або об'єднані, але за умови, що дані, які мають містити ці розділи, повинні бути зазначені в інших розділах того чи іншого патентного опису.

У патентних описах досить часто зустрічається детальний розділ, де розтлумачується патентна формула. Незважаючи на те, що вона приводиться ближче до кінця опису патенту (у американських патентах взагалі в кінці), патентна формула є ключовим розділом [3, с. 21], так як реалізує основне комунікативне завдання – формулює предмет, суть винаходу та приводить аргументацію, щодо новизни

даного пристрою, і виділяється певними словосполученнями, які досить чітко визначають мовну специфіку патентної документації, наприклад: «*what is claimed as new is as follows...*», «*it is therefore particularly pointed out distinctly claimed as the invention...*», «*the claims defining the invention are as follows...*». Найуживанішими є вирази «*What is claimed is...*» та «*What I claim is...*», які варто перекладати як «*Формула винаходу*» або «*Предмет винаходу*».

Таким чином, можна зробити висновок, що тексти патентних описів містять лексику двох рівнів: загальнонаукова лексика, юридична лексика із сфери патентного права. Тут відсутнє дwoяке трактування значення слів, широко використовуються скорочення, умовні позначення (характерні для наукового стилю), канцеляризми, архаїзми, специфічні конструкції від першої особи (характерні для офіційно-ділового стилю) – все це визначає специфіку текстів патентних описів, а також викликає певні труднощі при перекладі. З одного боку, поєднання двох стилів з використанням юридичної лексики та лексики зі сфери патентного права, а також певної області техніки; введення нових понять призводить до надзвичайних труднощів для перекладача під час розуміння тексту патентних описів. З іншого боку, стандартна форма викладу, характерна для мови перекладу та мови оригіналу, структура патентних описів з чітко виділеними розділами, наявність словосполучень-кліше, а також лексем з прямими словниковими відповідниками, полегшують процес сприйняття тексту опису та його подальший переклад.

Список використаних джерел:

1. Климзо Б. Н. Перевод патентов / Б. Н. Климзо. – М.: МГПИИЯ им. М. Тореца, 1976. – 115 с.
2. Малёнова Е. Д. Перевод патентов США и Великобритании: от теории к практике: учеб.-метод. пособ. / Е. Д. Малёнова, Л. А. Матвеева. – Омск: Изд-во Омск. гос. ун-та, 2008. – 144 с.
3. Cross Martin. Literal Translation of Patents / Martin Cross. – 2010. – No. 1 (19). – P. 19–28.
4. Hamburg C. Bruce. Translating Patents: Issues in Prosecution / Bruce C. Hamburg. – New York Law Journal. – 2010. – Vol. 244. – № 28.

Гонтар А. М., к. пед. н. Радецька С. В.

Херсонський національний технічний університет, Україна

ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ЕКСПРЕСІЇ В НАУКОВО-ПОПУЛЯРНІЙ ЛІТЕРАТУРІ: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ

Серед лінгвістів існує безліч думок щодо визначення поняття «експресія». Цим питанням займалось багато вчених серед яких Н. Н. Маєвський [3], І. В. Арнольд [1], В. А. Чабаненко [4], В. І. Шаховський [5], І. Р. Гальперін [2] та ін.

Особливої актуальності набула проблема споріднених лінгвістичних понять з категоріє експресії та їх функціонування у літературі різних стилів, оскільки створення експресивного забарвлення, образність мовних одиниць та вираження суб'єктивності автора розглядається з урахуванням людського фактора, когнітивних аспектів експресивності, та прагматичного потенціалу мовних одиниць. В даній роботі ми розглянемо можливі засоби вираження експресії у творах науково-популярної літератури, оскільки це питання недостатньо вивчене у порівнянні з художньою літературою. Що стосується суто наукового стилю, то наявність таких засобів у науковій літературі розглядається як відхилення від норми.

З поняттям експресивності та експресії пов'язані також поняття емоційності, образності, інтенсивності та модальності. Сьогодні ці категорії активізуються майже у всіх літературних стилях. Як ці категорії актуалізуються у науково-популярній літературі та способи їх відтворення у перекладі будуть розглянуті у даній статті.

Для кращого розуміння вищезазначених понять доцільно надати їх визначення. За визначенням В. А. Чабаненка, **експресія** – це підсилення виразності (процес), а **експресивність** – підсилена виразність (результат), така властивість мовного знака, яка деавтоматизує його сприйняття, підтримує загострену увагу, активізує мислення, викликає почуттєву напругу читача [4, с. 7].

Експресивність виразу градується за допомогою **інтенсифікаторів** – слів, які посилюють експресивність [1, с. 130]. Засоби, які підвищують ступінь експресивності є засобами **інтенсивності**.

В. І. Шаховський розуміє **інтенсивність** як констатуючий компонент експресивності, що є семантичною категорією та проявляється як у вигляді конотації, так і денотації [5, с. 32].

Що стосується таких понять як **емоційність** та **оцінка**, то в переглянутих доробках їх не розділяють. Тож при написанні цієї роботи поняття емоційного, оцінювального та експресивного будуть взяті як синонімічні.

Експресивність тісно пов'язана з **модальністю**, оскільки категорія модальності актуалізується в прагматичному потенціалі висловлювання. Прагматичний аспект тексту І. Р. Гальперін розглядає як «функціональну направленість, тобто орієнтацію на виконання будь-якої заздалегідь запланованої цілі повідомлення [2, с. 16]».

На основі теоретичної праці В. А. Чабаненка можна зробити висновок про те, що явище експресії можна тлумачити виходячи з принципового розрізнення функціонально (мовленнєвого) та системно-структурних аспектів мови. Так експресію можна прирівняти до виразності і розглядати як властивість мови, будучи функціональною категорією, яка проявляє себе під час акту комунікації конструктивним засобом, який підвищує виражальні можливості тексту.

Основною функцією експресивності є функція впливу, тобто наслідком вживання експресивних засобів у мовленні є актуалізація категорії експресії, ці поняття є взаємопов'язаними. Деякі вчені взагалі не розділяють ці поняття, оскільки їх формальні та функціональні аспекти співпадають, тому у статті вони будуть розглядатися як синонімічні лінгвістичні явища.

Науково-популярна література розрахована на широке коло читачів і допускає проникнення в неї експресивних елементів та прояву авторської індивідуальності та суб'єктивності. В науково-популярному підстилі вони слугують для пояснення, конкретизації, досягнення доступності викладу наукової інформації (**популяризація науки** – самостійна та важлива суспільна сфера діяльності, яка має свої цілі, задачі, засоби та область застосування [3, с. 11]).

На відміну від текстів науково стилю, де прийнято вживання безособових речень, у текстах науково-популярного підстилю розповідь може йти від першої особи однини та множини, що у текстах виступає засобом **діалогізації**:

«*We shall come back to this notion later* [6, р. 48]» – «*На слід повернутись до цієї ідеї пізніше* [переклад наш – А. М.]».

Широко використовується у науково-популярній літературі такий прийом як авторські відступи, які створюють паузи у подачі інформації та вносять до тексту динамізм та емоційність: «*I noted earlier that as many as half a million cells might be generated per minute, on average, for the first four months of gestation in humans* [6, р. 2]» – «**Раніше я помітив**, що, в середньому, аж півмільйона клітин може утворюватися у людей за хвилину у перші чотири місяці вагітності [переклад наш – А. М.]».

Щоб надати викладу більшої цікавості та встановити контакт з читачем автор науково-популярного твору може використовувати прийоми **постановки запитань**, які також активізують розумову діяльність читача, полегшують сприйняття інформації та актуалізують категорію модальності: «*I noted above that virtually all neurons are generated by about birth or certainly by six months of age. Thus, what underlies the remarkable growth of the brain in the first three to five years of life?*» [6, р. 2]» – «**Вище я зазначив**, що фактично всі нейрони утворюються перед

народженням, чи у шість місяців напевне. Отже, що лежить в основі надзвичайного росту мозку у перші три-пять років життя?» [переклад наш – А. М.]

З метою привернення уваги читача автор вдається до використання у творі **перифраза** – троп, який полягає у заміні назви предмета описовим зворотом, вказуючи його істотні, характерні ознаки [1, с. 104]. Вони часто містять метафори, оцінну лексику, епітети і виконують естетичну функцію: «*This brilliant invention is a product of Newton's mature years* [8, р. 3]» – «*Це блискуче відкриття є результатом зрілих років Ньютона* [переклад наш – А. М.]». У перекладі перифраза відтворена **дослівним перекладом**, що надає певної образності тексту, та привертає увагу читача.

Одним з найпоширеніших прийомів, які автор використовує з метою зацікавити читача є **порівняння**. Саме завдяки проведенню аналогії з відомими явищами та предметами автору вдається популяризувати складні наукові явища: «*In the case of the foveal cones, the packing geometry is regular enough to produce moiré patterns that look like zebra stripes* [8, р. 76]» – «*У випадку з фовеальними кутами зору, структура елементів насадки є досить правильною аби створити муаровані візерунки, які схожі на смуги зебри* [переклад наш – А. М.]». Порівняння у науково-популярному творі сприяє розумінню предмета дослідження. При перекладі цього речення ми вдалися до **дослівного перекладу**.

Використання **риторичних питань** робить текст яскравим та емоційно-експресивним. Риторичні питання підтверджують або заперечують будь-яке твердження, за граматичним оформленням представлені питальними реченнями: «*And what do I say?* [7, р. 10]» – «*Про що це я?* [переклад наш – А. М.]». Риторичне питання відтворене за допомогою **сміслової модуляції**, оскільки дослівний переклад порушує природне звучання української мови.

Деколи для експресивності та зацікавлення читачів автори використовують **оказіоналізми**: «*I have my own learned-in-the-trenches advice after a year of relandscaping our backyard...* [7, р. 10]» – «*Після року переландшафтування нашого заднього подвір'я, я здобув земельно-скопувальний досвід...*» [переклад наш – А. М.]. Оказіоналізми відтворюються у тексті перекладу способом **калькування** окремих компонентів слів, тобто при перекладі увага приділяється морфологічному складу слів.

Отже, інформація в науково-популярній літературі є інтелектуальною та експресивною. Саме завдяки поєднанню художнього з науковим досягається популяризація науки. У приведених прикладах автори науково-популярних текстів використовували такі стилістичні засоби як оказіоналізми, порівняння,

риторичні питання, перифраз, авторські відступи, які надавали тексту експресивність, емоційність, образність та модальність. Відтворення засобів актуалізації вищезазначених категорій є невід'ємною умовою, оскільки у науково-популярних творах окрім популяризації знань за допомогою стилістичних засобів, прийомів та відходження від норм наукового стилю розкривається внутрішній світ автора та його суб'єктивна точка зору. Засоби експресії у науково-популярних творах найчастіше перекладаються дослівним перекладом (постановки питань, порівняння, епітети, перифрази), а також за допомогою смислової модуляції (риторичні питання) та калькування окремих компонентів складених слів (оказіоналізми). Важливим завданням для перекладачів є подальше вивчення засобів популяризації наукового знання та якісний переклад науково-популярної літератури, що сприяє поширенню знань серед непрофесіоналів, чи спеціалістів з інших галузей.

Список використаних джерел:

1. Арнольд И. В. Стилистика. Современный английский язык: учеб. для вузов / И. В. Арнольд. – М.: Флинта, Наука, 2002. – 311 с.
2. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. – М.: Наука, 1981. – 139 с.
3. Маевский Н. Н. Особенности научно-популярного стиля: автореф. дис. канд. филол. наук / Н. Н. Маевский. – Ростов-н/Д., 1979. – 25 с.
4. Чабаненко В. А. Основы мовної експресії / В. А. Чабаненко. – К.: Вища школа, 1984. – 168 с.
5. Шаховский В. И. Экспрессивность и оценка – компоненты детонации / В. И. Шаховский // Образные и экспрессивные средства языка. – Ростов-н/Д.: Ростовский Государственный Педагогический Университет, 1986. – С. 32.
6. Dowling J. The great brain debate / J. Dowling. – Washington D. C.: Joseph Henry Press, 2004. – 179 p.
7. Marken B. A small thinker / B. Marken // Garden design. – Apr 2006. – P. 10.
8. Shevell S. The science of color (2nd ed.) / S. Shevell – London: OSA, 2003. – 325 p.

Куценко К. В., к. пед. н. Радецька С. В.

Херсонський національний технічний університет, Україна

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРИЙОМИ ПЕРЕКЛАДУ МОРСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Вивчення англійської морської термінології на сучасному етапі характеризується активною взаємодією теоретичного та прикладного аспектів. Теоретичні дослідження спрямовані на вивчення термінології англійської мови або на порівняльне вивчення терміносистем англійської та української і російської

мов. Ці дослідження мають безпосередній вплив на сучасну лексикографічну практику, оскільки саме в ній вирішуються проблеми впорядкування системи термінів однієї мови і питання, пов'язані з приведенням термінів у відповідність шляхом перекладу та запозичення.

Актуальність нашої статті полягає у дослідженні та виявленні найбільш адекватних шляхів перекладу морської термінології і обумовлена потребами у перекладі морських термінів, важливою роллю торгівельно-морського флоту у сучасному світі та питанням підготовки спеціалістів зі знанням іноземних мов у відповідній галузі.

Незважаючи на значні напрацювання у галузі військової та морської термінології, низка проблем залишається недостатньо вивченою. Лише комплексний аналіз процесу формування військово-морської терміносистеми дозволяє з'ясувати закономірності розвитку української військово-морської термінології з метою логічного і лінгвістичного упорядкування її та створення ґрунтовного лексикографічного опису з огляду на лексико-семантичну та структурну характеристики.

Становлення та розвиток системи англійської морської термінології обумовлені як екстра-, так і інтралінгвістичними чинниками. Розширення морської терміносфери англійської мови відбувається за рахунок ускладнення концептосфери, що відбиває уявлення носіїв англійської мови про плавальні засоби, внаслідок виникнення нових типів суден, що позначаються згідно з типовими для мови моделями номінації [2, с. 16].

Історичний аспект формування морської термінології у цілому знайшов відображення в дослідженнях ряду вчених, насамперед Н. А. Смірнова, І. К. Сморгонського, Б. Л. Богородського, С. Я. Розена Функціональні та структурно-семантичні аспекти англійської морської термінології висвітлені у працях І. П. Массаліної, О. І. Скорикової, О. Г. Козловської та ін. Поряд з цим слід зазначити, що переважна частина дослідників зосереджує увагу на специфіці морських термінів, досліджуваних на матеріалі художніх творів, тоді як питання терміносфери текстів офіційно-ділового стилю залишається відкритим. Тому у плані суто термінологічного дослідження актуальним видається уточнення специфіки відтворення морських термінів саме на матеріалі текстів нехудожнього стилю.

Характер відповідностей між термінами різних мов – головна проблема двомовної термінологічної лексикографії. Для термінологічної практики актуальною постає міжмовна уніфікація термінів. Підбір терміноелементів однієї мови відповідно до термінів іншої мови дає можливість зіставити семантично

адекватні та неадекватні терміни. У процесі перекладу термінів вирішуються практичні питання використання інтернаціональної та іншомовної термінології [1, с. 8].

Терміносистема англійської мови морської справи складається на основі мовних і немовних знань, інформації про певні фрагменти картини світу і учасників професійної комунікації. Подібна система динамічна, вона здатна віддзеркалювати зміни, що відбуваються у окремій сфері діяльності і у суспільстві в цілому, і може змінювати свою структуру залежно від прагматичних цілей її використання (тими, хто створює морські технології, їх користувачами або тими, хто займається даною сферою діяльності).

Теоретичний та практичний доробок дослідників питання надає можливість охарактеризувати англійську мову морської справи як складну систему, що розвивається, та має структури й підструктури. Тим актуальнішим у нашому дослідженні постає питання адекватності і варіативності перекладу морських термінів, проблема специфіки їх відтворення, шляхів знаходження продуктивних способів перекладу морських термінів у текстах офіційно-ділового стилю, методів, що дозволяють досягти адекватного перекладу. Звернемося до огляду систем прийомів відтворення термінів, що пропонуються дослідниками та розглянемо їх на прикладі англійських морських термінів, перекладених російською мовою (матеріалом слугували тексти посадових інструкцій).

В. М. Лейчик, надаючи розгорнуту класифікацію термінів, водночас пропонує найбільш поширені способи перекладу термінів, зосереджуючись на термінологічних аспектах перекладу науково-технічної літератури:

1) виявлення еквіваленту терміну («*logbook*» – «судовий журнал»; «*chief officer*» – «старший помічник капітана»);

2) семантична конвергенція (створення нового терміну шляхом надання існуючому слову чи словосполучі нового значення під впливом терміну, що перекладається);

3) калькування (семантичне та структурне) («*vessel owners*» – судовладельцы; «*loss of cargo*» – потеря груза»);

4) запозичення («*offshore zone*» – оффшорная зона; «*difference*» – дифферент»);

5) використання інтернаціоналізмів («*illuminators*» – иллюминаторы») (окремо Лейчик В. М. зазначає, що особливим випадком перекладу терміна, що поєднує калькування з одного боку, та використання запозичення чи інтернаціоналізму, з іншого, є створення гібридотермінів);

б) переклад терміну описовою конструкцією («*ice formation fight*» – «меры, направленные на устранение обледенения судна») [1, с. 45].

О. І. Скорикова, окрім вищезгаданих, виокремлює наступні способи перекладу термінів: переклад професіоналізмом («*jacob's ladder*» – «штормтрап»); при перекладі багатокomпонентних термінів інколи пропонується спосіб компресії, тобто опущення семантично незначного елемента або поєднання декількох слів в одне; відмова від перекладу терміна [4, с. 12].

Вибір способу перекладу терміна визначається рядом факторів. Серед них виокремлюють: логіко-предметний фактор, термінологічний фактор, стилістичний фактор, фактор нормативності та власне лінгвістичні фактори.

Таким чином, для успішного виконання всіх напрямків діяльності у сфері перекладу морської термінології, перекладач повинен оволодіти певним обсягом знань у галузі терміно- та перекладознавства.

Перспективним є подальше дослідження питання відтворення термінів у різних типах текстів офіційно-ділового стилю.

Список використаних джерел:

1. Лейчик В. М. Лингвистические проблемы терминологии и научно-технический перевод / В. М. Лейчик, С. Д. Шелов. – М.: Всесоюзный центр переводов, 1990. – 77 с.
2. Масаліна І. П. Средства выражения связующей функции в английском языке военно-морского дела: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з філол. [Електроний ресурс] / І. П. Масаліна. – Калінінград, 2009. – 48 с. – Режим доступу: <http://www.dissercat.com/content/sredstva-vyrazheniya-svyazuyushchei-funktsii-v-angliiskom-yazyke-voenno-morskogo-dela>
3. Поваляев Г. Н. Англо-русский толковый словарь морских терминов / Г. Н. Поваляев. – М.: Космосинформ, 1997. – 205 с.
4. Скорикова О. І. Адекватность и вариативность перевода морских и военных терминов в художественном тексте: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук [Електроний ресурс] / О. І. Скорикова. – М., 2002. – 38 с. – Режим доступу: – <http://www.dissercat.com/content/adekvatnost-i-variativnost-perevoda-morskikh-i-voennykh-terminov-v-khudozhestvennom-tekste>

Шалова Е. С., к. пед. н. Привалова Ю. В.

Южный Федеральный Университет,

г. Ростов-на-Дону, Российская Федерация

ЯЗЫКОВЫЕ ОСОБЕННОСТИ АНГЛИЙСКИХ РЕКЛАМНЫХ СЛОГАНОВ И ИХ ПЕРЕВОД НА РУССКИЙ ЯЗЫК

Пожалуй, жизнь современного общества просто невозможно представить без рекламы. Она преследует нас повсюду, диктует стиль и образ жизни, «дает» советы, а порой просто навязывает свои идеи. Именно реклама ежедневно

и массированно воздействует на мышление большей части населения всего земного шара, что способствует не только формированию покупательских предпочтений, но и становлению определённых стандартов мышления и даже социального поведения различных слоев населения всего мира. Ни одно продвижение товара не обходится без рекламного ролика и яркого слогана, который оказывает сильное воздействие на сознание потенциального покупателя. Понятие «слоган» (sluagh-ghairm) восходит к галльскому языку и означает переводится как «боевой клич», с которым воины шотландского клана бросались на врагов (у каждого клана, естественно, был свой клич). А значит любой слоган должен «кричать» о качестве товара и его преимуществе перед другими, призывая потребителей к его приобретению. Поэтому при подготовке информации, с которой компании предстоит выйти на международный рынок, особое внимание следует обратить именно на перевод рекламного призыва или слогана.

Актуальность выбранной темы продиктована не только широкой распространённостью рекламных слоганов в повседневной жизни, но и тем, что, по своей сути, слоган является неким отражением окружающей действительности в языке и речи. Предметом нашего исследования являются англоязычные слоганы и их русскоязычные эквиваленты. Цель исследования – выявить языковые особенности англоязычных рекламных слоганов и проанализировать способы их перевода на русский язык.

Перевод слоганов в достаточной степени отличается от перевода произведений художественной литературы, где ключевым моментом является воссоздание эстетических и художественных достоинств произведения. При переводе слоганов на передний план встает сохранение коммуникативной задачи исходного текста. Потому необходимо обращать внимание не только на языковые различия, но и проблемы социолингвистической адаптации рекламного текста. Для переводчика важно знание не только теоретических основ перевода, но и экстралингвистических реалий.

Успех рекламного слогана и его перевода – в гармоничном соединении основной идеи рекламы со средствами выразительности, которые наиболее ей соответствуют.

А теперь рассмотрим основные языковые средства, используемые в англоязычной рекламе и соответствующие приемы их перевода.

Для рекламных лозунгов характерно употребление глагола, чаще всего в императиве, что придает рекламному тексту динамичность. Некоторые слоганы

состоят только из глаголов, но в любом из текстов присутствует хотя бы один: «Invent»- «Изобретай» (HP). В данном случае использован дословный перевод, который, стоит отметить, встречается крайне редко, чаще всего перевод вольный или же адаптированный, то есть с учетом культурных особенностей аудитории.

Среди прочих языковых средств – прилагательные в сравнительной и превосходной степени: «Save Money, Live Better» – Walmart («Бери деньги – живи лучше»), «The greatest tragedy is Indifference» – American Red Cross («Величайшая трагедия жизни – безразличие»). По частотности употребления преобладает превосходная степень, что оправданно, поскольку каждый из рекламируемых товаров «лучший» и «самый качественный». В самом же переводе, как мы видим, сохраняется употребление сравнительной или же превосходной степени прилагательного.

К другим приемам относится персонификация рекламы, которая заключается в употреблении личных местоимений. Чаще всего это местоимения 2-ого лица, пример – слоган Hallmark: «When You Care enough to send the very best». Реже используются местоимения 1-ого лица (слоган L’Oreal: «Because I’m worth it», хотя позднее (в 2000 году) местоимение 1-ого лица заменили местоимением 2-ого лица- L’Oreal: Because you’re worth it). В переводе мы также встретим местоимения 1-ого или 2-ого лица – «Л’Ореаль: потому что вы этого достойны».

Лексика слоганов богата абстрактными существительными: quality, beauty, love, power, innovation. Подобные существительные переводятся буквально: Aston Martin – «Power. Beauty & Soul». (Астон Мартин – «Сила. Красота. Душа».)

Своеобразным прилагательным-клише в рекламе стало прилагательное ‘good’: «Maxwell House – Good to the last drop» – «Максвелл Хаус – хорош до последней капли.» Что касается перевода, то прилагательное переводится как краткое, в своей полной форме (хороший) практически не встречается.

Говоря о других особенностях лексической наполненности рекламного текста, стоит упомянуть сленг; его употребление сразу же определяет аудиторию потребителей, по большей части это молодежь. Например, слоган PSP (Sony Playstation Portable) – «PSP. Hells Yeah» – «Да, чёрт возьми» (сленг сохраняется и в переводе); другой не менее яркий пример: «WASSSSSUP?!» (пиво Budweiser), хотя существует несколько вариантов перевода этого слогана. Первый – довольно нейтральный – «Как дела?». А вот во втором использован тот же прием, что и в оригинале – «Чокаво?»

Во многих слоганах часто обыгрывается рекламируемое имя: «Love is»... – sweet taste of love. Также в основе рекламных текстов лежат метафоры: «Mentos» – Fresh Decision. Метафоры чаще используются и при переводе лозунга: «Ментос – свежее решение». Именно благодаря метафорам создается оригинальный рекламный образ, они помогают покупателю увидеть мир сквозь призму рекламируемого товара.

Разработчики рекламы часто прибегают к приему метонимии, например: Intel – «Intel Inside» – «Разум внутри» (*intel* – краткая форма *intellect*).

Встречается и игра слов: – «Give me a break!» (Kit Kat) – «Мне нужен перерыв!» (игра слов – кусочек шоколадки). Как мы видим, найти русскоязычный эквивалент приёму, использованному в оригинале, при переводе не удалось.

Среди прочих используемых языковых приемов – аллитерация: «Maybe she's born with it. Maybe it's Maybelline». Аллитерация использована и в переводе: «Может, она родилась с этим. Может, это Мэйбелин».

Не редко применение повтора: «Hut, Hut, Pizza Hut». Данный слоган используется только в оригинальной форме и русского эквивалента не имеет.

Встречается и приём анафоры: «Have a break, have a Kit-Kat» – «Есть перерыв. Есть Кит-Кат». При переводе также используется этот приём.

Довольно часто в рекламных слоганах используется звукоподражание: «Schhh! You know who? – Schweppes-s-s» – «Тсссс! Вы знаете что? – Ш-ш-швепс-с-с». При этом звукоподражание либо сохраняется в переводе, либо его вообще не переводят и оставляют на языке оригинала, подчеркивая иностранное происхождение товара: «Mazda. Zoom-Zoom». Но такой «приём» используется только при переводе кратких и лаконичных рекламных слоганов.

Довольно редко при переводе удается воспроизвести использованную в оригинале рифму. Один из самых удачных примеров: «Gillette. The best a man can get» – «Gillette. Лучше для мужчины нет».

Пожалуй, один из наиболее ярких примеров вольного перевода слогана – это реклама «Sprite: Obey your thirst» – «Sprite: Не дай себе засохнуть» (дословно – «Подчинись своей жажде»).

Иногда переводчик создает неологизмы, усиливая смысл лозунга: «Hungry? Grab a Snickers» – «Проголодался? Сникерсни!»

Часто при переводе используются «слова-усилители», как в слогане Bounty: «A taste of paradise» – «Bounty: Райское наслаждение». Подобные эмоциональные слова – залог успешной рекламы.

Возьмем, к примеру, отрывок из рекламного текста новой туши и губной помады от Clinique:

«The New High Lengths Mascara is also a *very famous* Clinique product or service, together with the Vitamin C Lip Smoothy Antioxidant Lip Color. The New High Length mascara is *great* mascara for noticeably wider, fully vitalized eyes. The curved, fine-toothed comb *very easily* finds the smallest lashes and brings them all out of hiding. The Vitamin C Lip Smoothy Anti-oxidant Lip Color is filled up with vitamin C and antioxidants so your lips will feel their healthy *best*. This lip color brushes on *delicious* color and *shine* in *succulent, moisture-rich* mixes».

В каждом предложении присутствует хотя бы одно слово-усилитель, привлекающее внимание покупателя.

Таким образом, подводя итог работе, можно сделать следующие выводы:

– в англоязычных рекламных слоганах широко используются различные языковые приёмы, потому при переводе необходимо учитывать их значимость;

– не во всех случаях перевода возможно сохранить приём, использованный в оригинале;

– также не стоит забывать и о цели рекламы; если необходимо подчеркнуть его импортное происхождение, то слоган лучше оставить в оригинальной форме – без перевода; а если нужно заострить внимание на качестве товара, то лучше использовать больше эмоционально окрашенных слов;

– чаще всего встречается метафора, глаголы в императиве и степени сравнения прилагательных;

– для слоганов характерна особая лексика, так называемые слова-клише, которые и помогают создать впечатление о самом товаре и его качестве;

– перевод слоганов требует широких экстралингвистических познаний;

– рекламный текст, как и его перевод, должен быть адаптирован к аудитории потребителя продукции;

В заключении можно отметить, что перевод рекламных текстов – процесс творческий, где от умений и навыков переводчика зависит восприятие товара потребителем и его спрос. Иногда один слоган требует недели раздумий.

Результаты данного исследования могут помочь при переводе рекламных текстов и совершенствовании навыков у переводчиков, которые только начинают свое ‘знакомство’ с рекламой. Более того, в рамках дальнейшего развития рекламы, как лингвокультурологического феномена, возможно более глубокое изучение данной темы в контексте англо – и русскоговорящих культур.

К. філол. н. Назар Р. М.

*Донбаська національна академія будівництва і архітектури,
м. Донецьк, Україна*

ОКЛИЧНІ РЕЧЕННЯ ЯК ВИЩИЙ СТУПІНЬ ВИЯВУ ЕМОЦІЙНОСТІ РЕПОРТАЖУ

Репортаж – «жанр газетно-журнальної публіцистики; інформація, повідомлення, розповідь про поточні події, що публікуються в періодичній пресі або транслюються по радіо й телебаченню» [2, с. 1026]. Для точності викладу думок та передачі настрою автора чи події текст репортажу має емоційно-експресивне забарвлення.

За характером експресії речення поділяються на окличні й неокличні. Окличне речення – це речення, комунікативне завдання якого полягає у вираженні мовцем емоційно-експресивної оцінки повідомлюваної думки за допомогою специфічного мовного засобу – окличної інтонації [3, с. 400].

З метою підвищення ефекту емоційного впливу висловлювання в умовах контексту можливі різні транспозиції типів речення. Один і той же зміст висловлювання оформлюється різними семантичними типами речень. Наприклад, стверджувальне речення передає емоційний зміст іншої якості, ніж окличне речення. Окличні речення близькі до стверджувальних, але відрізняються високим ступенем емоційності для передачі захоплення, радості, лиха, іронії, погрози й под.

У кожному реченні обов'язково простежується певна емоційна установка автора. Як стверджують дослідники, значне місце тут займають номени пізнавального характеру й водночас певну роль відіграє емоційне ставлення автора до висловлюваного [1, с. 27]. Закладений у реченні емоційний зміст має багато різних відтінків, які не піддаються чіткій класифікації. Як правило, вирізняють речення з нейтральним емоційним змістом і речення з підвищеним емоційним змістом.

Окличні речення відрізняються від інших типів особливою підвищеною емоційністю та характеризуються винесенням на перше місце того елемента, з яким пов'язаний його підвищено-емоційний зміст. Таким чином, окличними

можуть бути розповідні, спонукальні та питальні речення, що вирізняються не емоційним змістом, а завданням у процесі спілкування. Власне окличними виступають речення, перед якими не поставлено певних комунікативних завдань, наприклад, вигуки. На думку лінгвістів, власне окличні речення якісно неповноцінні, перебувають на периферії складного граматичного поля. В публіцистичних текстах вони є маловживаними.

Аналіз зібраного нами фактичного матеріалу ілюструє, що всі окличні речення входять до складу двох лексико-семантичних груп:

1. Оклично-розповідні речення, які виражають емоційно-піднесене ставлення до явищ дійсності: *Раділи хлопчики й дівчатка, а з ними і Василь, що принесуть додому колосків!* (Голос України. – 2008. – 4 січня).

2. Питально-окличні речення, що вміщують питання з відповідним емоційно-експресійним забарвленням: *Чого лише варті телевізійні ролики, в яких українців поділяють на перший, другий і третій татунок, і начебто так ділять Україну прихильники Ющенко?!* (Високий замок. – 2004. – 28 жовтня); *Бо й справді, як можна підвищувати пенсійний вік до 65 років для чоловіків, якщо середня тривалість їхнього життя – 62 роки?!* (День. – 2010. – 1 жовтня).

Серед проаналізованих окличних речень виділяємо такі формальні вияви:

– прості речення: *Шлях до таких вершин не був усипаний трояндами!* (Голос України. – 2008. – 27 листопада);

– слова-речення: *Що ж одержить Президент, його соратники? Більшість, коаліцію, уряд? Ні! Вулицю Банкову і Держуправсправами. Все!* (Високий замок. – 2010. – 02-03 лютого);

– прості ускладнені речення: *Жінка, перебуваючи у пологовому будинку, саме прочитала його книгу і говорила про «Материнське поле» так по-народному мудро!* (Голос України. – 2008. – 24 липня);

– складні речення з різними видами зв'язку: *Обурює, що навіть колишні вороги обернулися до нас обличчям і виплатили компенсацію, бо, мабуть, хочуть піти в потойбічне життя з чистою совістю, а нашій рідній владі усе байдуже!* (Голос України. – 2008. – 7 березня).

Деякі окличні речення мають додаткові засоби вираження емоційної експресії, наприклад: *Ну який ще машинобудівний завод може похвалитися такими річними темпами економічного зростання: 152 відсотки?!* (Голос

України. – 2008. – 7 червня); *Шукишин – людина з великої літери. І письменник – дай Боже всякому!* (Голос України. – 2008. – 7 серпня) [4].

З метою посилення ефекту емоційного впливу висловлювання в умовах контексту можливі різні транспозиції типів речення. Один і той же зміст висловлювання оформлюється різними семантичними типами речень. Різноманітним є функціонування питальних та спонукальних речень. У репортажних текстах поширеним прийомом емоційної експресії виступають риторичні запитання, які імпліцитно містять заперечення або підтвердження.

Для посилення експресії питальні та спонукальні речення все активніше вживають у поєднанні з окличними. Використання в репортажі таких структур є поширеним і дієвим засобом надання синтаксичним структурам емоційної експресії, підвищення яскравості тексту.

Список використаних джерел:

1. Брандес М. П. Стилистика немецкого языка / М. П. Брандес. – М.: Наука, 1983. – 271 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / за ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: Перун, 2001. – 1440 с.
3. Грищенко А. П. Окличне речення / А. П. Грищенко // Українська мова. Енциклопедія. – К.: Українська енциклопедія, 2000. – С. 400.
4. Назар Р. М. Репортажний текст : структура, семантика / Р. М. Назар. – Донецьк: Світ книги, 2012. – 156 с.

ЗМІСТ

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Літературознавство

<i>Зіньковська В. І.</i> Психологічний аспект як домінанта творів «Я (Романтика)» М. Хвильового та «Княжна» М. Ірчана.....	3
<i>Клепець К. В.</i> Метафора та її види у поезії Михайла Петренка	5
<i>Насмінчук Г. Й.</i> Концепт меча і мислі в історичних романах Р. Іваничука	8
<i>Пастушук Г.О.</i> Еволюція образу блазня в англійській літературі Середньовіччя та Відродження	11
<i>Сардарян К. Г.</i> Образ автора у книзі спогадів Ірини Жиленко «Номо feriens»	17

Українська та російська мови

<i>Грицевич Ю. В.</i> Граматичні явища волинськополіських говірок у збірнику фольклорних записів О. Кондратович «Весілля на Поліссі»	25
<i>Зіньковська В. І.</i> Ботанічна лексика у поетичних збірках В. Лазарука.....	28
<i>Нижегородцев Р. М.</i> Глаголы неправильного спряження в современном русском языке: динамика языковых норм	30

Германо-романські мови

<i>Галема О. Р.</i> Вживання у німецькій писемній і розмовній мові сталих словосполучень з дієслівним компонентом.....	33
<i>Гнатенко Е. В., Ермолаев В. К., Максимова Е. В.</i> Метод игры-ситуации при обучении лексике английского языка в неязыковом ВУЗе	36
<i>Мельник І. М.</i> Стратегії ввічливості в сучасній іспанській мові	38
<i>Приходько В. С., Шпанько Т. С.</i> Формування комунікативної компетентності у студентів у процесі вивчення іноземної мови	41
<i>Школьна Н. О.</i> Національне та інтернаціональне у німецькій фаховій мові промислової автоматизації	43

Загальне мовознавство

<i>Бенькевич Г. А.</i> Антропоцентризм у сфері фразеології	49
<i>Бугакова Н. Б.</i> К вопросу о способах вербализации концепта «икона» в романе И. С. Шмелева «Пути небесные».....	53
<i>Перцева Е. Н.</i> Языковая репрезентация характера русской женщины – матери в рассказах В. М. Шукшина.....	57
<i>Пестова М. С.</i> К определению понятия «антонимия»	59
<i>Петрусенко Н. Ю., Соина И. Ю.</i> Особенности восприятия емкости слова в иностранной аудитории	62

Перекладознавство

<i>Болгова О. О., Кудрявцева Н. С.</i> Статут як об'єкт лінгвістичного аналізу.....	64
<i>Будко А. О., Радецька С. В.</i> Поповнення словникового складу англійської мови неологізмами комп'ютерної тематики.....	67
<i>Бурова І. В.</i> Проблеми перекладу ювелірної термінологічної лексики	71
<i>Возненко Н. В., Харковець Г. В.</i> Особливості відтворення німецьких термінів-абревіацій галузі автомобілебудування при перекладі на українську мову.....	74
<i>Воскобойник Ю. В., Радецька С. В.</i> Особливості перекладу патентних описів	77
<i>Гонтар А. М., Радецька С. В.</i> Засоби вираження експресії в науково-популярній літературі: перекладацький аспект	79
<i>Куценко К. В., Радецька С. В.</i> До питання про прийоми перекладу морської термінології.....	83
<i>Шалова Е. С., Привалова Ю. В.</i> Языковые особенности английских рекламных слоганов и их перевод на русский язык	86

Структурна, прикладна та математична лінгвістика

<i>Назар Р. М.</i> Окличні речення як вищий ступінь вияву емоційності репортажу	91
--	----

Наукове видання

Мови видання: українська, російська

НАУКА В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції
(10–11 жовтня 2013 р.)

У восьми томах

Том 6. Наукові дослідження з філології

*Окремі доповіді друкуються в авторській редакції
Організаційний комітет не завжди поділяє позицію авторів
За точність викладеного матеріалу відповідальність покладається на авторів*

Відповідальний редактор Біла К. О.
Технічний редактор Єпішко М. Г.
Оригінал-макет Єпішко М. Г.

Здано до друку 10.10.13. Підписано до друку 11.10.13.
Формат 60x84¹/₁₆. Спосіб друку – різнограф.
Ум. др. арк. 5,49. Тираж 100 пр. Зам. № 1013-06.

Видавець та виготовлювач СПД Біла К. О.
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру ДК № 3618 від 06.11.09.

Надруковано на поліграфічній базі видавця Білої К. О.
Поштова адреса: Україна, 49087, м. Дніпропетровськ, п/в 87, а/с 4402

тел. +38 (067) 972-90-71

www.confcontact.com
e-mail: conf@confcontact.com